

บทที่ 2

กระบวนการ และหลักเกณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินกระบวนการวิธีพิจารณาคดี พินัยในประเทศไทย

1. กระบวนการยุติธรรมทางแพ่งของกฎหมายไทยในปัจจุบัน

กระบวนการยุติธรรม หมายถึง ระเบียบวิธีการต่างๆ ที่รัฐในฐานะผู้มีอำนาจปกครองประเทศได้วางรูปแบบและแนวทางปฏิบัติไว้ เกี่ยวกับการร้องขอความเป็นธรรมของผู้หนึ่งผู้ใดที่ได้รับความเสียหายจากการกระทำของผู้อื่นที่เป็นความผิดตามที่กฎหมายได้กำหนดคกฏเกณฑ์เอาไว้ เมื่อมีความผิดเกิดขึ้นดังกล่าว การที่ผู้เสียหายหรือผู้ถูกระทำจะกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นการแก้แค้นนั้น กฎหมายไม่ยอมให้ทำเช่นนั้นได้ กฎหมายจะคุ้มครองความเป็นธรรมให้โดยผู้เสียหายนั้นมีสิทธิที่จะมาร้องขอให้ดำเนินการไปตามระเบียบวิธีการต่างๆ ซึ่งเริ่มต้นตั้งแต่พนักงานสอบสวน อัยการ และศาล ดังนั้นจึงอาจจะเรียกการร้องขอความเป็นธรรมตามกระบวนการนั้นได้ว่าเป็นกระบวนการยุติธรรม

และเนื่องจากโครงสร้างในทางกฎหมายสารบัญญัตินั้นแบ่งออกเป็นกฎหมายอาญา กฎหมายแพ่ง และกฎหมายปกครอง กฎหมายที่จะมารองรับกระบวนการยุติธรรมจึงได้แก่ กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง และกฎหมายวิธีพิจารณาคดีปกครอง ซึ่งกฎหมายวิธีพิจารณาความดังกล่าวเปรียบเสมือนเป็นเครื่องมือที่จะสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นตามกระบวนการของกฎหมาย ในที่สุดแล้วอาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า กระบวนการยุติธรรมของกฎหมายไทยที่สำคัญแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท คือ

1. กระบวนการยุติธรรมทางอาญา
2. กระบวนการยุติธรรมทางแพ่ง
3. กระบวนการยุติธรรมทางปกครอง

เพื่อให้เข้าใจถึงกระบวนการยุติธรรมแพ่งพอสังเขป จึงขอแยกพิจารณาในสาระสำคัญ เป็นลำดับขั้นตอนของแต่ละกระบวนการดังนี้ คือ

1. บุคคลผู้เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรมทางแพ่ง
2. วิธีพิจารณาในชั้นศาล
3. การบังคับคดีแพ่ง

สำหรับกระบวนการยุติธรรมทางแพ่งนั้น เนื่องจากกฎหมายแพ่งเป็นเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างเอกชนกับเอกชน ซึ่งสภาพบังคับในทางแพ่งมักจะเป็นการชำระค่าเสียหายที่เกิดขึ้น หรือ อาจจะเป็นการบังคับให้ผู้แพ้คดีกระทำการหรือละเว้นกระทำการที่เป็นได้ ดังนั้นกระบวนการยุติธรรมทางแพ่งจึงไม่สู้เคร่งครัดเหมือนคดีอาญา ดังจะได้พิจารณารายละเอียดต่อไปดังนี้

1.1 บุคคลผู้เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรมทางแพ่ง

กฎหมายอาญานั้นเป็นกฎหมายที่ว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับเอกชน และมุ่งที่จะคุ้มครองความปลอดภัยของสังคม การฝ่าฝืนกฎหมายอาญาถือว่าเป็นความผิดต่อส่วนรวม รัฐเป็นผู้เสียหาย ฉะนั้นเจ้าหน้าที่ของรัฐจึงเข้าไปเกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาตั้งแต่ต้น ส่วนกฎหมายแพ่งนั้นเป็นเรื่องสิทธิหน้าที่ระหว่างเอกชนต่อเอกชน และมุ่งที่จะคุ้มครองส่วนได้เสียของเอกชน การฝ่าฝืนกฎหมายแพ่งถือเป็นการละเมิดต่อสิทธิของเอกชน ไม่กระทบกระเทือนต่อส่วนได้เสียของสังคม การฟ้องร้องดำเนินคดีแพ่ง เอกชนจึงต้องริเริ่มดำเนินการเอง เจ้าหน้าที่ของรัฐจะไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับ แม้ว่าจะในบางกรณีรัฐจะเข้าไปเป็นคู่กรณีในทางแพ่งก็ตาม (เช่น กระทรวงมหาดไทยเป็นโจทก์ฟ้องเรียกค่าเสียหายจากผู้รับเหมาก่อสร้างอาคาร หรือถูกผู้รับเหมาก่อสร้างฟ้องเรียกค่าเสียหายเนื่องจากผิดสัญญา) แต่รัฐก็เข้าไปในฐานะเอกชน คือมีสิทธิหน้าที่เหมือนเอกชนทั่วไป เอกชนในที่นี้จะเป็นบุคคลธรรมดาหรือนิติบุคคลก็ได้ โดยในการฟ้องร้องดำเนินคดีแพ่งนี้จะไม่มีการสอบสวนหรือพนักงานอัยการเข้ามาทำหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาแต่อย่างใด ดังนั้นบุคคลผู้เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรมทางแพ่งจึงมีเพียงคู่ความ ทนายศาล และเจ้าพนักงานบังคับคดี

1.1.1 คู่ความ

คู่ความในคดีแพ่งนั้นโดยปกติหมายถึง โจทก์หรือจำเลยในคดี แต่เนื่องจากคดีแพ่งนั้นเป็นเรื่องระหว่างเอกชนที่จะต้องรักษาส่วนได้เสียของตนเอง การดำเนินคดีกฎหมายจึงยินยอมให้ตัวความ คือ โจทก์จำเลยมอบหมายให้ผู้อื่นดำเนินการแทนได้ ฉะนั้น ความในคดีแพ่ง นอกจากจะหมายถึงโจทก์จำเลยแล้ว ก็ยังหมายถึงผู้ร้องสำหรับคดีไม่มีข้อพิพาท และรวมถึงบุคคลผู้มีสิทธิกระทำแทนบุคคลนั้นๆ ตามกฎหมาย หรือในฐานะทนายความด้วย (ป.วิ.พ. มาตรา 1 (11))

นอกจากนี้ตาม ป.วิ.พ. มาตรา 57 บุคคลภายนอกที่ศาลอนุญาตให้ร้องสอดเข้ามาเป็น โจทก์หรือ จำเลยในภายหลัง ก็ถือว่าเป็นคู่ความเช่นเดียวกัน

แต่การที่กฎหมายบัญญัติให้ผู้แทนตัวความและทนายความเป็นคู่ความด้วยนั้น ก็เพื่อ ประโยชน์แก่การพิจารณาคดีของศาลเท่านั้น คือให้บุคคลเหล่านี้มีอำนาจดำเนินคดีเช่นเดียวกับตัว ความ มิได้หมายความว่า บุคคลอื่นนอกจากตัวความแล้วจะต้องรับผิดชอบหรือร่วมได้เสียในผลแห่งคำ พิพากษาด้วย เช่น โจทก์ฟ้องเรียกค่าเสียหายเนื่องจากจำเลยผิดสัญญา ทนายจำเลยหรือผู้แทนจำเลย รับต่อศาลว่าจำเลยผิดสัญญาจริง คำรับนั้นย่อมผูกมัดจำเลยในกระบวนการพิจารณาแต่เมื่อศาลตัดสิน ให้จำเลยแพ้คดีแล้ว ผู้แทนหรือทนายความของจำเลยหาต้องรับผิดชอบเป็นส่วนตัวชดใช้ค่าเสียหาย ตามคำพิพากษาด้วยไม่ จำเลยเท่านั้นที่จะต้องชดใช้ค่าเสียหายแก่โจทก์

คดีแพ่งเริ่มเมื่อคู่ความฝ่ายโจทก์หรือผู้ร้องเสนอคำฟ้องต่อศาล แต่การที่จะฟ้องคดีต่อ ศาลได้นั้นจะต้องเป็นไปตามเงื่อนไขที่กฎหมายกำหนด กล่าวคือ จะต้องเป็นผู้มีประโยชน์ส่วนได้ เสียเกี่ยวกับการยื่นคำฟ้องนั้น และจำเป็นที่จะต้องขอความรับรองคุ้มครองสิทธิของตนจากศาล เนื่องจากสิทธิของตนตามกฎหมายแพ่งถูกโต้แย้ง หรือจำต้องให้สิทธิทางศาล ตามที่ประมวล กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 55 บัญญัติไว้ว่า

“เมื่อมีข้อโต้แย้งเกิดขึ้นเกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่ของบุคคลใดตามกฎหมายแพ่งหรือ บุคคลใดจะต้องใช้สิทธิทางศาล บุคคลนั้นชอบที่จะเสนอคดีของตนต่อศาลส่วนแพ่งที่มีเขตอำนาจ ได้ตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายแพ่งและประมวลกฎหมายนี้”

บทบัญญัติดังกล่าวเป็นข้อจำกัดสิทธิในการฟ้องคดีต่อศาล มิใช่ว่านี่ก็พอใจจะฟ้องคดี ก็เสนอคำฟ้องต่อศาลได้เสมอไป หากไม่มีความจำเป็นหรือไม่มีเหตุแล้วก็จะนำคดีมาฟ้องศาล หาได้ไม่

ผู้มีประโยชน์ส่วนได้เสียซึ่งสามารถเสนอคำฟ้องได้ หมายถึง (1) ผู้มีสิทธิหรือหน้าที่ ตามกฎหมายส่วนแพ่งถูกโต้แย้ง และ (2) ผู้ที่จำเป็นต้องใช้สิทธิทางศาล

(1) ผู้มีสิทธิหรือหน้าที่ตามกฎหมายส่วนแพ่งถูกโต้แย้ง

กรณีแรกนี้ หมายความว่า สิทธิของผู้ที่จะเสนอคำฟ้องถูกโต้แย้งหรือถูก กระทบกระแทง โดยการกระทำหรือละเว้นกระทำของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง จึงจำต้องขอความ คุ้มครองจากศาลด้วยการฟ้องบุคคลที่ได้แย้งหรือกระทบกระแทงสิทธินั้นเป็นจำเลยต่อศาล การที่จะ ทราบว่าจะอะไรคือสิทธิตามกฎหมายส่วนแพ่งของบุคคล จะต้องพิจารณาจากกฎหมายสารบัญญัติ ได้แก่ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ประมวลกฎหมายที่ดิน กฎหมายแรงงาน เป็นต้น เช่น การทำละเมิดต่อบุคคลอื่นตาม ป.พ.พ. มาตรา 420 หรือการที่ลูกหนี้ละเลยไม่ชำระหนี้ของตนตาม ป.พ.พ. มาตรา 213 คือเป็นการโต้แย้งสิทธิอันอาจจะฟ้องร้องคดีได้

อุทาหรณ์

ฎ.1085/2506 เจ้าหน้าที่สรรพากรมีคำสั่งให้โจทก์เสียภาษี โภคภัณฑ์และเงินเพิ่มจนถึงกับยึดทรัพย์สินโจทก์เพื่อเอาชำระค่าภาษี นับว่ามีข้อโต้แย้งเกี่ยวกับสิทธิของโจทก์แล้ว โจทก์มีอำนาจฟ้องคดีต่อศาลได้

ฎ.1669/2505 คนไทยออกไปอยู่ต่างประเทศแล้วเดินทางกลับเข้ามาอย่างคนต่างด้าว ครั้นเข้ามาแล้วได้นำหลักฐานไปแสดงต่อเจ้าหน้าที่กองตรวจคนเข้าเมืองว่าเป็นคนไทย แต่ทางกองตรวจคนเข้าเมืองไม่ยินยอม ถือว่าเป็นการโต้แย้งเกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่แล้ว

แต่หากปรากฏว่า การกระทำของจำเลยไม่เป็นการโต้แย้งสิทธิของโจทก์หรือจำเลย ยังมีได้กระทำการใดอันเป็นการโต้แย้งสิทธิของโจทก์แล้ว โจทก์ยังไม่มีอำนาจฟ้อง

อุทาหรณ์

ฎ.1890/2514 โจทก์ยื่นคำขอประทานบัตรทำเหมืองแร่ไว้ แต่ยังมีได้รับประทานบัตร โจทก์ยังไม่มีสิทธิอะไรในที่ดิน แม้จำเลยบุกรุกเข้าไปในที่ดิน ก็ไม่ถือเป็นการโต้แย้งสิทธิของโจทก์แต่อย่างใด โจทก์จะฟ้องให้ขับไล่จำเลยออกจากที่ดินนั้นไม่ได้

ฎ.1023/2505 โจทก์ถือหนังสือเดินทางซึ่งระบุว่าโจทก์มีสัญชาติจีน โจทก์เดินทางมาประเทศไทยเพื่อขออยู่ชั่วคราว กองตรวจคนเข้าเมืองก็อนุญาต แต่ก่อนถึงวันครบกำหนดที่โจทก์จะต้องเดินทางออกจากประเทศไทย โจทก์ยื่นฟ้องกรมตำรวจและหัวหน้าตรวจคนเข้าเมืองเป็นจำเลย อ้างว่าโจทก์เป็นคนไทย ขอให้จำเลยระงับคำสั่งให้โจทก์ออกนอกประเทศไทย โดยที่จำเลยยังมีได้กระทำการใดอันเป็นการโต้แย้งสิทธิของโจทก์ โจทก์จึงยังฟ้องไม่ได้

(2) ผู้ที่จำเป็นต้องใช้สิทธิทางศาล

กรณีที่สองนี้ หมายความว่า ผู้นั้นมีสิทธิอยู่แล้วตามกฎหมาย และจำเป็นต้องใช้สิทธิทางศาล เพื่อขอความรับรองคุ้มครองหรือบังคับตามสิทธิที่ตนมีอยู่ หรือจะกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งได้ต่อเมื่อบุคคลนั้นได้ขออนุญาตหรือให้ศาลแสดงหรือรับรองสิทธิของตนเสียก่อน เช่น การร้องขอเป็นผู้จัดการมรดกของผู้ตาย การร้องขอตั้งผู้อนุบาลของคนไร้ความสามารถ การขอให้ศาลมีคำสั่งแสดงว่า เป็นผู้ได้กรรมสิทธิ์ที่ดินโดยการครอบครองปรปักษ์ เป็นต้น คดีประเภทนี้ปกติจะเริ่มคดีโดยการยื่นคำร้องต่อศาลเป็นคดีไม่มีข้อพิพาท หรือมีแต่ผู้ร้องฝ่ายเดียว ไม่มีจำเลยด้วย (วินัย ถ้าเลิศ, 2547, หน้า 21-31)

คู่ความในคดีแพ่ง อาจจะเป็นบุคคลธรรมดาหรือนิติบุคคลก็ได้ บุคคลธรรมดาที่จะเข้ามาเป็นคู่ความได้ นอกจากจะต้องเป็นผู้มีประโยชน์ส่วนได้เสียในคดีดังกล่าวมาแล้ว ก็จะต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถตามกฎหมายอีกด้วย เพราะเหตุว่าการดำเนินคดีในศาลนั้นเป็นเรื่องเกี่ยวกับสิทธิหน้าที่ของผู้เป็นคู่ความที่จะต้องรับผิดชอบต่อการกระทำของตนตามที่กระทำไปในคดีนั้น

บุคคลที่จะเป็นคู่ความจึงต้องมีความสามารถบริบูรณ์ ผู้ที่ไร้หรือหย่อนความสามารถจะเข้ามาเป็นคู่ความไม่ได้ ไม่ว่าในฐานะโจทก์ จำเลย หรือผู้ร้องก็ตาม แต่จะต้องแก้ไขความสามารถให้ถูกต้องเสียก่อน กล่าวคือต้องให้บุคคลอื่นที่มีอำนาจตามกฎหมายเป็นผู้กระทำการแทน หรือให้คำอนุญาต หรือให้ความยินยอมเสียก่อน และคำอนุญาตหรือคำยินยอมนั้นจะต้องทำเป็นหนังสือยื่นต่อศาลเพื่อรวมไว้ในสำนวน ดังที่ ป.วิ.พ. มาตรา 56 วรรคแรก บัญญัติไว้ว่า

ผู้ไร้ความสามารถหรือผู้ทำการแทนจะเสนอข้อหาต่อศาล หรือดำเนินกระบวนการพิจารณาใดๆ ได้ต่อเมื่อได้ปฏิบัติตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยความสามารถ และตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายนี้ การให้อุญาตหรือยินยอมตามบทบัญญัติเช่นนั้น ให้ทำเป็นหนังสือยื่นต่อศาลเพื่อรวมไว้ในสำนวนความ

ผู้ไร้ความสามารถที่จะต้องแก้ไขข้อบกพร่องเสียก่อนเข้ามาเป็นคู่ความในคดีแพ่ง ผู้เยาว์ คนวิกลจริต และคนเสมือนไร้ความสามารถ

ถ้าบุคคลเป็นผู้เยาว์แล้ว การฟ้องคดีหรือต่อสู้คดีเมื่อถูกฟ้อง จะต้องให้ผู้แทนโดยชอบธรรมกระทำการแทน ผู้เยาว์จะกระทำได้ต่อเมื่อได้รับความยินยอมจากผู้แทน โดยชอบธรรมกระทำการแทน ผู้เยาว์จะกระทำได้ต่อเมื่อได้รับความยินยอมของผู้แทน โดยชอบธรรม แต่การที่ผู้แทนโดยชอบธรรมจะอนุญาตหรือให้ความยินยอมแก่ผู้เยาว์ที่จะดำเนินคดีหรือไม่นั้น เป็นอำนาจของผู้แทนโดยชอบธรรม ศาลจะไม่บังคับให้ผู้แทนโดยชอบธรรมเข้ามาดำเนินคดีแทนผู้เยาว์ไม่ได้ ผู้แทนโดยชอบธรรมไม่ให้ความยินยอมหรือไม่เข้ามาในคดี ก็เป็นเรื่องที่ผู้เยาว์จะต้องไปดำเนินการถอนอำนาจผู้แทน โดยชอบธรรม

สำหรับคนวิกลจริตที่ไม่มีผู้อนุบาล ก็ต้องให้ผู้อนุบาลเข้าดำเนินคดีแทน ส่วนคนเสมือนไร้ความสามารถจะต้องได้รับความยินยอมของผู้พิทักษ์ก่อนที่จะดำเนินคดีในศาลได้ ผู้พิทักษ์มีหน้าที่เพียงให้ความยินยอมเท่านั้น จะเข้าดำเนินคดีเองไม่ได้ ซึ่งต่างกับผู้อนุบาลและผู้แทนโดยชอบธรรม ที่สามารถเข้าดำเนินคดีเองได้โดยลำพัง ฉะนั้นถ้าผู้พิทักษ์จะเข้าดำเนินคดีแทนคนเสมือนไร้ความสามารถ จะต้องได้รับมอบอำนาจจากคนเสมือนไร้ความสามารถ มิฉะนั้นจะฟ้องแทนหรือต่อสู้คดีแทนคนเสมือนไร้ความสามารถไม่ได้

หากผู้ไร้ความสามารถไม่มีผู้แทนโดยชอบธรรม หรือผู้แทนโดยชอบธรรมปฏิบัติหน้าที่ไม่ได้ เช่น คนวิกลจริตที่ศาลยังไม่ตั้งผู้อนุบาล หรือผู้เยาว์ซึ่งบิดามารดาวิกลจริต ในกรณีเช่นนี้กฎหมายก็บัญญัติทางแก้ไข โดยให้ศาลมีอำนาจออกคำสั่งให้อุญาตหรือให้ความยินยอมแทน หรือจะมีคำสั่งตั้งผู้ใดคนหนึ่งเป็นผู้แทนเฉพาะคดีนั้นให้แก่ผู้เสมือนไร้ความสามารถก็ได้ หรือถ้าหากบุคคลมาตั้งเป็นผู้แทนเฉพาะคดีไม่ได้ ศาลก็มีอำนาจตั้งพนักงานอัยการหรือพนักงานฝ่ายปกครองคนใดคนหนึ่งเป็นผู้แทนได้ (ป.วิ.พ. มาตรา 56 วรรคท้าย)

อย่างไรก็ตาม การที่ศาลจะมีคำสั่งตั้งผู้แทนเฉพาะคดีให้แก่บุคคลใดนั้น จะต้องปรากฏว่าบุคคลนั้นเป็นผู้ไร้ความสามารถและไม่มีผู้แทนโดยชอบธรรม หรือผู้แทนโดยชอบธรรมทำหน้าที่ไม่ได้เท่านั้น ฉะนั้น ในกรณีที่ผู้แทนโดยชอบธรรมไม่ให้ความยินยอมหรือไม่เข้ามาดำเนินคดีแทนผู้เยาว์ ศาลจะตั้งผู้แทนเฉพาะคดีให้ไม่ได้

สำหรับกรณีที่คู่ความเป็นนิติบุคคลก็ต้องมีผู้จัดการแทน ซึ่งได้แก่ผู้จัดการหรือผู้แทนอื่นๆ ของนิติบุคคลนั้น เช่น รัฐมนตรี (กระทรวง) ปลัดกระทรวง (สำนักงานปลัดกระทรวง) อธิบดีหรือเลขาธิการ (กรม) ผู้ว่าราชการจังหวัด (จังหวัด) นายกเทศมนตรี (เทศบาล) เจ้าอาวาส (วัด) หัวหน้าผู้จัดการ (ห้างหุ้นส่วน) กรรมการผู้จัดการ (บริษัท) เป็นต้น แต่นิติบุคคลนั้นเป็นบุคคลที่ถูกสมมุติขึ้น การที่นิติบุคคลเข้ามาเป็นคู่ความในคดีแพ่ง ไม่ว่าจะเป็นโจทก์หรือจำเลยก็ตาม จะต้องพิจารณาว่าเรื่องที่ฟ้องหรือถูกฟ้องนั้นอยู่ในขอบวัตถุประสงค์ของนิติบุคคลนั้นหรือไม่ หากเป็นเรื่องที่อยู่นอกวัตถุประสงค์แล้ว นิติบุคคลนั้นก็ฟ้องหรือถูกฟ้องไม่ได้

อุทธรณ์

ฎ.1463-1464/2518 ห้างหุ้นส่วนจำกัดต้องหาเงินมาใช้ซึ่งกระทำโดยเจ้าเล่นแชร์ ไม่ถือว่าเป็นการนอกวัตถุประสงค์ จึงฟ้องเรียกเงินตามเช็คจากผู้เล่นแชร์ด้วยกันได้

ฎ.1852/2516 กรมไปรษณีย์โทรเลขเป็นกรมในรัฐบาลและเป็นนิติบุคคลตามกฎหมาย มีหน้าที่เกี่ยวกับการจัดการสื่อสาร มิได้มีวัตถุประสงค์ในการประกอบการค้า ส่วนองค์การสงเคราะห์ข้าราชการกรมไปรษณีย์โทรเลข หรือ อ.ส.ค.นั้น แม้อธิบดีกรมไปรษณีย์โทรเลขแต่งตั้งประธานกรรมการเป็นผู้ดำเนินงานพร้อมด้วยคณะกรรมการ และจัดตั้งร้านค้า อ.ส.ค.ขึ้นเพื่อจำหน่ายเครื่องอุปโภคบริโภคช่วยเหลือข้าราชการในกรมไปรษณีย์โทรเลข ก็เป็นกิจการที่มีได้อยู่ในวัตถุประสงค์และหน้าที่ของกรมไปรษณีย์โทรเลข จึงไม่ต้องร่วมรับผิดชอบ อ.ค.ส.ด้วย (วินัย ล้าเลิศ, 2547, หน้า 37-51)

การเข้ามาเป็นคู่ความในคดีแพ่ง นอกจากจะเข้ามาโดยการฟ้องหรือถูกฟ้อง ก็เป็นโจทก์จำเลยดังกล่าวมาแล้ว ยังอาจเข้ามาเป็นคู่ความด้วยการร้องสอด คือเข้าในฐานะผู้ร้องสอด ผู้ร้องสอดนี้มิใช่โจทก์จำเลยที่เป็นความกันมาแต่ต้น แต่เป็นบุคคลภายนอกอื่นที่ร้องสอดเข้ามาเป็นโจทก์หรือจำเลยในคดีเรื่องนั้นในภายหลัง ซึ่ง ป.วิ.พ. มาตรา 57 บัญญัติถึงการที่บุคคลภายนอกร้องสอดเข้ามาเป็นคู่ความไว้ 3 ประการ คือ

- 1) ด้วยใจสมัครเองเพราะเห็นว่าเป็นการจำเป็นเพื่อจะได้ได้รับความรับรองคุ้มครอง หรือบังคับตามสิทธิของตนที่มีอยู่ โดยยื่นคำร้องขอต่อศาลที่คดีนั้นอยู่ในระหว่างพิจารณา หรือเมื่อตนมีสิทธิเรียกร้องเกี่ยวเนื่องด้วยการบังคับตามคำพิพากษาหรือคำสั่ง โดยยื่นคำร้องขอต่อศาลที่ออกหมายบังคับคดีนั้น

2) ด้วยความสมัครใจเองเพราะคนมีส่วนได้เสียตามกฎหมายในผลแห่งคดีนั้น โดยยื่นคำร้องต่อศาลไม่ว่าเวลาใดๆ ก่อนมีคำพิพากษาอนุญาตเข้าเป็นโจทก์ร่วมหรือจำเลยร่วม หรือเข้าแทนที่คู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเสียทีเดียว โดยได้รับความยินยอมของคู่ความฝ่ายนั้น แต่แม้ศาลจะได้อนุญาตให้เข้าแทนที่กันได้ก็ตาม คู่ความฝ่ายนั้นจำต้องผูกพันตน โดยคำพิพากษาของศาลทุกประการเสมือนหนึ่งว่ามีได้มีการเข้าแทนที่กันเลย

3) ด้วยกฎหมายเรียกให้เข้ามาในคดี (ก) ตามคำขอของคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งทำเป็นคำร้องแสดงว่าตนอาจฟ้องหรือถูกคู่ความเช่นนั้นฟ้องตนได้ เพื่อการใช้สิทธิไต่เบี่ยงหรือเพื่อใช้ค่าทดแทน ถ้าหากศาลพิจารณาให้คู่ความเช่นนั้นแพ้คดี หรือ (ข) โดยคำสั่งของศาล เมื่อศาลนั้นเห็นสมควรหรือเมื่อคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีคำขอ ในกรณีที่กฎหมายบังคับให้บุคคลภายนอกเข้ามาในคดี หรือศาลเห็นจำเป็นที่จะเรียกบุคคลภายนอกเข้ามาในคดีเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม แต่ถ้าคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะเรียกบุคคลภายนอกเข้ามาในคดีดังกล่าวแล้ว ให้เรียกด้วยวิธียื่นคำร้องเพื่อให้หมายเรียกพร้อมกับคำฟ้องหรือคำให้การหรือในเวลาใดๆ ต่อมา ก่อนมีคำพิพากษา โดยได้รับอนุญาตจากศาล เมื่อศาลเป็นที่พอใจว่าคำร้องนั้นไม่อาจยื่นก่อนนั้นได้

คู่ความนอกจากจะหมายถึงบุคคลดังที่กล่าวมาแล้ว ก็ยังหมายถึงผู้มีสิทธิกระทำการแทนตัวความ และหมายถึงทนายความด้วย

ผู้มีสิทธิกระทำการแทนตัวความ ได้แก่ผู้ที่ตัวความแต่งตั้งให้ดำเนินคดีแทน เช่นบุคคลที่อยู่ในท้องถิ่นทุรกันดาร หรืออยู่ต่างประเทศ เมื่อมีความจำเป็นจะต้องฟ้องคดีหรือต่อสู้คดี ก็อาจตั้งผู้แทนซึ่งอยู่ในท้องถิ่นที่คดีเกิดขึ้นให้ดำเนินคดีแทนได้ เรียกว่ามอบอำนาจให้ฟ้องหรือต่อสู้คดี การมอบอำนาจนี้ต้องทำเป็นหนังสือมีข้อความชัดเจน ถ้าไปมอบอำนาจนั้นกระทำในราชอาณาจักร ต้องให้นายอำเภอเป็นพยาน ถ้าทำในต่างประเทศที่มีกงสุลไทย ต้องให้กงสุลนั้นเป็นพยาน ถ้าทำในต่างประเทศที่ไม่มีกงสุลไทย ต้องให้บุคคลต่อไปนี้เป็นพยาน คือ โนตารีปับลิก หรือแมยิสเตร์ค หรือบุคคลอื่นซึ่งกฎหมายแห่งท้องถิ่นตั้งให้เป็นผู้มีอำนาจเป็นพยานในเอกสารนี้ได้ และต้องมีใบสำคัญของรัฐบาลต่างประเทศที่เกี่ยวข้องแสดงว่าบุคคลที่เป็นพยานนั้นเป็นผู้มีอำนาจกระทำได้ (ป.วิ.พ. มาตรา 47) ใบมอบอำนาจนี้จะต้องนำมายื่นต่อศาลเพื่อให้ศาลตรวจดู พร้อมกับส่งสำเนา 1 ฉบับเพื่อกลับไว้ในสำนวนด้วย

ทนายความ คือบุคคลที่ตัวความหรือผู้ได้รับมอบอำนาจจากตัวความแต่งตั้งขึ้น เพื่อให้ฟ้องหรือต่อสู้คดีในศาล อย่างไรก็ตาม หากตัวความมีความรู้ในตัวบทกฎหมาย และประสงค์จะว่าคดีของตัวเอง ก็ย่อมมีอำนาจทำได้โดยไม่ต้องตั้งทนายความ การตั้งทนายความต้องทำเป็นหนังสือลงลายมือชื่อตัวความและทนายความ แล้วยื่นต่อศาลเพื่อรวมไว้ในสำนวน ใบแต่งตั้งทนายนี้ให้ใช้ได้เฉพาะคดีเรื่องหนึ่งๆ ตามที่ได้ยื่นไว้เท่านั้น แต่ในกรณีที่ทนายความคนใดได้รับมอบ

อำนาจทั่วไปที่จะแทนบุคคลอื่น ไม่ว่าคดีใดๆ เมื่อได้รับมอบอำนาจเช่นนี้ ทนายความผู้นั้นก็สามารถดำเนินคดี รวมทั้งเป็นทนายความว่าต่างแก้ต่างได้ด้วย แต่ทนายความ ผู้นั้นต้องเอาใบมอบอำนาจทั่วไปนี้แสดงต่อศาล แล้วคัดสำเนายื่นต่อศาลแทนใบแต่งตั้งทนาย รวมไว้ในสำนวนเป็นเรื่องๆ ไป (ป.วิ.พ. มาตรา 61)

ผู้ที่ได้รับแต่งตั้งเป็นทนายความย่อมมีอำนาจเป็นตัวแทนในการว่าหรือแก้คดีในเรื่องนั้น มีอำนาจที่จะกระทำการใดๆ ในกระบวนการพิจารณาซึ่งไม่ขัดต่อหน้าที่ของตน ได้ตามที่เห็นสมควร เพื่อรักษาประโยชน์ของตัวความ เริ่มตั้งแต่ทนายความลงชื่อเป็นโจทก์ในฟ้องหรือเป็นจำเลยในคำให้การแทนตัวความได้ เพราะเป็นการดำเนินกระบวนการพิจารณาอย่างหนึ่ง แต่ถ้ากระบวนการพิจารณาได้เป็นไปในทางจำหน่ายสิทธิของตัวความ เช่น การยอมรับหรือให้การรับสารภาพตามคำฟ้อง หรือคำเรียกร้องของกลุ่มความอีกฝ่าย การถอนฟ้อง การประนีประนอมยอมความ การสละสิทธิ หรือใช้สิทธิในการอุทธรณ์หรือฎีกา หรือในการขอให้พิจารณาคดีใหม่เหล่านี้ ทนายความไม่มีอำนาจโดยลำพังตนเอง หากมิได้รับมอบอำนาจจากตัวความโดยชัดแจ้ง การที่ตัวความจะมอบอำนาจให้ทนายความกระทำการดังกล่าวมานี้ อาจทำได้โดยระบุไว้ในใบแต่งตั้งทนายสำหรับคดีเรื่องนั้น หรือจะทำเป็นใบมอบอำนาจต่างหากในภายหลังก็ได้ การทำใบมอบอำนาจต่างหากเช่นนี้ ต้องทำแบบเดียวกับใบแต่งตั้งทนายหรือใบมอบอำนาจทั่วไป (ป.วิ.พ. มาตรา 62) (วินัย ล้าเลิศ, 2547, หน้า 87-95)

อย่างไรก็ตาม มีอยู่บางกรณีซึ่งแม้บุคคลจะเป็นผู้มีประโยชน์ส่วนได้เสียในคดี (คือสิทธิถูกโต้แย้ง หรือจำเป็นต้องใช้สิทธิทางศาล) และมีความสามารถบริบูรณ์ตามกฎหมายแล้วก็ตาม แต่สิทธิในการดำเนินคดีก็ยังคงถูกจำกัดอยู่อีก กล่าวคือ กฎหมายห้ามมิให้ฟ้องไม่ว่าจะฟ้องเองหรือมอบอำนาจให้ผู้อื่นฟ้อง ซึ่งมี 2 กรณี ได้แก่ การที่บุตรหลานฟ้องบุพการีของตน และการฟ้องผู้แทนรัฐต่างประเทศ

1) การที่บุตรหลานฟ้องบุพการีของตน บุพการีนี้คือพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย ทวด ตามกฎหมายเก่าของไทย กฎหมายลักษณะรับฟ้อง บทที่ 21 ข้อ 5 บัญญัติให้ศาลยกฟ้องคดีที่บุตรหลานฟ้องบุพการี เพราะถือว่าเป็นคนอุทลุมไม่รู้คุณคน และเรียกคดีประเภทนี้ว่า คดีอุทลุมหลักดังกล่าวก็ยังเป็นที่ยอมรับกันในปัจจุบัน โดยบัญญัติไว้ใน ป.พ.พ. มาตรา 1562 ว่า “ผู้ใดจะฟ้องบุพการีของตนเป็นคดีแพ่งหรือคดีอาญามีได้ แต่เมื่อผู้นั้นหรือญาติของผู้นั้นร้องขอ อัยการจะยกคดีขึ้นว่ากล่าวก็ได้” ตามบทบัญญัตินี้ บุตรหลานที่มีข้อพิพาทเกี่ยวข้องกับบุพการี ซึ่งจำเป็นที่จะต้องพึ่งศาลเพื่อขอความยุติธรรม ห้ามอำนาจเป็นโจทก์ฟ้องได้ไม่ ถือว่าเป็นอุทลุม ต้องขอให้อัยการฟ้องแทน คดีอุทลุมนี้ หมายความว่าเฉพาะบุตรหลานที่ฟ้องพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย ทวดเท่านั้น แต่หาได้หมายความว่าห้ามการฟ้องญาติสนิทอื่นๆ ไม่ เช่น พี่ ป้า น้า อา และไม่รวมถึงการที่บุตรเขยฟ้องพ่อตา

แม่ยาย หรือสะใภ้ฟ้องบุพการีของสามี ซึ่งไม่ถือว่าเป็นอุทลุม การฟ้องคดีอุทลุม กฎหมายให้อัยการฟ้องแทน และอัยการย่อมมีอำนาจฟ้องคดีอุทลุมแทนผู้เยาว์ได้ โดยไม่ต้องรับความยินยอมจากผู้แทนโดยชอบธรรมของผู้เยาว์

2) การฟ้องผู้แทนรัฐต่างประเทศ ตามกฎหมายต่างประเทศ เอกอัครราชทูต อัครราชทูต อุปทูต ตลอดจนบุคคลในครวัคณะทูต เป็นผู้แทนรัฐต่างประเทศ ผู้หนึ่งผู้ใดจะฟ้องไม่ได้

1.1.2 ศาล

มีความหมายได้ 2 ทาง คือทางหนึ่ง หมายถึงศาลยุติธรรมกับอีกทางหนึ่งหมายถึงผู้พิพากษา ซึ่งทั้ง 2 ความหมายนั้นสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด เพราะตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรม ซึ่งเป็นบทบัญญัติเกี่ยวกับเขตอำนาจศาลนั้น ได้กำหนดเขตศาลไว้พร้อมทั้งกำหนดอำนาจของผู้พิพากษาไว้ด้วยกัน (วินัย ล้าเลิศ, 2547, หน้า 105)

ศาลจึงเป็นผู้พิจารณาพิพากษาคดีแพ่งที่คู่ความฟ้องร้องกัน ศาลมี 3 ชั้น คือ ศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์ และศาลฎีกา

สำหรับศาลชั้นต้นที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีแพ่งสำหรับในเขตกรุงเทพมหานคร ได้แก่ ศาลแขวงพระนครเหนือ ศาลแขวงพระนครใต้ ศาลแขวงธนบุรี ศาลจังหวัดมีนบุรี ศาลเยาวชนและครอบครัว ศาลแพ่งธนบุรี และศาลแพ่ง ส่วนในจังหวัดอื่นๆ นั้น ได้แก่ ศาลแขวง ศาลจังหวัด และศาลเยาวชนและครอบครัว

ส่วนศาลอุทธรณ์และศาลฎีกา มีอำนาจพิจารณาพิพากษาเฉพาะคดีแพ่งที่อุทธรณ์หรือฎีกาขึ้นไป

ในการฟ้องคดีแพ่ง จะต้องฟ้องที่ศาลชั้นต้นเป็นลำดับแรก จะไปเสนอคำฟ้องต่อศาลอุทธรณ์หรือศาลฎีกาไม่ได้ (ป.วิ.พ. มาตรา 170) แต่เนื่องจากศาลชั้นต้นมีหลายประเภทและตั้งอยู่ในทุกจังหวัด การเสนอคำฟ้องจะต้องเสนอให้ถูกเขตอำนาจศาล มิฉะนั้นศาลก็จะไม่รับหรือยกฟ้องเสีย ทำให้เสียเวลาและเสียเงินทองด้วย

ส่วนในเรื่องของเขตศาลนั้น จะต้องดูจาก พ.ร.บ.จัดตั้งศาลชั้นต้นนั้นๆ ว่า กำหนดให้มีอำนาจครอบคลุมท้องที่อะไรบ้าง

สำหรับอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีของศาลชั้นต้นจะต้องเป็นไปตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรม กล่าวคือ ศาลแขวง มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีแพ่งซึ่งทุนทรัพย์ในฟ้องไม่เกินสามแสนบาท (พระธรรมนูญศาลยุติธรรม มาตรา 17 ประกอบมาตรา 25) ศาลจังหวัด ศาลแพ่ง ศาลแพ่งกรุงเทพใต้ และศาลแพ่งธนบุรี มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีแพ่งทั่วไป (พระธรรมนูญศาลยุติธรรม มาตรา 18, 19) ส่วนศาลคดีเด็กและเยาวชนก็มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีแพ่ง

เช่นเดียวกับศาลจังหวัด แต่เฉพาะคดีบางประเภทที่เกี่ยวกับผู้เยาว์ (พ.ร.บ.จัดตั้งศาลคดีเด็กและเยาวชน มาตรา 8)

เมื่อทราบเขตอำนาจศาลแล้ว จะยื่นฟ้องคดีแพ่งต่อศาลใดก็จะต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่บัญญัติไว้ใน ป.วิ.พ. มาตรา 4 กล่าวคือ

1) คำฟ้องเกี่ยวกับอสังหาริมทรัพย์หรือสังหาริมทรัพย์ หรือสิทธิหรือประโยชน์ใดๆ อันเกี่ยวกับทรัพย์เหล่านั้น ให้เสนอต่อศาลที่ทรัพย์เหล่านั้นตั้งอยู่ในเขตศาล แต่ถ้าโจทก์มีความประสงค์ที่จะยื่นคำฟ้องต่อศาลที่จำเลยมีภูมิลำเนาอยู่ในเขตศาลนั้น เมื่อโจทก์ยื่นคำขอโดยทำเป็นคำร้องแสดงให้เห็นว่า การพิจารณาคดีในศาลนั้นๆ จะเป็นการสะดวก ศาลจะใช้ดุลพินิจขออนุญาตให้โจทก์ยื่นคำฟ้องตามที่ขอนั้นก็ได้

2) คำฟ้องอื่นๆ นอกจากนี้ ให้เสนอต่อศาลที่จำเลยมีภูมิลำเนาอยู่ในเขตศาล แต่ถ้าโจทก์มีความประสงค์ที่จะยื่นคำฟ้องต่อศาลที่มูลคดีเกิดขึ้นในเขตศาลนั้น หรือในคดีที่ไม่มีข้อพิพาท ถ้าโจทก์มีความประสงค์ที่จะยื่นคำฟ้องต่อศาลที่โจทก์มีภูมิลำเนาอยู่ในเขตศาลนั้น เมื่อโจทก์ยื่นคำขอโดยทำเป็นคำร้องแสดงให้เห็นว่า การพิจารณาคดีในศาลนั้นๆ จะเป็นการสะดวก ศาลใช้ดุลพินิจขออนุญาตให้โจทก์ยื่นคำฟ้องตามที่ขอนั้นก็ได้

3) ในกรณีที่เกี่ยวข้องด้วยหนี้เหนือบุคคล ซึ่งมีได้ตกอยู่ในบทบัญญัติแห่งหมวดนี้ระหว่างเจ้าหนี้ซึ่งมีภูมิลำเนาอยู่ในประเทศไทยและลูกหนี้ซึ่งมิได้มีภูมิลำเนาในประเทศไทย หากเข้ามาในประเทศไทยชั่วคราวนั้น ไม่ว่าจะเกิดมูลคดีในประเทศใด หรือมูลคดีจะเป็นประการใดก็ตาม เจ้าหนี้จะยื่นคำฟ้องขอให้บังคับตามสิทธิเช่นว่านั้นในศาลซึ่งตนมีภูมิลำเนาอยู่ในเขตศาลนั้น หรือในศาลที่พบตัวลูกหนี้ในเขตศาลนั้นก็ได้ แต่ศาลจะดำเนินคดีต่อไปได้ต่อเมื่อได้ส่งหมายเรียกให้แก่ลูกหนี้ในประเทศไทยแล้ว

อย่างไรก็ตาม ถ้าทรัพย์สินดังกล่าวไว้ในมาตรา 4 (1) ตั้งอยู่ในเขตศาลของศาลสองศาลหรือกว่านั้นขึ้นไป โจทก์จะเสนอคำฟ้องต่อศาลใดศาลหนึ่งเช่นว่านั้นก็ได้อีก และถ้าคดีดังกล่าวไว้ในมาตรา 4 (2) เป็นคดีที่ฟ้องจำเลยร่วมกันหลายคน ซึ่งมีภูมิลำเนาอยู่ในเขตศาลสองศาลหรือกว่านั้นขึ้นไป และมูลความแห่งคดีไม่อาจแบ่งแยกจากกันได้ โจทก์จะฟ้องจำเลยเหล่านั้นต่อศาลใดศาลหนึ่งเช่นว่านั้นก็ได้อีก (ป.วิ.พ. มาตรา 5)

ในการที่ศาลทำการพิจารณาคดีแพ่ง กฎหมายก็ให้ความคุ้มครองแก่ศาล เพื่อให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ไปได้โดยคล่อง จึงห้ามมิให้ผู้ใดกระทำการอันเป็นการละเมิดอำนาจศาล ผู้ฝ่าฝืนย่อมถูกศาลลงโทษฐานละเมิดอำนาจศาลได้

อนึ่ง ตาม ป.วิ.พ. มาตรา 1 (1) คำว่า “ศาล” ยังหมายถึงผู้พิพากษาที่ทำการพิจารณาคดีด้วย ซึ่งในกรณีนี้ผู้พิพากษาที่นั่งพิจารณาคดีแพ่งก็อาจถูกคัดค้านได้เหมือนกัน

1.1.3 เจ้าพนักงานบังคับคดี

ในทางแพ่งนั้นเจ้าพนักงานบังคับคดีจะต้องเป็นพนักงานศาลหรือพนักงานอื่นที่ศาลออกหมายบังคับคดีตั้งผู้นั้นเป็นเจ้าพนักงานบังคับคดี ซึ่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 1 (14) บัญญัติไว้ว่า

เจ้าพนักงานบังคับคดีหมายความว่า เจ้าพนักงานศาล หรือพนักงานอื่นผู้มีอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่ใช้อยู่ ในอันที่จะปฏิบัติตามวิธีการที่บัญญัติไว้ในภาค 4 แห่งประมวลกฎหมายนี้ เพื่อคุ้มครองสิทธิของคู่ความในระหว่างการพิจารณา หรือเพื่อบังคับตามคำพิพากษาหรือคำสั่ง

ตามบทบัญญัตินี้ เจ้าพนักงานบังคับคดีจึงได้แก่บุคคล 2 ประเภท คือ (1) เจ้าพนักงานศาล หรือ (2) พนักงานอื่น แต่บุคคลทั้ง 2 ประเภทจะเป็นเจ้าพนักงานบังคับคดีได้จะต้องปรากฏว่าเป็นผู้มีอำนาจตามกฎหมายในอันที่จะปฏิบัติตามวิธีการที่บัญญัติไว้ในภาค 4 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง เพื่อคุ้มครองสิทธิของคู่ความในระหว่างการพิจารณาคดี หรือเพื่อบังคับตามคำพิพากษาหรือคำสั่ง ฉะนั้น ผู้พิพากษาจึงมิใช่เจ้าพนักงานบังคับคดี แม้ผู้พิพากษาจะได้พิพากษาหรือมีคำสั่งให้บังคับคดีก็ตาม และตำรวจก็มิใช่เจ้าพนักงานบังคับ เพราะตำรวจมิใช่เจ้าพนักงานศาล และไม่มีอำนาจใดให้อำนาจตำรวจในการบังคับคดี

การที่ศาลจะให้ผู้ใดเป็นเจ้าพนักงานบังคับคดี ศาลจะต้องออกหมายบังคับคดีตั้งผู้นั้นเป็นเจ้าพนักงานบังคับคดี สำหรับในกรุงเทพมหานคร ศาลก็จะตั้งเจ้าพนักงานในกรมบังคับคดี กระทรวงยุติธรรม ส่วนในต่างจังหวัด จำศาลจะทำหน้าที่เป็นเจ้าพนักงานบังคับคดี

เจ้าพนักงานบังคับคดีกฎหมายถือว่าเป็นเจ้าพนักงานของศาล จึงมีหน้าที่ต้องปฏิบัติตามคำสั่งของศาล เมื่อศาลสั่งให้เจ้าพนักงานบังคับคดีปฏิบัติหน้าที่อย่างใด เจ้าพนักงานบังคับคดีไม่มีสิทธิอุทธรณ์ฎีกาคำสั่งของศาลได้

เจ้าพนักงานบังคับคดีมีอำนาจดังต่อไปนี้

- 1) เป็นผู้แทนเจ้าหนี้ในอันที่จะรับชำระหนี้หรือทรัพย์สินที่ลูกหนี้นำมาวาง
- 2) ยึดหรืออายัด และยึดทรัพย์ของลูกหนี้ตามคำพิพากษาไว้
- 3) เอาทรัพย์สินที่ยึดหรืออายัดออกขายทอดตลาด
- 4) จำหน่ายทรัพย์สินหรือเงินรายได้ของลูกหนี้ตามคำพิพากษา
- 5) ดำเนินวิธีการบังคับต่างๆ ไป ตามที่ศาลได้กำหนดไว้ในหมายบังคับคดี

ในการปฏิบัติหน้าที่ เจ้าพนักงานบังคับคดีจะต้องกระทำด้วยความสุจริต ระวังมิให้ทำความเสียหายแก่เจ้าหนี้ตามคำพิพากษา มิฉะนั้นเจ้าพนักงานบังคับคดีจะต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายแก่เจ้าหนี้ได้ กรณีเจ้าพนักงานบังคับคดีจะต้องรับผิดชอบคือ

1) ถ้าเจ้าพนักงานบังคับคดีไม่ยึดทรัพย์อันจะต้องยึดภายในเวลาอันควรต้องทำโดยปราศจากความระมัดระวัง

2) ไม่ยึดทรัพย์โดยสมรู้เป็นใจกับลูกหนี้ตามคำพิพากษา หรือบุคคลใดซึ่งเป็นเจ้าของทรัพย์ที่จะต้องยึด

3) เพิกเฉยไม่กระทำการโดยเร็วตามสมควร (สุรชัย สุวรรณปริษา, 2549, หน้า 189-195)

1.2 วิธีพิจารณาในชั้นศาล

เนื่องจากไม่ต้องผ่านกระบวนการสอบสวนเหมือนในทางอาญา ดังนั้นเมื่อคู่ความที่เป็นโจทก์ยื่นฟ้องถูกต้องตรงตามเขตอำนาจศาลแล้ว ศาลก็จะพิจารณาว่าการเสนอข้อหาต่อศาลนั้นทำถูกต้องแล้วหรือยัง คือ ถ้าเป็นคดีมีข้อพิพาท กฎหมายบัญญัติให้ทำเป็นคำฟ้อง แต่ถ้าเป็นคดีไม่มีข้อพิพาทให้ทำเป็นคำร้องขอ เมื่อศาลตรวจดูคำฟ้องแล้วจะมีคำสั่งว่า จะให้รับไว้หรือให้ยกเสียหรือให้คืนไป และถ้าเห็นว่าฟ้องของโจทก์เคลือบคลุมก็มีอำนาจสั่งให้โจทก์แก้ไขและนำมายื่นใหม่ได้

หลังจากศาลได้รับคำฟ้องแล้ว จะส่งสำเนาคำฟ้องให้จำเลยเพื่อแก้คดีและภายใน 7 วัน นับแต่วันยื่นคำฟ้องให้โจทก์เป็นผู้ร้องขอต่อพนักงานเจ้าหน้าที่เพื่อให้ส่งหมายนั้น (ป.วิ.พ. มาตรา 173 วรรคแรก) ถ้าโจทก์เพิกเฉยเสียไม่ร้องขอต่อพนักงานเจ้าหน้าที่เพื่อให้ส่งหมายเรียกให้แก้คดีแก่จำเลย และไม่แจ้งให้ศาลทราบเหตุแห่งการเพิกเฉยเช่นนั้นภายในกำหนด 7 วัน นับแต่วันยื่นคำฟ้องถือว่าโจทก์ได้ทิ้งฟ้อง (ป.วิ.พ. มาตรา 174 (1)) ศาลมีอำนาจจำหน่ายคดีจากสารบบความได้ (ป.วิ.พ. มาตรา 132 (1)) เมื่อจำเลยรับสำเนาคำฟ้องแล้วต้องยื่นคำให้การภายในกำหนดเวลา ต่อจากนั้นศาลอาจจะนัดชี้สองสถาน นำสืบพยานทั้ง 2 ฝ่าย และในที่สุดศาลก็จะพิพากษาคดีนั้นตามพยานหลักฐานต่างๆ ที่คู่ความนำเสนอต่อศาล

จากนั้นโจทก์และจำเลยก็มีสิทธิอุทธรณ์และฎีกาได้เช่นเดียวกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญาภายใต้บทบัญญัติในเรื่องการอุทธรณ์และฎีกาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง

ซึ่งจากแนวทางวิธีพิจารณาในชั้นศาลดังกล่าว สามารถแยกการพิจารณาพิพากษาคดีของศาล ทั้งในศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์ และศาลฎีกาได้ดังต่อไปนี้

กล่าวโดยทั่วไป การพิจารณาคดีไม่ว่าในศาลชั้นใด อาจแบ่งได้เป็น 3 ระบบ คือ

1) ชั้นเตรียมคดี สำหรับศาลชั้นต้นก็นับตั้งแต่โจทก์ยื่นคำฟ้องจำเลยยื่นคำให้การ สำหรับศาลอุทธรณ์ ศาลฎีกา ก็นับตั้งแต่ยื่นฟ้องอุทธรณ์หรือฟ้องฎีกา และยื่นคำแก้อุทธรณ์ หรือฎีกา

2) ชั้นนั่งพิจารณาคดีคือ การชี้สองสถาน การสืบพยาน และการแถลงการณ์

3) ชั้นชี้ขาดตัดสินคดี คือพิพากษาหรือมีคำสั่งซึ่งรายละเอียดของการพิจารณาทั้ง 3 ระยะนี้ จะได้นำมากล่าวโดยแยกตามชั้นศาล คือวิธีพิจารณาในศาลชั้นต้น วิธีพิจารณาในศาลอุทธรณ์ และวิธีพิจารณาในศาลฎีกา

1.2.1 วิธีพิจารณาในศาลชั้นต้น

คดีแพ่งนั้นแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือคดีมีข้อพิพาทและคดีไม่มีข้อพิพาท คดีมีข้อพิพาทคือคดีที่จะต้องมีการเข้ามาเป็นคู่ความด้วย เพราะโจทก์มีคำขอให้กระทำหรือละเว้นกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง ส่วนคดีไม่มีข้อพิพาทได้แก่คดีที่ไม่มีจำเลย เพราะไม่มีคำขอให้ศาลบังคับผู้ใด เป็นแต่ขอให้ศาลแสดงสิทธิของตนหรือให้คนมีสิทธิอย่างใดอย่างหนึ่งเท่านั้น

การเสนอข้อหาต่อศาลจึงต้องทำให้ถูกต้องตามประเภทของคดี คือ ถ้าเป็นคดีมีข้อพิพาท กฎหมายบัญญัติให้ทำเป็นคำฟ้อง (ป.วิ.พ. มาตรา 172) แต่ถ้าเป็นคดีไม่มีข้อพิพาทก็ทำเป็นคำร้องขอ (ป.วิ.พ. มาตรา 188) อันที่จริงตาม ป.วิ.พ. มาตรา 1 (3) คำฟ้องในคดีมีข้อพิพาท และคำร้องขอ ก็เรียกรวมว่าเป็นคำฟ้อง

คำฟ้องจะต้องทำเป็นหนังสือ และจะต้องพิมพ์หรือเขียนด้วยหมึกตามแบบฟอร์มของศาล จะใช้กระดาษอย่างอื่นไม่ได้ นอกจากแบบฟอร์มของศาล ถ้าผิดตก ห้ามมิให้ชุดลอกออก แต่ให้ขีดฆ่าเสียและเขียนลงใหม่ และผู้เขียนต้องลงชื่อกำกับไว้ที่ริมกระดาษ ถ้ามีข้อความตกเติม ผู้เติมก็ต้องลงลายมือชื่อไว้เป็นสำคัญ (ป.วิ.พ. มาตรา 46) การบรรยายฟ้อง ป.วิ.พ. มาตรา 172 วรรคสอง บังคับว่าโจทก์จะต้องบรรยายฟ้องโดยแจ้งชัด ซึ่งสภาพแห่งข้อหาของโจทก์และคำขอบังคับ ทั้งข้ออ้างที่อาศัยเป็นหลักแห่งข้อหาเช่นว่านั้น หรืออีกนัยหนึ่ง โจทก์จะต้องชี้ให้เห็นถึงข้อโต้แย้งที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่ของตนตามกฎหมายแพ่ง หรือซึ่งตนจะต้องใช้สิทธิทางศาล ตามที่บัญญัติไว้ใน ป.วิ.พ. มาตรา 55 เช่น ก. ประสงค์จะฟ้อง ข. เพื่อแบ่งปันมรดกของ ค. ผู้ตาย ก. จะบรรยายฟ้องลอยๆ ขอให้ ข. แบ่งทรัพย์มรดกของ ค. ให้ตนกึ่งหนึ่ง เพียงแค่นี้ไม่เป็นการเพียงพอ ก. จะต้องระบุว่าตนมีสิทธิได้ทรัพย์มรดกของ ค. เพราะเหตุใด เช่น เป็นบุตรของ ค. หรือ ค. ทำพินัยกรรมยกทรัพย์ให้ เป็นต้น หรือถ้า ก. ประสงค์จะขอให้ศาลตั้งตนเป็นผู้จัดการมรดกของ ค. การบรรยายฟ้องก็ต้องกล่าวถึงมูลเหตุแสดงให้ศาลเห็นว่าตนมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับ ค. อย่างไร และเพราะเหตุใดจึงต้องใช้สิทธิทางศาล เช่นอ้างว่า ค. ทำพินัยกรรมยกทรัพย์ให้ตน เป็นต้น

การบรรยายฟ้องโดยไม่ชัดแจ้ง เช่นใช้ถ้อยคำเคลือบคลุม หรือกล่าววกไปวนมา ทำให้ศาลหรือคู่ความอีกฝ่ายไม่สามารถเข้าใจข้อหาได้ ก็จะกลายเป็นฟ้องเคลือบคลุม ซึ่งศาลยกฟ้องเสียได้ คำฟ้องอย่างไรจึงจะเรียกว่าเคลือบคลุมหรือไม่เคลือบคลumnั้น เป็นเรื่องยากที่จะตอบให้ชัดเจนได้กล่าวโดยกว้างๆ คำฟ้องที่มีลักษณะต่อไปนี้ ถือว่าเป็นคำฟ้องที่ไม่ชอบด้วย ป.วิ.พ. มาตรา 172 วรรค 2 คือเป็นฟ้องเคลือบคลุม

1) เมื่อคำฟ้องนั้นไม่บรรยายรายละเอียดให้ชัดเจนว่า ทรัพย์สินที่โจทก์ฟ้องเรียก จากจำเลยหรือซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบของจำเลย หรือซึ่งหาว่าจำเลยกระทำละเมิดหรือผิดสัญญา นั้นเป็นทรัพย์สินประเภทหรือชนิดใด ราคาเท่าใด ตลอดจนรายละเอียดอื่นๆ เท่าที่จะให้จำเลยเข้าใจ ข้อกล่าวหาเหล่านั้นได้

อุทธรณ์

ฎ. 2323/2520 ฟ้องเรียกสินไหมและสินส่วนตัวคืน แต่เวลาบรรยายฟ้อง ไม่ระบุว่า เครื่องประดับและรถยนต์ที่เรียกคืนมีอะไรบ้าง รถคันไหน เป็นฟ้องเคลือบคลุม

2) ในคดีละเมิด เมื่อโจทก์ฟ้องหาว่าจำเลยกระทำละเมิดต่อโจทก์แต่ไม่ได้บรรยาย ให้เห็นว่าจำเลยกระทำโดยมิชอบด้วยกฎหมายประการใด หรือกระทำอย่างไรในวัน เดือน ปีใด และทำความเสียหายแก่โจทก์อย่างไรบ้าง มากน้อยเพียงใด

3) เมื่อคำฟ้องโจทก์ตั้งประเด็นเป็นสองนัยหรือสองอย่าง ไม่แน่นอนว่าเป็น อย่างไรแน่ ทั้งเป็นการขัดแย้งกันเองเพราะจะเป็นไปไม่ได้ทั้งสองอย่างในเวลาเดียวกัน

อุทธรณ์

ฎ. 221/2501 โจทก์ฟ้องขอให้เพิกถอนพินัยกรรมอ้างว่า ผู้ตายมิได้พิมพ์ลายนิ้วมือ แม้จะเป็นลายพิมพ์นิ้วมือของผู้ตายก็พิมพ์ในขณะที่ถูกหลอกล ข่มขู่ เมาศุราหรือวิกลจริต หรือพิมพ์ลง เมื่อตายแล้ว ดังนี้เป็นฟ้องเคลือบคลุม

เมื่อโจทก์หรือผู้ร้องนำคำฟ้องมายื่นต่อศาลแล้ว เป็นหน้าที่ของศาลที่รับฟ้องจะต้อง ตรวจสอบคำฟ้องและมีคำสั่งว่า จะให้รับไว้ หรือให้ยกเสีย หรือให้คืนไป และต้องสั่งเป็นลายลักษณ์อักษร ถ้าเห็นว่าฟ้องนั้นเคลือบคลุมก็มีอำนาจสั่งให้โจทก์แก้ไขนำมาขึ้นใหม่ได้

การดำเนินคดีแพ่งนั้นต่างกับคดีอาญา คือคู่ความฝ่ายที่เสนอคำฟ้อง (โจทก์หรือผู้ร้อง) จะต้องเสียค่าธรรมเนียมตามอัตราที่กฎหมายกำหนดไว้ และต้องเสียทุกชั้นศาลที่ตนขอให้ดำเนิน กระบวนพิจารณา เมื่อเสนอคำฟ้องต่อศาลชั้นต้นก็ต้องเสียค่าธรรมเนียมแก่ศาลชั้นต้น ถ้าอุทธรณ์ คัดค้านคำพิพากษาชั้นต้นก็ต้องเสียค่าธรรมเนียมแก่ศาลอุทธรณ์ และถ้าฎีกาก็ต้องเสียค่าธรรมเนียม ในศาลฎีกาอีก ทั้งนี้เพราะคดีแพ่งนั้นเป็นเรื่องระหว่างเอกชน ซึ่งสังคมส่วนรวมไม่มีประโยชน์ เกี่ยวข้องด้วย แต่ผู้ที่จะได้รับประโยชน์คือผู้ที่ขอให้ดำเนินคดีนั้น ก็ควรที่จะต้องเสียค่าธรรมเนียม เพื่อช่วยเหลือการบริหารงานของศาลบ้าง มิฉะนั้นก็จะเป็นการเอาเปรียบสมาชิกอื่นของสังคมซึ่ง มิได้เป็นความ แต่ต้องการเสียภาษีเพื่อนำมาใช้ในกิจการของศาล

ค่าธรรมเนียมนี้หมายถึง เงินที่คู่ความจะต้องเสียให้แก่ศาลและแก่เจ้าพนักงานศาล ตามที่กฎหมายบังคับไว้ให้จำต้องเสียเนื่องในการดำเนินคดีในศาลนั้นๆ หรือในการดำเนินการ

บังคับคดี เช่น ค่าขึ้นศาล ค่ายื่นคำขอให้ออกหมายเรียก ค่าคำร้อง ค่าส่งเอกสาร ค่าธรรมเนียมในการ
บังคับคดี เป็นต้น ค่าธรรมเนียมจึงแบ่งออกได้เป็น 2 ชนิด คือ

- 1) ค่าธรรมเนียมศาล เช่น ค่าขึ้นศาล ค่ายื่นคำขอให้ออกหมายเรียก เป็นต้น
- 2) ค่าธรรมเนียมเจ้าพนักงานบังคับคดี ซึ่งจะเสียเมื่อขอให้ดำเนินการบังคับคดี

นอกจากนี้ก็ยังมียกอย่างหนึ่ง คือค่าฤชาธรรมเนียม ซึ่งมีความหมายกว้างกว่า
ค่าธรรมเนียม ค่าฤชาธรรมเนียมหมายถึง จำนวนเงินที่ศาลสั่งให้คู่ความฝ่ายที่แพ้คดีชำระแก่คู่ความ
ฝ่ายที่ชนะคดี เป็นการชดเชยค่าใช้จ่ายที่คู่ความฝ่ายชนะคดีได้เสียไปในการเป็นความกัน ค่าฤชา
ธรรมเนียมจึงหมายรวมทั้งค่าธรรมเนียมดังกล่าวมาแล้ว รวมถึงค่าธรรมเนียมอื่นๆ บรรดาที่
กฎหมายบังคับให้เสียด้วย เช่น ค่าป่วยการพยาน ค่าหมายความ ค่าพิสูจน์เอกสาร ค่าสืบพยานนอก
ศาล เป็นต้น

จะเห็นว่า การดำเนินคดีแพ่งนั้นคู่ความจะต้องเสียค่าใช้จ่ายไม่น้อย และหากแพ้คดีก็
ยังต้องเสียค่าฤชาธรรมเนียมให้แก่ฝ่ายที่ชนะคดีอีกด้วย

บุคคลที่ต้องรับผิดชอบชำระค่าธรรมเนียมศาลคือ ค่าขึ้นศาล ค่ายื่นคำขอให้ออกหมายเรียก
วิธีชำระค่าธรรมเนียมศาลก็โดยปิดแสตมป์ฤชากรมตามจำนวนที่ต้องชำระลงในคำฟ้อง คำร้อง หรือ
เอกสารอื่นๆ (ป.วิ.พ. มาตรา 149) ถ้าไม่ชำระให้ถูกต้องศาลก็จะไม่รับฟ้องไว้พิจารณา

สำหรับค่าขึ้นศาลที่จะต้องชำระ กฎหมายให้คิดตามจำนวนทุนทรัพย์ในคดีหรือตาม
ราคาทรัพย์สินที่พิพาท (ป.วิ.พ. มาตรา 150) เป็นโจทก์ฟ้องเรียกเงินกู้จากจำเลย 100,000 บาท
เงิน 100,000 บาทนี้คือทุนทรัพย์แห่งคดี หรือ โจทก์ฟ้องเรียกให้จำเลยโอนกรรมสิทธิ์ที่ดินราคา
2,000,000 บาท แก่โจทก์ตามสัญญาซื้อขาย ราคาที่ดินเป็นทุนทรัพย์แห่งคดีที่จะต้องเสียค่าขึ้นศาล

ค่าขึ้นศาลต้องคิดตามอัตราที่กฎหมายกำหนดไว้ คือ ร้อยละ 2.50 ของจำนวนทุน
ทรัพย์ หรือราคาทรัพย์สินที่พิพาท แต่ไม่เกิน 200,000 บาท เช่น ทุนทรัพย์แห่งคดี 100,000 บาท
จะต้องเสียค่าขึ้นศาล 2,500 บาท เป็นต้น แต่จะเรียกค่าขึ้นศาลสูงสุดได้เพียง 200,000 บาท ซึ่งได้แก่
คดีที่มีทุนทรัพย์ตั้งแต่ 8 ล้านบาทขึ้นไป

แต่ที่กล่าวมานี้ก็อย่างเข้าใจคิดว่า ความยุติธรรมทางแพ่งมิได้เฉพาะคนมีเงิน คนยาก
คนจนซึ่งไม่มีเงินจะเสียค่าธรรมเนียมศาลก็สามารถแสวงหาความยุติธรรมทางแพ่งจากศาลได้
เหมือนกัน เพราะกฎหมายนั้นย่อมประสงค์จะให้ความยุติธรรมแก่ประชาชนทั่วหน้ากัน มิใช่จะจง
เฉพาะเศรษฐี กฎหมายได้ให้สิทธิแก่คนยากจนในอันที่จะดำเนินคดีแพ่งโดยไม่ต้องเสียเงินได้ ทั้งนี้
ด้วยการขอดำเนินคดีอย่างคนอนาถา

การขอดำเนินคดีอย่างคนอนาถานี้สามารถขอได้ทุกชั้นศาล คือทั้งในศาลชั้นต้น
ศาลอุทธรณ์ และศาลฎีกา จะขอตั้งแต่เริ่มฟ้องหรือต่อสูคดี หรือขอในภายหลังขณะคดีอยู่ระหว่าง

การพิจารณาของศาลก็ได้ แต่ผู้ขอจะต้องแสดงให้เห็นที่พอใจของศาลว่า ผู้ขอเป็นคนยากจนไม่มีทรัพย์สินจะเสียค่าธรรมเนียมศาลได้ และถ้าผู้ขอเป็นโจทก์ก็ต้องแสดงให้เห็นที่พอใจศาลด้วยว่าคดีของตนมีมูลที่จะฟ้องร้อง (ป.วิ.พ. มาตรา 155) ไม่ว่าจะเป็นการขอคำวินิจฉัยอย่างคนอนาถาในศาลชั้นใดก็ตาม จะต้องขอศาลชั้นต้นที่จะฟ้องหรือได้ฟ้องคดีนั้นไว้ และผู้ขอจะต้องสาบานตัวชี้แจงว่าตนไม่มีทรัพย์สินพอจะเสียค่าธรรมเนียมศาล แล้วศาลชั้นต้นนั้นจะทำการไต่สวนและมีคำสั่งอนุญาตหรือไม่อนุญาตตามคำขอ แต่ถ้าศาลชั้นต้นสั่งอนุญาตกฎหมายให้คำสั่งอนุญาตนั้นถึงที่สุดคือจะอุทธรณ์ฎีกาต่อไปไม่ได้ ถ้าศาลอนุญาตให้ยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลเฉพาะบางส่วนหรือสั่งยกคำขอ ผู้ขออาจขอให้พิจารณาคำขอขึ้นใหม่เพื่อนำพยานหลักฐานมาแสดงเพิ่มเติม หรืออาจอุทธรณ์คำสั่งนั้นไปยังศาลอุทธรณ์ ในกรณีขอคำวินิจฉัยอย่างคนอนาถาในชั้นศาลอุทธรณ์ หรือฎีกาคำสั่งดังกล่าวไปยังศาลฎีกาในกรณีขอคำวินิจฉัยอย่างคนอนาถาในชั้นศาลฎีกา ในกรณีที่อุทธรณ์คำสั่งไปยังศาลอุทธรณ์ไม่ว่าศาลอุทธรณ์จะสั่งอนุญาตหรือไม่อนุญาต คำสั่งนั้นถึงที่สุดจะฎีกาต่อไปไม่ได้ (ป.วิ.พ. มาตรา 156)

เมื่อศาลอนุญาตให้บุคคลใดดำเนินคดีอย่างคนอนาถาแล้ว บุคคลนั้นไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียมศาลในการดำเนินกระบวนการพิจารณาในศาลนั้น (ป.วิ.พ. มาตรา 157) ค่าธรรมเนียมศาลที่จะได้รับยกเว้นนี้หมายเฉพาะค่าธรรมเนียมซึ่งต้องชำระโดยวิธีปิดแสดมปีตามจำนวนที่จะต้องปิดลงในคำคู่ความ คำร้องใบรับหรือเอกสารอื่นๆ เท่านั้น เช่น ค่าขึ้นศาล ค่าคำร้อง ค่าส่งประเด็นไปสืบ ค่ายื่นคำขอให้ออกหมายเรียก เป็นต้น แต่ไม่กินความถึงค่าธรรมเนียมอื่นๆ เช่น ค่าป่วยการพยาน ค่าพาหนะพยาน ค่าทนายความ ค่าธรรมเนียมในการส่งเอกสาร ค่าธรรมเนียมในการบังคับคดี ค่าล่าม ค่าสืบพยานนอกศาล ค่าพิสูจน์เอกสาร ค่ารังวัดทำแผนที่ ค่ารักษาทรัพย์สิน เป็นต้น เพราะค่าธรรมเนียมเหล่านี้มิใช่ค่าธรรมเนียมที่ต้องชำระด้วยการปิดแสดมปีตามที่ต้องชำระ

การดำเนินคดีอย่างอนาถานี้ กฎหมายมุ่งที่จะให้คนยากจนจริงๆ เท่านั้นได้รับประโยชน์หากมีเงิน แต่ไม่อย่างเสียค่าธรรมเนียมศาลจึงมาโกหกศาล ถ้าศาลรู้ในภายหลังว่ามีทรัพย์สินพอที่จะเสียค่าธรรมเนียมศาลได้ ศาลก็จะสั่งยึดหรืออายัดทรัพย์สินนั้นเพื่อชำระค่าธรรมเนียมศาล (ป.วิ.พ. มาตรา 159) และนอกจากนั้น ก็ยังอาจถูกศาลลงโทษฐานละเมิดอำนาจศาลอีกโสดหนึ่งด้วย (ป.วิ.พ. มาตรา 31, 33)

เมื่อศาลสั่งให้รับฟ้องโจทก์ไว้แล้ว ศาลต้องออกหมายสั่งสำเนาคำฟ้องให้แก่จำเลยเพื่อแก้คดี และภายในกำหนด 15 วัน นับแต่วันยื่นคำฟ้อง โจทก์จะต้องร้องขอต่อพนักงานของศาลเพื่อให้สั่งหมายนั้น (ป.วิ.พ. มาตรา 173 วรรคแรก) ถ้าโจทก์เพิกเฉยเสียไม่ร้องขอต่อพนักงานศาลเพื่อให้สั่งหมายเรียกให้แก้คดีแก่จำเลย และไม่แจ้งเหตุขัดข้องให้ศาลทราบภายในกำหนด 15 วัน

นับแต่วันที่ยื่นฟ้อง กฎหมายถือว่าโจทก์ทั้งฟ้อง (ป.วิ.พ. มาตรา 174) ศาลมีอำนาจจำหน่ายคดีจากสารบบความได้ (ป.วิ.พ. มาตรา 132)

อนึ่ง นับแต่เวลาที่ไต่ยื่นคำฟ้องแล้ว กฎหมายบัญญัติให้คดีนั้นอยู่ระหว่างพิจารณาซึ่งเกิดผลดังนี้ (ป.วิ.พ. มาตรา 173 วรรคสอง)

- 1) ห้ามมิให้โจทก์ยื่นคำฟ้องเรื่องเดียวกันนั้นต่อศาลเดียวกันหรือต่อศาลอื่น และ
- 2) ถ้ามีเหตุเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในพฤติการณ์อันเกี่ยวข้องด้วยการยื่นฟ้องคดีต่อศาลที่มีเขตศาลเหนือคดีนั้น เช่น การเปลี่ยนแปลงภูมิลำเนาของจำเลย การเปลี่ยนแปลงเช่นว่านี้ หากศาลอำนาจศาลที่รับฟ้องคดีไว้ในอันที่จะพิจารณาและชี้ขาดตัดสินคดีนั้นไม่

สำหรับจำเลยเมื่อได้รับหมายเรียกให้แก้คดีและรับสำเนาฟ้องแล้ว จำเลยต้องทำคำให้การเป็นหนังสือยื่นต่อศาลภายใน 8 วัน นับแต่วันรับหมายเรียก (ป.วิ.พ. มาตรา 177 วรรคแรก) ถ้าไม่ยื่นในกำหนดนี้ และไม่แจ้งเหตุขัดข้องให้ศาลทราบ ถือว่าจำเลยขาดนัดยื่นคำให้การ (ป.วิ.พ. มาตรา 197) ซึ่งอาจยังผลให้จำเลยหมดสิทธิยื่นคำให้การ และไม่อาจเรียกพยานของตนเข้าสืบได้ (ป.วิ.พ. มาตรา 199 วรรค 2)

คำให้การจะต้องพิมพ์หรือเขียนด้วยหมึกในกระดาษแบบฟอร์มของศาล และกฎหมายบังคับว่า การเขียนคำให้การจำเลยจะต้องแสดงโดยชัดแจ้งแล้วว่า จำเลยยอมรับหรือปฏิเสธข้ออ้างของโจทก์ทั้งสิ้นหรือแต่บางส่วนรวมทั้งเหตุแห่งการนั้น (ป.วิ.พ. มาตรา 177 วรรคสอง) กล่าวอีกนัยหนึ่งจำเลยจะต้องทำคำแก้ให้ชัดเจนตามข้อหาของโจทก์ทุกๆ ข้อ คือข้อใดจะรับหรือปฏิเสธ สำหรับข้อที่ปฏิเสธก็จะต้องแสดงให้ชัดแจ้งอย่าให้คลุมเครือเป็นที่สงสัย ทั้งต้องยกเหตุผลแห่งการปฏิเสธขึ้นอ้างด้วย อย่าปฏิเสธลอยๆ เพราะการปฏิเสธลอยๆ โดยไม่มีข้ออ้างนั้น อาจทำให้จำเลยไม่มีประเด็นที่จะสืบแก้ได้

อนึ่ง ในคำให้การนั้น จำเลยอาจต้องแย้งมาด้วยก็ได้ (ป.วิ.พ. มาตรา 177 วรรคสาม) แต่การฟ้องแย้งมิใช่จำเลยจะฟ้องแย้งได้เสมอไปจะต้องปรากฏว่า ฟ้องแย้งนั้นเกี่ยวกับฟ้องเดิมพอที่จะรวมพิจารณาพิพากษาเข้าด้วยกันได้ หากฟ้องแย้งไม่เกี่ยวกับฟ้องเดิมแล้ว ศาลก็ย่อมไม่รับฟ้องแย้งของจำเลย แต่จำเลยจะต้องไปฟ้องเป็นคดีใหม่ต่างหาก ที่ว่าเกี่ยวกับฟ้องเดิมนั้น หมายความว่า ข้อหาตามฟ้องเดิม และฟ้องแย้งจะต้องเป็นข้อหาหรือประเด็นอย่างเดียวกัน หรือพิพาทเกี่ยวกับทรัพย์สินเดียวกัน หรือพิพาทกันในเรื่องการกระทำหรือพฤติกรรมหรือกรณีอันเดียวกัน นอกจากนั้นฟ้องแย้งก็เป็นฟ้องอย่างหนึ่ง จึงต้องเข้าหลักทั่วไปใน ป.วิ.พ. มาตรา 55 ด้วย กล่าวคือมีการโต้แย้งสิทธิทางแพ่งกัน

ถ้าจำเลยฟ้องแย้งรวมมาในคำให้การ โจทก์ก็ต้องทำคำให้การแก้ฟ้องแย้งยื่นต่อศาลภายใน 8 วัน นับแต่วันที่ส่งคำให้การถึงโจทก์ (ป.วิ.พ. มาตรา 178 วรรคแรก)

จากนั้นศาลก็จะเริ่มทำการพิจารณาคดี ซึ่ง ป.วิ.พ. มาตรา 36 บัญญัติว่า การนั่งพิจารณาคดีจะต้องกระทำในศาลต่อหน้าคู่ความที่มาศาลโดยเปิดเผยเว้นแต่

1) ในคดีเรื่องใดที่มีความจำเป็นเพื่อรักษาความเรียบร้อยในศาล เมื่อศาลได้จับได้คู่ความฝ่ายใดออกไปเสียจากบริเวณศาลโดยที่ประพฤติไม่สมควร ศาลจะดำเนินการนั่งพิจารณาคดีต่อไปลับหลังคู่ความฝ่ายนั้นก็ได้

2) ในคดีเรื่องใด เพื่อความเหมาะสมหรือเพื่อคุ้มครองสาธารณประโยชน์ ถ้าศาลเห็นสมควรจะห้ามมิให้มีการเปิดเผยซึ่งข้อเท็จจริง หรือพฤติการณ์ต่างๆ ทั้งหมดหรือแต่บางส่วนแห่งคดี ซึ่งปรากฏจากคำคู่ความหรือคำแถลงการณ์ของคู่ความ หรือจากคำพยานหลักฐานที่ได้สืบมาแล้ว ศาลจะมีคำสั่งดังต่อไปนี้ก็ได้

1) ห้ามประชาชนมิให้เข้าฟังการพิจารณาทั้งหมดหรือแต่บางส่วนแล้วดำเนินการพิจารณาต่อโดยไม่เปิดเผย หรือ

2) ห้ามมิให้ออกโฆษณาข้อเท็จจริงหรือพฤติการณ์ต่างๆ เช่นว่านั้น ในบรรดาคดีที่ฟังที่ฟ้องขอหย่าหรือฟ้องชายชู้หรือฟ้องรับรองบุตร ให้ศาลห้ามมิให้มีการเปิดเผยซึ่งข้อเท็จจริงหรือพฤติการณ์ใดๆ ที่ศาลเห็นเป็นการไม่สมควร หรือพอจะเห็นได้ว่าจะทำให้เกิดการเสียหายอันไม่เป็นธรรมแก่คู่ความหรือบุคคลที่เกี่ยวข้อง

เมื่อโจทก์ยื่นคำฟ้อง จำเลยยื่นคำให้การแก้ฟ้องแย้งถ้าหากมีแล้ว หรือระยะเวลาเพื่อการยื่นเอกสารเช่นว่านี้ได้สิ้นสุดลงแล้ว ศาลก็จะกำหนดวันชี้สองสถานและแจ้งวันนัดให้คู่ความทราบล่วงหน้าไม่น้อยกว่า 3 วัน การชี้สองสถานนี้อาจทำได้โดยการที่คู่ความยื่นคำขอต่อศาล หรือศาลเห็นสมควรอย่างไรก็ตามเนื่องจากการชี้สองสถานจะทำให้การพิจารณาคดีง่ายขึ้น ฉะนั้นปกติศาลจะมีคำสั่งกำหนดการชี้สองสถานทุกคดี เว้นแต่ศาลจะเห็นว่าคดีนั้นๆ ไม่จำเป็นที่จะต้องชี้สองสถาน เช่น คดีเล็กน้อยไม่มีประเด็นยุ่งยาก หรือจำเลยให้การปฏิเสธลอยๆ ซึ่งศาลจะไม่ทำการชี้สองสถาน เพราะไม่จำเป็นแต่อย่างใด กล่าวโดยสรุป คดีใดศาลจะทำการชี้สองสถานหรือไม่ย่อมแล้วแต่ศาลจะเห็นว่าจำเป็นหรือไม่ทั้ง ป.วิ.พ. ก็มีได้บังคับให้ศาลจำต้องทำการชี้สองสถานเสมอไป ถ้าศาลไม่ทำการชี้สองสถานก็ไม่ถือว่าขัดต่อกฎหมาย

ตาม ป.วิ.พ. มาตรา 183 กำหนดวิธีการชี้สองสถานไว้ว่า

เพื่อให้ได้ความชัดในประเด็นข้อพิพาทของคู่ความ ให้ศาลมีการชี้สองสถานโดยตรวจคำคู่ความที่คู่ความยื่นต่อศาล แล้วฟังคำแถลงที่คู่ความทั้งสองฝ่ายแถลงเองหรือแถลงโดยตอบคำถามของศาล แล้วให้ศาลจดข้ออ้าง ข้อเถียง และคำรับของคู่ความเหล่านั้นเทียบกันดู ถ้ามีปัญหาข้อใด ไม่ว่าปัญหาข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมายที่คู่ความฝ่ายหนึ่งยกขึ้นอ้าง และคู่ความอีกฝ่ายหนึ่งไม่รับให้ศาลจดลงไว้เป็นประเด็นข้อพิพาท แล้วให้ศาลจดไว้ใน

รายงานพิจารณา ซึ่งประเด็นข้อพิพาททั้งปวง และถ้าเห็นจำเป็นจะระบุให้คู่ความฝ่ายใด นำพยานมาสืบในประเด็นข้อใดก่อนหรือหลังก็ได้ ให้ศาลอ่านรายงานดังกล่าวแล้วให้ คู่ความฟังและให้คู่ความลงลายมือชื่อตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 49 และ 50 ให้ศาล พิจารณาและชี้ขาดคดีคดีไปตามนั้น

จากบทบัญญัติในมาตรานี้ จะเห็นว่า การชี้สองสถานก็คือ การกำหนดประเด็นข้อ พิพาทในคดี และการกำหนดให้คู่ความฝ่ายใดนำพยานมาสืบในประเด็นข้อใดก่อนหรือหลัง

ประเด็นข้อพิพาทที่ศาลกำหนดนั้น อาจมีทั้งประเด็นข้อกฎหมาย และประเด็น ข้อเท็จจริงแต่ประเด็นข้อกฎหมาย ศาลย่อมวินิจฉัยได้เอง ไม่ต้องนำสืบอีก ส่วนประเด็นข้อเท็จจริง ใดที่คู่ความยังโต้เถียงกัน ก็เป็นประเด็นที่จะต้องนำสืบต่อไป

สำหรับการที่ศาลจะกำหนดให้คู่ความฝ่ายใดนำสืบในประเด็นข้อเท็จจริงใดก่อนหรือ หลังนั้นก็ต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ใน ป.วิ.พ. มาตรา 84 ซึ่งบัญญัติว่า “ถ้าคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง กล่าวอ้างข้อเท็จจริงอย่างใดๆ เพื่อสนับสนุนคำฟ้องหรือคำให้การของตน ให้หน้าที่นำสืบ ข้อเท็จจริงนั้นตกอยู่แก่คู่ความฝ่ายที่กล่าวอ้าง”

อย่างไรก็ตาม โดยที่ ป.วิ.พ. มาตรา 184 ให้อำนาจแก่ศาลที่จะสั่งให้คู่ความฝ่ายใด นำพยานมาสืบในประเด็นข้อเท็จจริงใดก่อนหรือหลังก็ได้ ฉะนั้นศาลจะสั่งให้โจทก์นำพยานมาสืบ ก่อนทุกประเด็นที่โจทก์มีหน้าที่ต้องสืบหรือให้จำเลยสืบก่อนทุกประเด็นที่อยู่ในหน้าที่ของจำเลย ก็ได้ หรือจะกำหนดให้โจทก์จำเลยนำสืบก่อนสลับกันก็ได้

หลังจากการชี้สองสถานเสร็จแล้ว ศาลก็จะกำหนดวันนัดสืบพยาน แต่ถ้าคดีนั้นศาล ไม่ทำการชี้สองสถาน ศาลก็จะกำหนดนัดสืบพยานหลังจากจำเลยยื่นคำให้การแล้ว หรือ โจทก์ยื่น คำให้การแก้ฟ้องแย้งแล้ว หรือเมื่อระยะเวลาล่วงพ้นไปแล้วไม่น้อยกว่า 10 วัน นับแต่วันที่ยื่น คำให้การหรือคำให้การแก้ฟ้องแย้ง หรือวันชี้สองสถานแล้วแต่กรณีและศาลต้องออกหมายแจ้งวัน นัดสืบพยานให้คู่ความทราบล่วงหน้าไม่น้อยกว่า 3 วัน (ป.วิ.พ. มาตรา 184) การสืบพยานก็ต้อง สืบไปตามประเด็นข้อพิพาทที่ได้ชี้สองสถานไว้

เมื่อคู่ความทั้งสองฝ่ายสืบพยานเสร็จแล้ว คู่ความทั้งสองฝ่ายหรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะขอ แลกเปลี่ยนการต่อศาลด้วยวาจาก็ได้ การแลกเปลี่ยนด้วยวาจาก็นั้น ป.วิ.พ. มาตรา 186 ให้นำศาลอนุญาต ให้โจทก์แลกเปลี่ยนด้วยวาจาก่อน แล้วจึงให้จำเลยแลกเปลี่ยนข้อเถียงแสดงผลแห่ง พยานหลักฐานในประเด็นที่พิพาท ต่อจากนี้ให้ศาลอนุญาตให้โจทก์แลกเปลี่ยนข้อเถียงอีกครั้งหนึ่ง นอกจากนี้ห้ามไม่ให้คู่ความแลกเปลี่ยนด้วยวาจาก่อนอีก เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากศาล

ถึงแม้คู่ความจะได้แถลงการณ์ด้วยวาจาหรือไม่ก็ดี ก่อนศาลพิพากษาคดีคู่ความจะยื่นคำแถลงการณ์เป็นหนังสือ แต่ต้องส่งสำเนาคำแถลงการณ์นั้นให้คู่ความอื่นๆ ทราบ (ป.วิ.พ. มาตรา 186 วรรคท้าย)

เมื่อศาลได้ดำเนินการสืบพยานของคู่ความเสร็จแล้ว และถ้าได้ขอแถลงการณ์ปิดสำนวน ก็ได้มีการแถลงการณ์แล้ว ดังนี้ถือว่าการพิจารณาเสร็จสิ้น แต่ตราใบที่ยังมิได้ทำคำพิพากษา ศาลอาจทำการพิจารณาต่อไปอีกได้ ตามที่เห็นสมควรเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม (ป.วิ.พ. มาตรา 187)

จากนั้นศาลก็จะทำคำพิพากษาหรือคำสั่งชี้ขาดคดี กรณีใดจะเป็นคำพิพากษาหรือคำสั่งนั้นมีหลักดังนี้

1) คดีที่มาสู่ศาลโดยคำฟ้องซึ่งได้แก่คดีมีข้อพิพาท คำชี้ขาดตัดสินต้องทำเป็นคำพิพากษา

2) คดีที่มาสู่ศาลโดยคำร้องขอซึ่งได้แก่คดีไม่มีข้อพิพาท เช่นคดีร้องขอเป็นผู้ปกครองผู้เยาว์ หรือเป็นผู้จัดการมรดก คำชี้ขาดตัดสินต้องทำเป็นคำสั่ง

ในการที่ศาลจะพิพากษาหรือทำคำสั่งดังกล่าว ศาลจะต้องวินิจฉัยจากพยานหลักฐานในสำนวนที่คู่ความได้นำสืบไว้ และกฎหมายให้ศาลมีอำนาจเต็มที่ในอันที่จะวินิจฉัยว่าพยานหลักฐานของคู่ความฝ่ายใดเชื่อฟังได้และไม่ได้ แล้วชี้ขาดคดีไปตามนั้น (ป.วิ.พ. มาตรา 104)

ตาม ป.วิ.พ. มาตรา 133 ศาลจะต้องทำคำพิพากษาหรือคำสั่งชี้ขาดตัดสินคดีในวันที่สิ้นการพิจารณา ซึ่งได้แก่วันที่สืบพยานตามที่จำเป็นเสร็จหรือวันที่คู่ความได้แถลงการณ์ (ถ้าหากมี) เสร็จแล้ว แต่ถ้าศาลไม่สามารถทำคำพิพากษาหรือคำสั่งได้ในวันนั้น ก็มีอำนาจสั่งเลื่อนไปวันอื่นได้ตามที่เห็นสมควร เพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม แล้วต้องนัดหมายให้คู่ความทราบ

อนึ่ง ป.วิ.พ. มาตรา 134 ห้ามมิให้ศาลที่รับฟ้องคดีไว้ปฏิเสธไม่ยอมพิพากษาหรือมีคำสั่งชี้ขาดคดี โดยอ้างว่าไม่มีกฎหมายที่จะใช้บังคับแก่คดี หรือว่าบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่จะใช้บังคับนั้นเคลือบคลุมหรือไม่บริบูรณ์ ถ้าเป็นกรณีเช่นนี้ ศาลก็ต้องใช้จารีตประเพณีแห่งท้องถิ่นหรือกฎหมายที่ใกล้เคียงหรือหลักกฎหมายทั่วไปมาวินิจฉัยชี้ขาดตัดสินคดี (ป.วิ.พ. มาตรา 4)

ในการชี้ขาดตัดสินคดีนี้ กฎหมายได้จำกัดอำนาจของศาลในการชี้ขาดตัดสินคดีไว้ 2 ประการ คือ (1) ศาลต้องวินิจฉัยชี้ขาดตามข้อหาในคำฟ้องทุกข้อ และ (2) ห้ามมิให้ศาลพิพากษาหรือทำคำสั่งให้สิ่งใดๆ เกินไปกว่าหรือนอกจากที่ปรากฏในคำฟ้อง (ป.วิ.พ. มาตรา 142)

อย่างไรก็ตาม หลักดังกล่าวก็มีข้อยกเว้นอยู่ 5 ประการ คือ

1) ในคดีฟ้องเรียกสั่งหาริมทรัพย์ ให้ฟังเข้าใจว่าเป็นประเภทเดียวกับฟ้องขอให้ขับไล่จำเลย ถ้าศาลพิพากษาให้โจทก์ชนะคดี เมื่อศาลเห็นสมควร ศาลจะมีคำสั่งให้ขับไล่จำเลยก็ได้

คำสั่งเช่นนี้ให้ใช้บังคับตลอดถึงวงศญาติทั้งหลายและบริวารของจำเลยที่อยู่บนอสังหาริมทรัพย์นั้น ซึ่งไม่สามารถแสดงอำนาจพิเศษให้ศาลเห็นได้

2) ในคดีที่โจทก์ฟ้องเรียกทรัพย์ใดๆ เป็นของตนทั้งหมด แต่พิจารณาได้ความว่าโจทก์ควรได้แต่ส่วนแบ่ง เมื่อศาลเห็นสมควรศาลจะพิพากษาให้โจทก์ได้รับแต่ส่วนแบ่งนั้นก็

3) ในคดีที่โจทก์ฟ้องขอให้ชำระเงินพร้อมด้วยดอกเบี้ยจนถึงวันฟ้อง เมื่อศาลเห็นสมควร ศาลจะพิพากษาให้จำเลยชำระดอกเบี้ยจนถึงวันที่ได้ชำระเสร็จตามคำพิพากษาก็ได้

4) ในคดีที่โจทก์ฟ้องเรียกค่าเช่าหรือค่าเสียหายอันต่อเนื่องกันจนถึงวันฟ้อง เมื่อศาลเห็นสมควร ศาลจะพิพากษาให้ชำระค่าเช่าและค่าเสียหายเช่นว่านี้จนถึงวันที่ได้ชำระเสร็จตามคำพิพากษาก็ได้

5) ในคดีที่อัยกขออกกฎหมายอันเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของประชาชนขึ้นอ้างได้นั้น เมื่อศาลเห็นสมควร ศาลจะยกข้อเหล่านั้นขึ้นวินิจฉัยแล้วพิพากษาคดีไปก็ได้

เมื่อศาลทำคำพิพากษาหรือคำสั่งเสร็จแล้ว จะต้องอ่านข้อความทั้งหมดของคำพิพากษาหรือคำสั่งนั้นในศาล โดยเปิดเผยตามวันเวลาที่ศาลกำหนดต่อหน้าคู่ความทั้งสองฝ่ายหรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง และศาลต้องจดไว้ในคำพิพากษาหรือคำสั่ง หรือในรายงานกระบวนการพิจารณาว่าได้อ่านคำพิพากษาหรือคำสั่งให้คู่ความทั้งสองฝ่าย หรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งฟังเมื่อวัน เดือน ปีใดแล้วให้คู่ความที่มาศาลลงลายมือชื่อไว้เป็นสำคัญ ถ้าคู่ความทุกฝ่ายไม่มาศาล ศาลจะงดการอ่านคำพิพากษาหรือคำสั่งนั้น แต่ต้องจดแจ้งไว้ในรายงานกระบวนการพิจารณา และถือว่าคำพิพากษาหรือคำสั่งนั้นได้อ่านตามกฎหมายแล้วในวันนั้น (ป.วิ.พ. มาตรา 140)

เมื่อได้อ่านคำพิพากษาหรือคำสั่งแล้ว คำพิพากษาหรือคำสั่งนั้นย่อมผูกพันคู่ความในกระบวนการพิจารณาของศาลที่มีคำพิพากษาหรือคำสั่งนับตั้งแต่วันที่ศาลได้มีคำพิพากษาหรือคำสั่งนั้น (ป.วิ.พ. มาตรา 145 วรรคแรก) คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลดังกล่าวจึงปิดปากคู่ความมิให้โต้เถียงเป็นอย่างอื่น คู่ความจะอ้างหรือนำสืบเป็นอย่างอื่นมิได้ หรือคู่ความจะฟ้องเป็นคดีใหม่ขอให้เพิกถอนคำพิพากษาหรือคำสั่งนั้นก็ไม่ได้คู่กัน เพราะศาลนั่นเองจะยกเลิกเพิกถอนคำพิพากษาหรือคำสั่งของตนเองมิได้ เว้นแต่คำพิพากษาหรือคำสั่งนั้นจะถูกกลับแก้หรือยกเลิกโดยคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลสูง

อย่างไรก็ตาม คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลย่อมไม่ผูกพันบุคคลนอกคดี แม้ศาลจะได้กล่าวไว้โดยทั่วไปว่าให้คำพิพากษาบังคับแก่บุคคลภายนอกซึ่งมิได้เป็นคู่ความในกระบวนการพิจารณาของศาลก็ดี คำพิพากษาหรือคำสั่งนั้นย่อมไม่ผูกพันบุคคลภายนอก (ป.วิ.พ. มาตรา 145 วรรค 2) ทั้งนี้เพราะบุคคลภายนอกคดี ไม่ได้เกี่ยวข้องกับรู้เห็นในข้อพิพาทระหว่างคู่ความ ทั้งไม่มีโอกาสได้

แสดงสิทธิของตนหรือโต้แย้งสิทธิของผู้อื่นด้วย ถ้าจะให้คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลผูกพันบุคคลภายนอกด้วยก็ย่อมไม่เป็นธรรม

แต่หลักที่ว่าคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลไม่ผูกพันบุคคลภายนอก ซึ่งมีได้เป็นคู่ความในกระบวนการพิจารณาของศาลด้วยนั้น ถ้าถือเคร่งครัดเกินไปโดยไม่มีข้อยกเว้น ก็ย่อมไม่เป็นธรรมและก่อให้เกิดความสับสนยุ่งยากในการดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยเหมือนกัน กฎหมายจึงได้ยอมรับว่าในบางกรณีคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลมีผลผูกพันบุคคลภายนอกด้วยได้แก่ในกรณีดังต่อไปนี้

1) กรณีที่บัญญัติไว้ใน ป.วิ.พ. มาตรา 142 (1) กล่าวคือในคดีฟ้องเรียกอสังหาริมทรัพย์หรือฟ้องขอให้ขับไล่จำเลย ถ้าศาลพิพากษาให้โจทก์ชนะคดีเมื่อศาลเห็นสมควรศาลจะมีคำสั่งให้ขับไล่จำเลยก็ได้ คำสั่งเช่นนี้ให้ใช้ตลอดถึงวงศ์ญาติทั้งหลาย และบริวารของจำเลยที่อยู่บนอสังหาริมทรัพย์นั้น ซึ่งไม่สามารถแสดงอำนาจพิเศษให้ศาลเห็นได้ ดังนั้นวงศ์ญาติและบริวารของจำเลยซึ่งเป็นบุคคลภายนอก จึงต้องได้รับผลตามคำพิพากษาหรือคำสั่งนั้นด้วย

2) กรณีที่บัญญัติไว้ใน ป.วิ.พ. มาตรา 245 กล่าวคือถ้าคำพิพากษาหรือคำสั่งที่อุทธรณ์นั้น เกี่ยวด้วยการชำระหนี้อื่น ไม่อาจแบ่งแยกได้ และคู่ความแต่บางฝ่ายเป็นผู้อุทธรณ์ซึ่งทำให้พิพากษาหรือคำสั่งนั้นมีผลเป็นที่สุทธระหว่างคู่ความอื่นๆ ถ้าศาลอุทธรณ์เห็นว่าสมควรกลับคำพิพากษาหรือคำสั่งที่อุทธรณ์ ให้ศาลอุทธรณ์มีอำนาจชี้ขาดว่า คำพิพากษาหรือคำสั่งศาลอุทธรณ์ให้มีผลระหว่างคู่ความทุกฝ่ายในคดีในศาลชั้นต้นซึ่งรวมไปถึงคู่ความซึ่งมิได้อุทธรณ์ด้วย และกรณีที่ผู้ได้มีการอนุญาตให้ผู้ร้องสอดเข้ามาในคดีแทนคู่ความฝ่ายใดคำพิพากษาศาลอุทธรณ์ย่อมมีผลบังคับแก่คู่ความฝ่ายนั้นด้วย ฉะนั้นคู่ความซึ่งมิได้อุทธรณ์จึงย่อมได้รับผลตามคำพิพากษาหรือคำสั่งด้วย รวมทั้งคู่ความเดิมซึ่งมีผู้ร้องสอดเข้ามาแทนที่ก็ยังคงผูกพันตามคำพิพากษาหรือคำสั่งนั้นด้วย

3) กรณีบัญญัติไว้ใน ป.วิ.พ. มาตรา 274 คือเมื่อบุคคลใดๆ ได้เข้าเป็นผู้ค้ำประกันในศาล โดยทำหนังสือประกันหรือโดยวิธีอื่นๆ เพื่อการชำระหนี้ตามคำพิพากษา หรือคำสั่งหรือแต่ส่วนใดส่วนหนึ่งแห่งคำพิพากษาหรือคำสั่งนั้น คำพิพากษาหรือคำสั่งเช่นนั้นย่อมใช้บังคับแก่การประกันนั้นได้โดยไม่ต้องฟ้องผู้ค้ำประกันขึ้นใหม่ ผลก็เท่ากับคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลมีผลไปถึงผู้ค้ำประกัน ซึ่งเป็นบุคคลภายนอกด้วย

4) คำพิพากษาหรือคำสั่งในกรณีดังต่อไปนี้ บุคคลภายนอกย่อมยกขึ้นอ้างได้หรือคู่ความจะยกขึ้นยันแก่บุคคลภายนอกก็ได้เช่นเดียวกัน

1. คำพิพากษาหรือคำสั่งที่เกี่ยวข้องด้วยฐานะหรือความสามารถของบุคคล เช่น คำพิพากษาหรือคำสั่งแสดงว่าบุคคลเป็นบุคคลผู้ไร้ความสามารถ ผู้เสมือนไร้ความสามารถหรือเป็นผู้

สถาปนา หรือคำพิพากษาหรือคำสั่งที่วินิจฉัยถึงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเกี่ยวกับสิทธิในครอบครัว เช่น การสมรส การขาดจากการสมรส การรับรองบุตร เป็นต้น

2. คำพิพากษาสั่งให้เลิกนิติบุคคล เช่น คำพิพากษาสั่งให้เลิกห้างหุ้นส่วนหรือบริษัท และให้มีการชำระบัญชี เป็นต้น

3. คำสั่งเรื่องล้มละลาย เช่น คำสั่งให้พิทักษ์ทรัพย์ชั่วคราวหรือเด็ดขาด คำพิพากษาให้ล้มละลาย เป็นต้น

5) คำพิพากษาที่วินิจฉัยถึงกรรมสิทธิ์แห่งทรัพย์สินใดๆ เป็นคุณแก่คู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง อาจใช้ยื่นแก่บุคคลภายนอกได้เว้นแต่บุคคลภายนอกนั้นจะพิสูจน์ได้ว่าตนมีสิทธิดีกว่า ฉะนั้นคำพิพากษาที่อาจใช้ยื่นแก่บุคคลภายนอกได้นั้นจึงต้องเป็นคำพิพากษาที่วินิจฉัยถึงกรรมสิทธิ์แห่งทรัพย์สินอันเป็นคุณแก่คู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง เช่น คำพิพากษาที่วินิจฉัยว่าที่ดินรายพิพาทเป็นกรรมสิทธิ์ของโจทก์

1.2.2 วิธีพิจารณาในศาลอุทธรณ์

คดีที่ศาลชั้นต้นพิพากษาแล้ว คู่ความอาจอุทธรณ์คัดค้านคำพิพากษาไปยังศาลอุทธรณ์ได้ แต่การอุทธรณ์นั้นจะอุทธรณ์ได้แต่เฉพาะภายในบทบังคับแห่งกฎหมาย มิใช่จะอุทธรณ์ได้เสมอไปทุกคดีกล่าวคือถ้าประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งหรือกฎหมายอื่นบัญญัติให้คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลชั้นต้นเป็นที่สุดท้ายอุทธรณ์ไม่ได้โดยเด็ดขาด ไม่ว่าในปัญหาข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมาย (ป.วิ.พ. มาตรา 223) เช่น พ.ร.บ. ว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส และสตูล พ.ศ. 2589 มาตรา 4 วรรค 3 บัญญัติให้คำชี้ขาดของคณะตุลาการอิสลามในข้อกฎหมายอิสลามถึงที่สุด ในคดีนั้น หรือ พ.ร.บ. การเลือกตั้งสมาชิกสภาจังหวัด พ.ศ. 2482 มาตรา 57 ซึ่งบัญญัติว่า เมื่อศาลชั้นต้นส่งคดีด้านการเลือกตั้งอย่างไร คำสั่งศาลชั้นต้นให้เป็นที่สุดท้าย กรณีใดจะอุทธรณ์ไม่ได้โดยเด็ดขาดจึงต้องดูจากตัวบทกฎหมายว่าบัญญัติให้คำชี้ขาดของศาลชั้นต้นถึงที่สุดหรือไม่ ถ้าไม่มีบทบัญญัติให้คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลชั้นต้นถึงที่สุดแล้ว คู่ความก็ย่อมอุทธรณ์คัดค้านไปยังศาลอุทธรณ์ได้

อย่างไรก็ตาม แม้ในคดีที่คู่ความมีสิทธิที่จะอุทธรณ์ได้ กฎหมายก็ยังจำกัดสิทธิในการอุทธรณ์ไว้อีกกล่าวคือ คดีที่มีทุนทรัพย์ไม่สูงนัก กฎหมายไม่อนุญาตให้อุทธรณ์ในปัญหาข้อเท็จจริง คงอุทธรณ์ได้เฉพาะปัญหาข้อกฎหมายอย่างเดียว

ตาม ป.วิ.พ. มาตรา 224 คดีที่ต้องห้ามอุทธรณ์ในปัญหาข้อเท็จจริงคือ คดีที่ราคาทรัพย์สินหรือจำนวนทุนทรัพย์ที่พิพาทไม่เกิน 20,000 บาท เว้นแต่ผู้พิพากษาที่นั่งพิจารณาคดีนั้นได้ทำความเห็นแย้งไว้หรือรับรองว่ามีเหตุอันควรอุทธรณ์ได้ ถ้าไม่มีความเห็นแย้งหรือรับรอง

ดังกล่าวต้องได้รับอนุญาตให้อุทธรณ์เป็นหนังสือจากอธิบดีผู้พิพากษาศาลชั้นต้นใน กรุงเทพมหานคร หรืออธิบดีผู้พิพากษาภาคแล้วแต่กรณี

แต่คดีดังต่อไปนี้ ไม่ต้องห้ามอุทธรณ์ในปัญหาข้อเท็จจริง คือคู่ความมีสิทธิอุทธรณ์ได้ ทั้งในปัญหาข้อเท็จจริงและปัญหากฎหมาย

1) คดีที่ฟ้องขอให้ปลดเปลื้องทุกข์อันไม่อาจคำนวณเป็นราคาเงินได้ คดีประเภทนี้ เรียกว่าคดีไม่มีทุนทรัพย์ แต่เป็นกรณีที่คุณค่าของความต้องการหรือคุ้มครองจากศาล เช่น คดี ฟ้องขอให้ทำลายสัญญาซื้อขาย ให้เพิกถอนการฉ้อฉล หรือให้จัดตั้งผู้จัดการมรดก เป็นต้น

2) คดีที่เกี่ยวข้องสิทธิแห่งสภาพบุคคลหรือในสิทธิในครอบครัว เช่น คดีพิพาท กันว่าโจทก์เป็นคนมีสัญชาติไทยหรือเป็นคนต่างด้าว เป็นคดีที่เกี่ยวข้องสิทธิแห่งสภาพบุคคลหรือ ภิรยาฟ้องเรียกค่าอุปการะเลี้ยงดูจากสามี เป็นคดีเกี่ยวกับสิทธิในครอบครัว

3) คดีเกี่ยวข้องกับอสังหาริมทรัพย์ เว้นแต่ในคดีฟ้องเรียกค่าเช่าอสังหาริมทรัพย์ อันมีทุนทรัพย์ไม่เกิน 20,000 บาท หรือคดีฟ้องขับไล่ผู้เช่าออกจากอสังหาริมทรัพย์ อันมีค่าเช่า ในขณะยื่นคำฟ้องไม่เกินเดือนละ 2,000 บาท หรือคดีฟ้องขับไล่ผู้อาศัยออกจากอสังหาริมทรัพย์ซึ่ง ในขณะยื่นคำฟ้องอาจให้เช่าได้ไม่เกินเดือนละ 2,000 บาท และจำเลยมิได้กล่าวแก้เป็นข้อพิพาทด้วย กรรมสิทธิ์ หรือมิได้ยกข้อโต้แย้งในเรื่องแปลความหมายแห่งข้อความในสัญญาเช่าหรืออาศัย

การอุทธรณ์จะต้องทำเป็นหนังสือทุกคดี และผู้อุทธรณ์จะต้องนำไปยื่นต่อศาลชั้นต้น ที่มีคำพิพากษา หรือคำสั่งในเรื่องนั้นภายในกำหนด 1 เดือน นับแต่วันที่ได้อ่านคำพิพากษาหรือ คำสั่งของศาลชั้นต้น และต้องนำเงินค่าธรรมเนียมซึ่งจะต้องใช้แก่คู่ความอีกฝ่ายหนึ่งตามคำชี้ขาด ของศาลมาวางศาลพร้อมกับอุทธรณ์ด้วยทั้งต้องมีสำเนาอุทธรณ์มายื่นต่อศาล เพื่อส่งแก่จำเลย อุทธรณ์ (ป.วิ.พ. มาตรา 229)

เป็นหน้าที่ของศาลชั้นต้นที่จะต้องตรวจสอบอุทธรณ์นั้นว่าถูกต้องหรือไม่ ทั้งต้องตรวจสอบ ว่าต้องห้ามอุทธรณ์หรือไม่ แล้วจึงมีคำสั่งให้รับอุทธรณ์หรือไม่รับอุทธรณ์ เพราะเหตุใด ถ้า ฎิเสธไม่รับก็ต้องให้เหตุผลในคำสั่งด้วย (ป.วิ.พ. มาตรา 232)

เมื่อศาลชั้นต้นมีคำสั่งให้รับอุทธรณ์ไว้แล้ว ต้องส่งสำเนาอุทธรณ์ไปให้จำเลยอุทธรณ์ (ป.วิ.พ. มาตรา 235) และเมื่อจำเลยอุทธรณ์รับสำเนาอุทธรณ์แล้ว จำเลยอุทธรณ์อาจยื่นคำแก้ อุทธรณ์ต่อศาลชั้นต้นได้ภายใน 15 วัน นับแต่วันส่งสำเนาอุทธรณ์ (ป.วิ.พ. มาตรา 237) กฎหมาย ใช้คำว่า “อาจ” แสดงว่าอุทธรณ์จะยื่นคำแก้อุทธรณ์หรือไม่ก็ได้ จากนั้นภายใน 7 วันนับแต่วันที่ จำเลยอุทธรณ์ยื่นคำแก้อุทธรณ์ หรือถ้าไม่ยื่นก็ภายใน 7 วัน นับแต่ระยะเวลาที่กำหนดไว้ให้ยื่นคำแก้ อุทธรณ์ (15 วัน) สิ้นสุดลง คือ รวมเป็นภายใน 22 วัน ศาลชั้นต้นต้องส่งอุทธรณ์ (และคำแก้

อุทธรณ์หากมี) พร้อมทั้งสำนวนและหลักฐานต่างๆ ซึ่งได้กระทำมาไปยังศาลอุทธรณ์ (ป.วิ.พ. มาตรา 235) เพื่อพิจารณาชี้ขาดตัดสินคดี

การพิจารณาของศาลอุทธรณ์จะต้องพิจารณาไปตามลำดับก่อนหลังของคดีคือ คดีใดที่ส่งมาถึงศาลอุทธรณ์และลงสารบทความก่อน ก็จะได้รับพิจารณาก่อน หลักการพิจารณาคดีในศาลอุทธรณ์มีดังนี้

1) ศาลอุทธรณ์จะจำกัดพิจารณาเฉพาะในข้อที่ผู้อุทธรณ์ได้อุทธรณ์คัดค้านขึ้นมาเท่านั้น (ป.วิ.พ. มาตรา 240 (2))

2) ในคดีที่อุทธรณ์ได้แต่เฉพาะปัญหาข้อกฎหมาย การวินิจฉัยปัญหาข้อกฎหมายศาลอุทธรณ์จำต้องถือความข้อเท็จจริงที่ศาลชั้นต้นได้วินิจฉัยจากพยานหลักฐานในจำนวน (ป.วิ.พ. มาตรา 238)

3) โดยปกติการพิจารณาคดีของศาลอุทธรณ์นั้น ศาลอุทธรณ์มีอำนาจวินิจฉัยคดีได้ โดยเพียงแต่พิจารณาคำฟ้องอุทธรณ์ คำแก้อุทธรณ์ เอกสารและหลักฐานทั้งปวงในจำนวนความซึ่งศาลชั้นต้นส่งขึ้นมาแล้วพิพากษาคดีไปตามพยานหลักฐานเหล่านั้น โดยไม่ต้องดำเนินการนั่งพิจารณาคดีเรื่องนั้นใหม่ เว้นแต่ในกรณีต่อไปนี้ (ป.วิ.พ. มาตรา 240)

1. ศาลอุทธรณ์ได้นัดฟ้องคำแถลงการณ์ด้วยวาจา แต่ถ้าคู่ความฝ่ายใดหรือทั้งสองฝ่ายไม่มาศาลในวันนัด ศาลอุทธรณ์ก็อาจดำเนินคดีต่อไปได้ คือ พิจารณาคดีไปตามสำนวนแล้วมีคำพิพากษา

2. เมื่อศาลอุทธรณ์ได้ตรวจสำนวนแล้ว ยังไม่เป็นที่พอใจในการพิจารณาฟ้องอุทธรณ์ คำแก้อุทธรณ์และพยานหลักฐานในสำนวนศาลอุทธรณ์มีอำนาจที่จะกำหนดประเด็นทำการสืบพยานที่สืบมาแล้ว หรือสืบพยานที่เห็นควรสืบต่อไป และดำเนินการพิจารณาคดีโดยทั่วไปได้ดังที่ปฏิบัติในศาลชั้นต้น แต่ศาลอุทธรณ์จะทำการพิจารณาเช่นว่านี้ได้เฉพาะในปัญหาที่อุทธรณ์เท่านั้น จะรื้อฟื้นพิจารณาถึงปัญหาที่คู่ความมิได้อุทธรณ์ขึ้นมาด้วยไม่ได้ และสำหรับคดีที่คู่ความอุทธรณ์ได้เฉพาะแต่ปัญหาข้อกฎหมาย ศาลอุทธรณ์จำต้องถือตนตามข้อเท็จจริงที่ศาลชั้นต้นได้วินิจฉัยมาแล้วจากพยานหลักฐานในสำนวน ฉะนั้นในกรณีเช่นนี้ แม้ว่าศาลอุทธรณ์จะไม่พอใจพยานหลักฐานในสำนวนก็ไม่มีอำนาจจะทำการสืบพยานต่อไปได้ เว้นแต่จะเข้าตามข้อ 3 ที่จะกล่าวต่อไป

3. ในคดีที่คู่ความอุทธรณ์ในปัญหาข้อกฎหมาย ถ้าศาลอุทธรณ์เห็นว่าศาลชั้นต้นยังมิได้พิจารณาหรือวินิจฉัยปัญหาข้อเท็จจริงอันเป็นสาระสำคัญในประเด็น ศาลอุทธรณ์มีอำนาจทำคำสั่งให้ศาลชั้นต้นพิจารณาปัญหาข้อเท็จจริงเช่นว่านั้น แล้วพิพากษาไปตามรูปความ

เมื่อศาลอุทธรณ์ได้พิจารณาคดีเสร็จแล้ว ไม่ว่าจะเป็นการพิจารณาโดยตรวจสำนวน หรือสืบพยาน หรือฟังคำแถลงการณ์ด้วยก็ตาม ก็ต้องชี้ขาดตัดสินคดี โดยทำเป็นคำพิพากษา หรือ คำสั่งในการชี้ขาดคดีศาลอุทธรณ์มีอำนาจพิพากษาหรือมีคำสั่งอย่างใดอย่างหนึ่งใน 4 ประการ ต่อไปนี้ (ป.วิ.พ. มาตรา 242)

- 1) ถ้าศาลอุทธรณ์เห็นว่า อุทธรณ์นั้นต้องห้ามตามกฎหมายก็ให้ยกอุทธรณ์นั้นเสีย โดยไม่ต้องวินิจฉัยในประเด็นแห่งอุทธรณ์
- 2) ถ้าศาลอุทธรณ์เห็นว่า คำวินิจฉัยของศาลชั้นต้นถูกต้องไม่ว่าโดยเหตุเดียวกัน หรือเหตุอื่น ก็ให้พิพากษายืนตามศาลชั้นต้น
- 3) ถ้าศาลอุทธรณ์เห็นว่า คำชี้ขาดของศาลชั้นต้น ไม่ถูกต้องให้กลับคำพิพากษา ของศาลชั้นต้นนั้นเสีย และพิพากษาในปัญหาเหล่านั้นใหม่
- 4) ถ้าศาลอุทธรณ์เห็นว่า คำวินิจฉัยของศาลชั้นต้นถูกต้องแต่บางส่วนและผิดบางส่วน ก็ให้แก้คำพิพากษาศาลชั้นต้นไปตามนั้น โดยพิพากษายืนบางส่วน กลับบางส่วน และมีคำพิพากษา ใหม่แทนส่วนที่กลับนั้น

ถ้าคำพิพากษานั้นมีผู้พิพากษาหลายนายเป็นองค์คณะตัดสิน จะต้องบังคับตาม ความเห็นของฝ่ายข้างมาก ผู้พิพากษาที่ไม่เห็นด้วยมีสิทธิทำความเห็นแย้งได้ (ป.วิ.พ. มาตรา 140)

เมื่อทำการพิพากษาเสร็จแล้ว ศาลอุทธรณ์จะอ่านคำพิพากษานั้นเอง หรือจะส่งไปให้ ศาลชั้นต้นอ่านก็ได้ (ป.วิ.พ. มาตรา 244)

1.2.3 วิธีพิจารณาในศาลฎีกา

คดีที่ศาลอุทธรณ์ได้พิพากษาแล้ว คู่ความอาจอุทธรณ์คัดค้านคำพิพากษาของศาล อุทธรณ์ไปยังศาลฎีกาได้อีกชั้นหนึ่ง แต่สิทธิในการฎีกานี้ก็ถูกจำกัดเช่นเดียวกับสิทธิในการอุทธรณ์ และเนื่องจากศาลฎีกาเป็นศาลสูงสุดของแผ่นดิน กฎหมายจึงจำกัดสิทธิในการฎีกาไว้มากกว่าการ อุทธรณ์

การฎีกานั้นก็ต้องอยู่ภายใต้บังคับของกฎหมาย มิใช่ว่าคู่ความจะฎีกาได้ทุกคดี ถ้ากฎหมายบัญญัติให้คำพิพากษาของศาลอุทธรณ์ถึงที่สุดแล้ว ก็จะฎีกาไม่ได้โดยเด็ดขาดไม่ว่าใน ปัญหาข้อกฎหมายหรือข้อเท็จจริง แต่ถ้ากฎหมายมิได้บัญญัติไว้เช่นนั้น คู่ความก็ย่อมมีสิทธิฎีกาได้

อย่างไรก็ตาม คดีที่ไม่ต้องห้ามฎีกานี้ พูดกันโดยเคร่งครัดคือไม่ต้องห้ามฎีกาในปัญหา ข้อกฎหมายเท่านั้น แต่สำหรับปัญหาข้อเท็จจริงอาจต้องห้ามมิให้ฎีกาได้ คดีที่กฎหมายห้ามฎีกาใน ปัญหาข้อเท็จจริง (คือฎีกาได้เฉพาะในปัญหาข้อกฎหมาย) มีบัญญัติไว้ใน ป.วิ.พ. มาตรา 248 ดังนี้

ในคดีที่ราคาทรัพย์สินหรือจำนวนทุนทรัพย์ที่พิพาทไม่เกินห้าหมื่นบาท และศาล อุทธรณ์พิพากษายืนตามคำพิพากษาหรือคำสั่งศาลชั้นต้น หรือเพียงแต่แก้ไขเล็กน้อย ห้ามมิให้

คู่ความฎีกาในข้อเท็จจริง เว้นแต่ผู้พิพากษาที่ได้นั่งพิจารณาคดีนั้นในศาลอุทธรณ์ได้มีความเห็นแย้ง หรือผู้พิพากษาที่ได้นั่งพิจารณาคดีในศาลชั้นต้นก็ดี ศาลอุทธรณ์ก็ดี ได้รับรองไว้หรือรับรองในเวลา ตรวจฎีกาว่ามีเหตุผลควรที่จะฎีกาได้ ถ้าไม่มีความเห็นแย้ง หรือคำรับรองเช่นว่านี้ ต้องได้รับ อนุญาตให้ฎีกาเป็นหนังสือจากอธิบดีผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์

บทบัญญัติในวรรคก่อนมิให้ใช้บังคับในคดีฟ้องขอให้ปลดเปลื้องทุกข์ไม่อาจคำนวณ เป็นราคาเงินได้ คดีเกี่ยวกับสิทธิแห่งสภาพบุคคลหรือสิทธิในครอบครัว และคดีเกี่ยวกับ อสังหาริมทรัพย์ เว้นแต่ในคดีฟ้องเรียกค่าเช่าอสังหาริมทรัพย์อันมีทุนทรัพย์ไม่เกินห้าหมื่นบาท หรือคดีฟ้องขับไล่ผู้เช่าออกจากอสังหาริมทรัพย์ อันมีค่าเช่าในขณะยื่นคำฟ้องไม่เกินเดือนละห้าพัน บาทหรือฟ้องขับไล่บุคคลในกรณีอื่นออกจากอสังหาริมทรัพย์ ซึ่งในขณะยื่นคำฟ้องอาจให้เช่าได้ ไม่เกินเดือนละห้าพันบาท และจำเลยมิได้กล่าวแก้เป็นข้อพิพาทด้วยกรรมสิทธิ์ หรือมิได้ยกข้อ โต้เถียงในเรื่องแปลความหมายแห่งข้อความในสัญญาที่ก่อให้เกิดสิทธิอยู่บนอสังหาริมทรัพย์นั้น

คดีเกี่ยวกับการบังคับวงศัญติทั้งหลายและบริวารของผู้เช่า หรือผู้ที่ถูกฟ้องขับไล่ใน กรณีอื่นอันอยู่บนอสังหาริมทรัพย์ ซึ่งคู่ความในคดีฟ้องขับไล่ นั้นต้องห้ามฎีกาข้อเท็จจริงตาม วรรคสอง ถ้าศาลอุทธรณ์พิพากษายืนตามคำพิพากษา หรือคำสั่งศาลชั้นต้น หรือเพียงแต่แก้ไข เล็กน้อย ไม่ว่าศาลจะฟังว่าบุคคลดังกล่าวสามารถแสดงอำนาจพิเศษให้ศาลเห็นได้หรือไม่ ห้ามมิให้ ฎีกาในข้อเท็จจริง เว้นแต่จะ ได้มีความเห็นแย้ง หรือคำรับรอง หรือหนังสืออนุญาตให้ฎีกาตามที่ บัญญัติไว้ในวรรคหนึ่ง

ข้อกฎหมายหรือข้อเท็จจริงที่ฎีกานั้น กฎหมายบังคับว่าจะต้องเป็นข้อที่ได้ยกขึ้นว่ากัน มาแล้วในศาลชั้นต้นและศาลอุทธรณ์ หากมิได้ยกขึ้นว่ากันมาในศาลล่างก็จะฎีกาไม่ได้ นอกจากนี้ การฎีกาในปัญหาข้อกฎหมายก็จะต้องเป็นปัญหาข้อกฎหมายที่สำคัญอันควรที่จะได้รับการวินิจฉัย จากศาลฎีกาด้วย (ป.วิ.พ. มาตรา 249)

ฟ้องฎีกานั้นจะต้องทำเป็นหนังสือยื่นต่อศาลชั้นต้นที่พิจารณาคดีนั้นภายในกำหนด 1 เดือน นับแต่วันที่ได้อ่านคำพิพากษาของศาลอุทธรณ์และศาลชั้นต้น ต้องทำหน้าที่เช่นเดียวกับ กรณีมีการอุทธรณ์ คือต้องตรวจฟ้องฎีกา และมีคำสั่งให้รับหรือไม่ให้รับฎีกานั้น ต้องส่งสำเนาให้ คู่ความอีกฝ่ายแก่ ซึ่งคู่ความฝ่ายที่รับสำเนาฎีกาก็จะต้องแก้ ยื่นคำแก้ฎีกาต่อศาลชั้นต้นภายใน 15 วัน นับแต่วันรับสำเนาฎีกา แล้วศาลชั้นต้นก็จะส่งสำนวนทั้งหมดไปยังศาลฎีกาเพื่อวินิจฉัย

สำหรับการพิจารณาพิพากษาคดีในศาลฎีกาก็เป็นเช่นเดียวกับในศาลอุทธรณ์ ซึ่งศาลก็ มีอำนาจที่จะพิพากษา ยก ยืน กลับหรือแก้คำพิพากษาของศาลอุทธรณ์ แต่ในศาลฎีกานั้น ผู้พิพากษาที่ไม่เห็นด้วยกับคำตัดสินจะทำความเห็นแย้งไม่ได้ (ป.วิ.พ. มาตรา 140)

1.3 การบังคับคดีแพ่ง

เมื่อศาลมีคำพิพากษาหรือคำสั่งแล้ว หากฝ่ายผู้แพ้คดีได้ปฏิบัติตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาล เช่น จัดการชำระหนี้ หรือชดใช้ค่าสินไหมทดแทนหรือออกไปจากที่พิพาท ก็ไม่มีปัญหาอะไร แต่ปัญหาจะเกิดขึ้นถ้าผู้แพ้คดีไม่ปฏิบัติตามคำพิพากษาหรือคำสั่งนั้น ซึ่งก็ต้องมีวิธีการที่จะบังคับให้เป็นไปตามคำพิพากษาหรือคำสั่งนั้น เรียกว่าการบังคับคดีตามคำพิพากษาหรือคำสั่ง ทั้งนี้เพื่อให้คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลเป็นผลให้ผู้ชนะคดีได้รับสิทธิอันเกิดจากคำพิพากษาหรือคำสั่งนั้น ทำให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ในสถาบันกฎหมายของประเทศ และเป็นการรักษาชื่อเสียงของบ้านเมือง

การบังคับคดีจะทำต่อเมื่อลูกหนี้ตามคำพิพากษาหรือผู้แพ้คดีไม่ปฏิบัติตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาล ไม่ว่าทั้งหมดหรือแต่บางส่วน เจ้าหนี้ตามคำพิพากษาหรือผู้ชนะคดีมีอำนาจขอให้บังคับคดีได้ภายในกำหนด 10 ปี นับแต่วันมีคำพิพากษาหรือคำสั่ง (ป.วิ.พ. มาตรา 271) อนึ่ง หากผู้ชนะคดีดำเนินการบังคับคดีภายใน 10 ปีแล้ว แม้การบังคับคดียังไม่เสร็จสิ้นก็มีสิทธิบังคับได้ตลอดไปแม้ว่าจะพ้นกำหนด 10 ปี นับแต่วันมีคำพิพากษาแล้วก็ตาม

อุทธรณ์

ฎ.1098/2518 โจทก์ขอบังคับคดีนำยึดทรัพย์แล้ว แต่ยังขายทรัพย์นั้นไม่ได้จนพ้น 10 ปี นับแต่วันมีคำพิพากษา ศาลบังคับคดีต่อไปได้ มิใช่ต้องบังคับคดีให้เสร็จภายใน 10 ปี

การขยายให้บังคับคดีนั้น เจ้าหนี้ตามคำพิพากษาจะต้องยื่นคำขอให้ศาลออกหมายบังคับคดี และไม่ว่าคดีจะถึงที่สุดศาลอุทธรณ์หรือศาลฎีกาก็ตาม ศาลที่มีอำนาจออกหมายบังคับคดีได้คือศาลชั้นต้นที่พิจารณาพิพากษาคดีนั้นเป็นผู้ดำเนินการบังคับคดี

หมายบังคับคดี เป็นหมายของศาลถึงเจ้าพนักงานบังคับคดี (ข้าราชการกับการบังคับคดีหรือจำศาล) เพื่อให้จัดการบังคับคดีเรื่องนั้นให้เป็นไปตามคำพิพากษา โดยการยึดหรืออายัดทรัพย์สิน และนำออกขายทอดตลาดเอาเงินมาชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้ตามคำพิพากษา หมายบังคับคดีนั้น ศาลจะออกให้ต่อเมื่อเจ้าหนี้ตามคำพิพากษาร้องขอให้ออก เพราะคดีแพ่งนั้นไม่จำเป็นต้องขอให้บังคับคดีกันทุกเรื่อง หากลูกหนี้ตามคำพิพากษาได้ปฏิบัติตามคำพิพากษาทุกประการ โดยไม่บิดพลิ้ว ก็ไม่มีกรณีที่เจ้าหนี้ตามคำพิพากษาจะต้องขอให้บังคับคดีอีก

เมื่อศาลออกหมายบังคับคดีให้แล้ว ศาลต้องจัดส่งหมายนั้นไปยังเจ้าพนักงานบังคับคดีเพื่อจะได้ดำเนินการบังคับตามหมายบังคับคดีนั้นต่อไป แต่ถ้าเจ้าหนี้ตามคำพิพากษานำหมายไปส่งให้แก่เจ้าพนักงานบังคับคดีเอง ศาลก็ไม่ต้องแจ้งหรือส่งหมายบังคับคดีไปยังเจ้าพนักงานบังคับคดีอีก ส่วนสำเนาหมายบังคับคดีนั้น โดยปกติไม่ต้องจัดส่งให้แก่ลูกหนี้ตามคำพิพากษา แต่เจ้าพนักงานบังคับคดีมีหน้าที่ต้องแสดงหมายนั้นแก่ลูกหนี้ตามคำพิพากษาก่อนดำเนินการบังคับคดี

ดังได้กล่าวแล้วว่า เจ้าพนักงานบังคับคดีมีหน้าที่ในการบังคับให้บรรลุผลตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาล ส่วนเจ้าพนักงานบังคับคดีจะใช้วิธีการบังคับอย่างไรจึงจะบรรลุผลเช่นนั้นได้ก็ขึ้นอยู่กับศาลได้พิพากษาหรือมีคำสั่งอย่างไร กล่าวคือ ถ้าศาลพิพากษาหรือสั่งให้ผู้แพ้คดีชำระเงินก็ต้องใช้วิธีการบังคับอย่างหนึ่ง แต่ถ้าศาลพิพากษาหรือสั่งให้ผู้แพ้คดีกระทำการหรือละเว้นกระทำการก็ต้องใช้วิธีการบังคับอีกอย่างหนึ่ง

(1) กรณีที่บังคับให้ผู้แพ้คดีชำระเงิน

ถ้าศาลพิพากษาหรือมีคำสั่งให้ลูกหนี้ตามคำพิพากษาชำระเงินแก่เจ้าหนี้ตามคำพิพากษา เจ้าพนักงานบังคับคดีมีอำนาจจัดการบังคับคดี โดยการยึดทรัพย์สินของลูกหนี้ตามคำพิพากษา ถ้าเป็นสิทธิเรียกร้องที่ลูกหนี้ตามคำพิพากษามีอยู่แก่บุคคลภายนอก เช่น สิทธิเรียกร้องให้ชำระเงิน หรือให้ส่งมอบหรือให้ออเนทรัพย์แก่ลูกหนี้ตามคำพิพากษา เจ้าพนักงานมีอำนาจบังคับคดีได้โดยขอให้อายัดทรัพย์สินตามสิทธิเรียกร้องนั้นๆ ทั้งนี้ตามบทบัญญัติใน ป.วิ.พ.มาตรา 282 ที่ว่า ถ้าคำพิพากษาหรือคำสั่งใดกำหนดให้ชำระเงินจำนวนหนึ่ง เจ้าพนักงานบังคับคดีย่อมมีอำนาจที่จะรวบรวมเงินให้พอชำระตามคำพิพากษาหรือคำสั่ง โดยวิธียึดหรืออายัดและขายทรัพย์สินของลูกหนี้ตามคำพิพากษา คือ

- 1) โดยวิธียึดและขายทอดตลาดสังหาริมทรัพย์อันมีรูปร่างและอสังหาริมทรัพย์
- 2) โดยวิธีอายัดสังหาริมทรัพย์อันมีรูปร่างและอสังหาริมทรัพย์ รวมทั้งสิทธิทั้งปวงอันมีอยู่ในทรัพย์สินเหล่านั้นซึ่งบุคคลภายนอกจะต้องส่งมอบ หรือโอนมายังลูกหนี้ตามคำพิพากษาในภายหลังและเมื่อได้ส่งมอบหรือโอนมาแล้ว เอาทรัพย์สินหรือสิทธิเหล่านั้นออกขายหรือจำหน่าย ในกรณีเช่นนี้เจ้าพนักงานบังคับคดีมีอำนาจยึดบรรดาเอกสารทั้งปวงที่ให้สิทธิแก่ลูกหนี้ในอันที่จะได้รับส่งมอบหรือรับโอนทรัพย์สินหรือสิทธิเช่นว่ามานั้น
- 3) โดยวิธีอายัดเงินที่บุคคลภายนอกจะต้องชำระให้แก่ลูกหนี้ตามคำพิพากษาในภายหลังแล้วเรียกเก็บตามนั้น ในกรณีเช่นนี้เจ้าพนักงานบังคับคดีมีอำนาจที่จะยึดบรรดาเอกสารทั้งปวงที่ให้สิทธิแก่ลูกหนี้ตามคำพิพากษาในอันที่จะได้รับชำระเงินเช่นว่านั้น
- 4) โดยวิธียึดเอกสารอื่นๆ ทั้งปวง เช่น สัญญากระทำการงานต่างๆ ซึ่งได้ชำระเงินทั้งหมดหรือแต่บางส่วนแล้ว ซึ่งการบังคับตามสัญญาเช่นว่านั้นอาจทวิจำนวนหรือราคาทรัพย์สินของลูกหนี้ตามคำพิพากษา และเพื่อที่จะนำบทบัญญัติแห่งมาตรา 310 (4) มาใช้บังคับ

เพื่อประโยชน์แห่งมาตรานี้ ทรัพย์สินที่เป็นของภรรยาหรือที่เป็นของบุตรผู้เยาว์ของลูกหนี้ตามคำพิพากษา ซึ่งตามกฎหมายอาจถือได้ว่าเป็นทรัพย์สินของลูกหนี้ตามคำพิพากษาหรือเป็นทรัพย์สินที่อาจบังคับเอาชำระหนี้ตามคำพิพากษาได้นั้น เจ้าพนักงานบังคับคดีอาจยึดหรืออายัดและเอาออกขายได้ตามที่บัญญัติไว้ข้างบนนี้

การยึดทรัพย์สิน หมายถึงการเอาทรัพย์สินของลูกหนี้ตามคำพิพากษามาเพื่อขายทอดตลาดเอาเงินชำระหนี้แก่เจ้าหนี้ตามคำพิพากษา การยึดทรัพย์นั้น เป็นหน้าที่ของเจ้าหนี้ตามคำพิพากษาที่จะต้องสืบให้รู้ว่าลูกหนี้ตามคำพิพากษามีทรัพย์สินอะไรบ้าง และอยู่ที่ไหน เพื่อจะได้นำเจ้าพนักงานบังคับคดีไปทำการยึด ส่วนทรัพย์ที่จะได้คือ สังกหริมทรัพย์มีรูปร่างและอสังหริมทรัพย์

การยึดสังหริมทรัพย์มีรูปร่าง ก่อนอื่นเจ้าพนักงานบังคับคดีต้องแจ้งการยึดนั้นให้ลูกหนี้ตามคำพิพากษาทราบ ถ้าไม่อาจแจ้งได้ก็ต้องแจ้งให้บุคคลซึ่งครอบครองทรัพย์นั้นอยู่ทราบ และต้องทำการยึดทรัพย์นั้นให้เห็นประจักษ์แจ้ง โดยการประทับตรา หรือกระทำโดยวิธีอื่นใดที่เห็นสมควร ส่วนทรัพย์ที่ถูกยึดนั้นก็ต้องเก็บรักษาไว้ในที่ปลอดภัยโดยฝาก ณ สถานที่ใดหรือแก่บุคคลใดตามที่เห็นสมควร หรือถ้าเจ้าหนี้ตามคำพิพากษายินยอมจะมอบไว้ในความอารักขาของลูกหนี้ตามคำพิพากษา หรือมอบไว้ในความอารักขาของผู้ที่ครอบครองทรัพย์อยู่ก็ได้ (ป.วิ.พ.มาตรา 303)

ส่วนการยึดอสังหริมทรัพย์ เจ้าพนักงานบังคับคดีต้องจัดทำโดยนำเอาหนังสือสำคัญสำหรับทรัพย์สินนั้นมา และฝากไว้ ณ สถานที่ใดหรือแก่บุคคลใดตามที่เห็นสมควร และแจ้งการยึดนั้นให้ลูกหนี้ตามคำพิพากษากับเจ้าพนักงานที่ดินผู้มีหน้าที่ทราบ เจ้าพนักงานที่ดินจะต้องบันทึกการยึดนั้นไว้ในทะเบียน ถ้าหนังสือสำคัญแห่งอสังหริมทรัพย์นั้นยังไม่ออก เช่นยึดที่ดินซึ่งยังไม่ได้ออกโฉนดหรือตราจอง หรือนำมาแสดงไม่ได้ หรือหาไม่พบ ก็ให้ถือว่ากรการที่ได้แจ้งการยึดต่อลูกหนี้ตามคำพิพากษา และเจ้าพนักงานที่ดินนั้น เป็นการยึดตามกฎหมายแล้ว (ป.วิ.พ.มาตรา 304)

การอายัด คือการสั่งให้บุคคลภายนอกมิให้ทำการ โอนหรือชำระหนี้แก่ลูกหนี้ตามคำพิพากษา แต่ให้ชำระแก่เจ้าพนักงานบังคับคดี เหตุที่จะเกิดการอายัดขึ้นได้ ก็เพราะลูกหนี้ตามคำพิพากษา (ซึ่งไม่ปฏิบัติตามคำพิพากษา) มีสิทธิเรียกร้องที่จะให้บุคคลภายนอกชำระเงินจำนวนหนึ่ง หรือให้ส่งมอบสิ่งของ หรือมีสิทธิเรียกร้องอย่างอื่น สิ่งที่จะอายัดได้คือสังหริมทรัพย์มีรูปร่าง อสังหริมทรัพย์ สิทธิทั้งปวงอันอยู่ในทรัพย์และเงิน

การอายัดนั้นต้องให้ศาลมีคำสั่งอายัด เจ้าพนักงานบังคับคดีไม่มีอำนาจออกคำสั่งอายัดได้ และเมื่อศาลออกคำสั่งอายัดแล้ว ก็ต้องมีคำสั่งถึงลูกหนี้ตามคำพิพากษา ห้ามการจำหน่ายสิทธิเรียกร้องที่ถูกอายัดนั้นตั้งแต่วันที่รับคำสั่งห้ามเป็นต้นไป และพร้อมกันนั้นก็ต้องมีคำสั่งไปยังบุคคลภายนอกที่เป็นลูกหนี้ของลูกหนี้ตามคำพิพากษานั้นฉบับหนึ่ง ห้ามบุคคลภายนอกไม่ให้ชำระเงินหรือส่งมอบสิ่งของแก่ลูกหนี้ตามคำพิพากษา แต่ให้ชำระเงินหรือส่งมอบแก่เจ้าพนักงานบังคับคดีภายในเวลาตามที่กำหนดไว้ในคำสั่ง (ป.วิ.พ.มาตรา 311)

อย่างไรก็ตาม การบังคับคดีแพ่งนั้นจะทำกันจนถึงขนาดให้ลูกหนี้ตามคำพิพากษาหมดเนื้อหมดตัว ไม่มีแม้แต่เครื่องนุ่งห่มหรือเครื่องมือในการประกอบอาชีพนั้นไม่ได้ เพราะจะเป็นการไร้มนุษยธรรมจนเกินไป กฎหมายจึงได้บัญญัติให้ความคุ้มครองลูกหนี้ตามคำพิพากษา เพื่อให้สามารถดำรงชีพอยู่ได้ตามสมควรแก่สภาพแม้จะอยู่ในฐานะลูกหนี้ตามคำพิพากษาก็ตาม โดย ป.วิ.พ.มาตรา 285 และมาตรา 286 ห้ามมิให้ยึดหรืออายัดทรัพย์สินบางอย่างซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นแก่การดำรงชีพของลูกหนี้ตามคำพิพากษา ดังนี้

ตาม ป.วิ.พ.มาตรา 285 ทรัพย์สินของลูกหนี้ตามคำพิพากษาต่อไปนี้ย่อมไม่อยู่ในความรับผิดชอบแห่งการบังคับคดี

1) เครื่องนุ่งห่มหลับนอน หรือเครื่องใช้ในครัวเรือนโดยประมาณรวมกันราคาไม่เกินห้าพันบาท ในกรณีที่ศาลเห็นสมควร ศาลจะกำหนดทรัพย์สินดังกล่าวที่มีราคาเกินห้าพันบาทให้เป็นทรัพย์สินที่ไม่ต้องอยู่ในความรับผิดชอบแห่งการบังคับคดีก็ได้ ทั้งนี้โดยคำนึงถึงความจำเป็นตามฐานะของลูกหนี้ตามคำพิพากษา

2) เครื่องมือ หรือเครื่องใช้ที่จำเป็นในการเลี้ยงชีพหรือประกอบวิชาชีพ โดยประมาณรวมกันราคาไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท แต่ถ้าลูกหนี้ตามคำพิพากษามีคำขอโดยทำเป็นคำร้องขอต่อศาลขออนุญาตยึดหน่วงและใช้เครื่องมือหรือเครื่องใช้ที่จำเป็นเพื่อดำเนินการเลี้ยงชีพ หรือการประกอบวิชาชีพอันมีราคาเกินกว่าจำนวนราคาดังกล่าวแล้ว ให้ศาลมีอำนาจที่ใช้ดุลพินิจอนุญาตหรือไม่อนุญาตภายในบังคับแห่งเงื่อนไขตามที่ศาลเห็นสมควรก็ได้

3) วัตถุ เครื่องใช้และอุปกรณ์ที่จำเป็นต้องใช้ทำหน้าที่แทนหรือช่วยอวัยวะของลูกหนี้ตามคำพิพากษา

4) ทรัพย์สินใดที่โอนกันไม่ได้ตามกฎหมาย หรือตามกฎหมายย่อมไม่อยู่ในความรับผิดชอบแห่งการบังคับคดี

ทรัพย์สินของลูกหนี้ตามคำพิพากษาอันมีลักษณะเป็นของส่วนตัวโดยแท้ เช่น หนังสือสำหรับวงศ์ตระกูลโดยเฉพาะ จดหมายหรือสมุดบัญชีต่างๆ นั้น อาจยึดมาตรวจดูเพื่อประโยชน์แห่งการบังคับคดีได้ถ้าจำเป็น แต่ห้ามมิให้เอาออกขายทอดตลาด

ประโยชน์แห่งข้อยกเว้นที่บัญญัติไว้ในมาตรานี้ ให้ขยายไปทรัพย์สินตามวรรคหนึ่งอันเป็นของภริยาหรือของบุตรผู้เยาว์ของลูกหนี้ตามคำพิพากษา ซึ่งทรัพย์สินเช่นว่านี้ตามกฎหมายอาจถือได้ว่าเป็นทรัพย์สินของลูกหนี้ตามคำพิพากษา หรือเป็นทรัพย์สินที่อาจบังคับเอาชำระหนี้ตามคำพิพากษาได้

ตาม ป.วิ.พ.มาตรา 286 ภายใต้อำนาจของบทบัญญัติแห่งกฎหมายอื่น สิทธิเรียกร้องเป็นเงินของลูกหนี้ตามคำพิพากษาต่อไปนี้ให้อยู่ในความรับผิดชอบแห่งการบังคับคดี

1) เบี้ยเลี้ยงชีพซึ่งกฎหมายกำหนดไว้ และเงินรายได้เป็นคราวๆ อันบุคคลภายนอกได้ยกให้เพื่อเลี้ยงชีพเป็นจำนวนตามที่ศาลเห็นสมควร

2) เงินเดือน ค่าจ้าง บำนาญ บำเหน็จและเบี้ยหวัดของข้าราชการ หรือลูกจ้างของรัฐบาล และเงินสงเคราะห์หรือบำนาญที่รัฐบาลจ่ายให้แก่คู่สมรสหรือญาติที่ยังมีชีวิตอยู่ของบุคคลเหล่านั้น

3) เงินเดือน ค่าจ้าง บำนาญ ค่าชดเชย เงินสงเคราะห์หรือเงินรายได้อื่นในลักษณะเดียวกันของพนักงาน ลูกจ้างหรือคนนอกจากที่กล่าวไว้ใน (2) ที่นายจ้างให้แก่บุคคลเหล่านั้น หรือคู่สมรส หรือญาติที่ยังมีชีวิตอยู่ของบุคคลเหล่านั้นเป็นจำนวนตามที่ศาลเห็นสมควร

4) เงินฌาปนกิจสงเคราะห์ที่ลูกหนี้ตามคำพิพากษาได้รับอันเนื่องมาจากความตายของบุคคลอื่น เป็นจำนวนตามที่จำเป็นในการดำเนินการฌาปนกิจศพตามฐานะของผู้ตายตามที่ศาลเห็นสมควร

ในการกำหนดจำนวนเงินตาม (1) และ (3) ให้ศาลกำหนดให้ไม่น้อยกว่าอัตราเงินเดือนขั้นต่ำของข้าราชการพลเรือนในขณะนั้น ทั้งนี้โดยคำนึงถึงฐานะครอบครัวของลูกหนี้ตามคำพิพากษาและจำนวนบุพการีและผู้สืบสันดานซึ่งอยู่ในความอุปการะของลูกหนี้ตามคำพิพากษาคด้วย

(2) กรณีบังคับให้ผู้แพ้คดีกระทำการหรือละเว้นกระทำการ

นอกจากศาลจะพิพากษาหรือมีคำสั่งให้ลูกหนี้ตามคำพิพากษาชำระเงินแล้ว ในบางคดีศาลอาจพิพากษาหรือมีคำสั่งเป็นอย่างอื่นก็ได้ เช่น อาจพิพากษาให้จำเลยขายที่ดินตามสัญญาซื้อขายที่ทำไว้กับโจทก์ หรือพิพากษาให้จับไล่ ให้เปิดทางเดิน ให้รื้อถอนสิ่งปลูกสร้าง หรือให้ละเว้นการก่อความเดือดร้อนรำคาญแก่โจทก์ เป็นต้น การบังคับคดีตามคำพิพากษาเหล่านี้ เจ้าพนักงานบังคับคดีต้องจัดทำโดยการบังคับให้ผู้แพ้คดีส่งมอบทรัพย์สิน อาจบังคับให้เจ้าพนักงานไปยึดทรัพย์นั้นจากผู้แพ้คดีแล้วส่งมอบให้แก่ผู้ชนะคดีไป หรือในกรณีให้จับไล่ผู้แพ้คดี อาจบังคับให้ผู้แพ้คดีส่งมอบที่ดินให้แก่เจ้าพนักงานบังคับคดี แล้วเจ้าพนักงานบังคับคดีส่งมอบให้ผู้ชนะคดีครอบครองต่อไป

ในกรณีเช่นนี้ หากผู้แพ้คดีตั้งใจไม่ปฏิบัติตามคำพิพากษา ผู้ชนะคดีอาจร้องขอต่อศาลให้มีคำสั่งจับกุมและกักขังผู้แพ้คดีไว้ได้ เช่นศาลพิพากษาให้จำเลยออกจากห้องเช่าแล้ว จำเลยไม่ยอมออก ศาลสั่งจับจำเลยได้ แต่การกักขังผู้แพ้คดีนี้ กฎหมายห้ามมิให้กักขังเกินกว่า 1 ปี นับแต่วันจับ (ป.วิ.พ.มาตรา 300)

อย่างไรก็ตาม การที่ศาลจะสั่งให้จับกุมและกักขังลูกหนี้ตามคำพิพากษาเพื่อให้ปฏิบัติตามคำพิพากษาหรือคำสั่งนั้น จะต้องเป็นกรณีที่ไม่มียุติบังคับอื่นใดที่เจ้าหนี้ตามคำพิพากษาจะพึง

ใช้บังคับได้ (ป.วิ.พ.มาตรา 297) หากเป็นกรณีที่ยังสามารถบังคับโดยทางอื่นได้แล้ว ศาลก็จะไม่สั่งจับกุมหรือกักขังลูกหนี้ตามคำพิพากษาโดยเด็ดขาด (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2547ก, หน้า 478-512)

2. การดำเนินกระบวนการวิธีพิจารณาคดีแพ่งของศาลแพ่งและศาลชำนาญพิเศษบางประเภทในประเทศไทย

นับตั้งแต่ปี พ.ศ.2566 เป็นเวลาถึง 84 ปี ที่ประเทศไทยได้ประกาศใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ในช่วงระยะเวลา 10-20 ปีที่ผ่านมา มีการเปลี่ยนแปลงด้านกฎหมายหลายประการในทางแพ่ง แม้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์และศาลแพ่งยังเป็นหลักอย่างเดิม แต่ก็มีกรแยกศาลแยกกฎหมายและวิธีพิจารณาคดีออกมาหลายศาล ได้แก่ ศาลทรัพย์สินทางปัญญา ศาลล้มละลาย ศาลภาษีอากร และศาลแรงงาน (เมธี ศรีอนุสรณ์, 2548, หน้า 4)

2.1 การดำเนินกระบวนการวิธีพิจารณาคดีแพ่งสามัญของศาลแพ่ง

เริ่มขึ้นตั้งแต่ผู้ถูกโต้แย้งสิทธิและผู้ที่จะต้องใช้สิทธิทางศาลตามมาตรา 55 ฟ้องคดีต่อศาลหรือยื่นคำร้องต่อศาลในคดีที่ไม่มีข้อพิพาท ซึ่งในกรณีนี้จะกล่าวถึงเฉพาะคดีที่มีข้อพิพาท ซึ่งมีการยื่นคำฟ้องต่อศาลเท่านั้น เมื่อผู้ถูกโต้แย้งสิทธิยื่นคำฟ้องต่อศาล คำฟ้องที่ยื่นต่อศาลนั้นก็จะต้องประกอบไปด้วย เอกสารท้ายฟ้อง ใบแต่งตั้งนาย บัญชีพยาน และผู้ถูกโต้แย้งสิทธิซึ่งก็คือ โจทก์มีหน้าที่ต้องส่งหมายเรียกคดีแพ่งสามัญ (หมายเรียก) และสำเนาคำฟ้องให้กับจำเลย ในทางปฏิบัติเมื่อยื่นคำฟ้องต่อศาลแพ่งไม่ว่าจะเป็นศาลแพ่ง ศาลแพ่งกรุงเทพใต้ ศาลแพ่งธนบุรี หรือศาลจังหวัด ในวันที่ยื่นคำฟ้อง โจทก์จะยื่นคำแถลงขอปิดหมายเรียก สำเนาคำฟ้องให้แก่จำเลยทุกคน หากจำเลยมีภูมิลำเนาอยู่นอกเขตอำนาจศาลซึ่ง โจทก์ยื่นคำฟ้อง โจทก์ต้องทำคำแถลงยื่นต่อศาลที่รับคำฟ้องเพื่อขอให้ศาลส่งหมายเรียกสำเนาคำฟ้องไปยังศาลที่มีเขตอำนาจเพื่อจัดส่งหมายเรียกและสำเนาคำฟ้องให้กับจำเลย ณ ภูมิลำเนาของจำเลย เมื่อโจทก์ยื่นคำฟ้องพร้อมกับเอกสารต่างๆ ให้แก่ศาลแล้วศาลจะตรวจคำฟ้องและมีคำสั่งเกี่ยวกับคำฟ้องตามมาตรา 18 และมาตรา 172 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ในวันยื่นคำฟ้องนั้น โจทก์ต้องเสียค่าธรรมเนียม หรือค่าขึ้นศาลในอัตราร้อยละ 2.5 ของทุนทรัพย์ แต่ไม่เกิน 200,000 บาท โจทก์มีหน้าที่ต้องชำระเงินเพื่อนำหมายเรียกและสำเนาคำฟ้องไปส่งให้จำเลยที่มีภูมิลำเนาอยู่ในเขตอำนาจศาลที่ยื่นคำฟ้องนั้น ในอัตราที่กำหนดไว้ หรือจะต้องซื้อตัวแลกเงินไปรษณีย์ในกรณีที่จำเลยมีภูมิลำเนาอยู่นอกเขตอำนาจศาล เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายของเจ้าพนักงานเดินหมายของศาลในการส่งหมายเรียกสำเนาคำฟ้องให้จำเลย ระยะเวลา

ในการส่งหมายเรียกคดีแพ่งสามัญและสำเนาคำฟ้องให้กับจำเลยขึ้นอยู่กับภูมิลำเนาของจำเลยและจำนวนของจำเลย ในกรณีที่จำเลยมีภูมิลำเนาอยู่นอกเขตอำนาจศาลซึ่งโจทก์ยื่นคำฟ้อง ก็ต้องใช้เวลาในการนำส่งหมายนานกว่ากรณีที่จำเลยมีภูมิลำเนาอยู่ในเขตอำนาจศาลซึ่งโจทก์ยื่นคำฟ้อง ซึ่งโดยปกติแล้วการส่งหมายเรียกและสำเนาคำฟ้องในคดีแพ่งของศาลแพ่ง ศาลแพ่งกรุงเทพใต้ ศาลแพ่งธนบุรี และศาลจังหวัดนั้น จะใช้เวลาในการนำส่งและรายงานผลการส่งหมายประมาณ 2-4 สัปดาห์ นับแต่วันฟ้อง เมื่อมีการส่งหมายเรียกและสำเนาคำฟ้องให้แก่จำเลยแล้ว เจ้าพนักงานเดินหมายจะทำรายงานการเดินหมายแจ้งศาลและโจทก์ให้ทราบถึงผลการส่งหมาย ในกรณีที่ไม่สามารถส่งหมายเรียกสำเนาคำฟ้องให้จำเลยคนใดได้ โจทก์มีหน้าที่ต้องแถลงขอให้ศาลส่งหมายเรียกฯ และสำเนาคำฟ้องใหม่ โดยวิธีการส่งหมายธรรมดาหรือปิดหมาย หรือประกาศโฆษณาแจ้งคำฟ้องให้จำเลยทราบในหนังสือพิมพ์ แล้วแต่กรณี การส่งหมายเรียกและสำเนาคำฟ้องให้แก่จำเลยได้หรือไม่ นั้นถือเป็นหน้าที่โจทก์จะต้องติดตามโดยใกล้ชิด กรณีที่ส่งหมายเรียกสำเนาฟ้องให้แก่จำเลยคนใดไม่ได้ โจทก์จะต้องยื่นคำแถลงต่อศาลภายในกำหนดเวลาที่ศาลมีคำสั่ง หากไม่ปฏิบัติตามคำสั่งศาล ในกรณีที่ส่งหมายไม่ได้ เช่น ในกรณีที่ส่งหมายไม่ได้ ให้โจทก์แถลงภายใน 7 วัน นับแต่วันส่งไม่ได้ ถ้าโจทก์ไม่แถลงศาลอย่างใดอย่างหนึ่งภายในกำหนดเวลาดังกล่าว ศาลอาจจะมีคำสั่งว่า โจทก์ทิ้งฟ้อง ให้จำหน่ายคดีได้ โดยสรุปเกี่ยวกับการส่งหมายนั้นถือเป็นงานที่สำคัญของโจทก์ที่จะต้องติดตามผลหมาย และปฏิบัติตามคำสั่งของศาล และการส่งหมายให้เสร็จสิ้นอาจต้องใช้เวลาโดยเฉลี่ย 2-4 สัปดาห์

เมื่อจำเลยในคดีทั้งหมดได้รับหมายเรียกและสำเนาคำฟ้องของโจทก์แล้ว จำเลยมีหน้าที่ต้องยื่นคำให้การของตนเพื่อต่อสู้คดี ในกรณีที่จำเลยรับหมายโดยวิธีการธรรมดาคือ รับหมายโดยการเซ็นรับหมาย หรือมีบุคคลที่บรรลุนิติภาวะอยู่ในภูมิลำเนาเดียวกับจำเลยรับหมายไว้แทน จำเลยต้องยื่นคำให้การภายใน 15 วัน แต่ในกรณีที่จำเลยได้รับหมายแต่ในกรณีการส่งหมายเรียกสำเนาฟ้องโดยวิธีการปิดหมายวิธีการพิเศษอื่น เช่น การประกาศในหนังสือพิมพ์ ระยะเวลาในการยื่นคำให้การ 15 วัน นับแต่การปิดหมายหรือการประกาศหนังสือพิมพ์นั้นจะเริ่มนับเมื่อพ้นระยะเวลา 15 วัน นับแต่วันปิดหมาย หรือวันที่ประกาศในหนังสือพิมพ์ กล่าวคือ จะต้องยื่นคำให้การภายใน 30 วัน นับแต่วันปิดหมาย หรือวันที่ประกาศในหนังสือพิมพ์

วันที่โจทก์ยื่นคำฟ้องนั้น เจ้าหน้าที่ของศาลแพ่ง ศาลแพ่งกรุงเทพใต้ ศาลแพ่งธนบุรี หรือศาลจังหวัด จะกำหนดวันนัดล่วงหน้า โดยระบุเป็นวันนัดพร้อม หรือเป็นวันนัดชี้สองสถาน หรือวันสืบพยานโจทก์ แล้วแต่กรณี โดยกำหนดวันนัดดังกล่าวเจ้าหน้าที่จะคำนึงถึงระยะเวลาในการส่งหมายสำเนาฟ้องและระยะเวลาที่จำเลยต้องใช้ในการยื่นคำให้การ ซึ่งโดยในกรณีทั่วไปนั้นรวมกันแล้วจะต้องมีระยะเวลาเกินกว่า 2 เดือนขึ้นไป

ในกรณีที่จำเลยขาดนัดยื่นคำให้การ กล่าวคือ จำเลยไม่ยื่นคำให้การภายในระยะเวลาที่กฎหมายกำหนดไว้ นับแต่ที่จำเลยได้รับหมายเรียกและสำเนาคำฟ้อง และไม่ยื่นคำร้องขอขยายระยะเวลายื่นคำให้การ โจทก์มีหน้าที่ตามกฎหมายที่จะต้องขอให้ศาลมีคำสั่งให้จำเลยขาดนัดยื่นคำให้การ โดยยื่นคำร้องตามมาตรา 198 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง อย่างไรก็ตาม จำเลยก็ยังมีสิทธิที่จะขออนุญาตยื่นคำให้การในกรณีที่ขาดนัดยื่นคำให้การตามมาตรา 119 วรรคหนึ่ง แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง โดยทำเป็นคำร้องยื่นต่อศาลขออนุญาตยื่นคำให้การ โจทก์และจำเลยต้องมาศาลในวันนัดพร้อม หรือวันชี้สองสถาน หรือวันสืบพยาน ตามที่กำหนดไว้เมื่อโจทก์ยื่นคำฟ้อง

จากขั้นตอนการปฏิบัติที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น จะเห็นได้ว่าในขั้นตอนของการส่งหมายเรียกและสำเนาคำฟ้อง รวมทั้งการยื่นคำให้การของจำเลยนั้นอาจจะต้องใช้เวลาประมาณ 3 เดือน ในกรณีที่คดีที่จำเลยเพียง 1 หรือ 2 ราย แต่ในคดีซึ่งมีจำเลยเป็นจำนวนมากและจำเลยแต่ละคนมีภูมิลำเนาอยู่ต่างศาลกัน หรือบางคดีที่จำเลยมีภูมิลำเนาอยู่ต่างประเทศ ระยะเวลาในการส่งหมายเรียกและสำเนาคำฟ้องนั้นต้องใช้เวลามากกว่า 3-4 เดือน ตามที่ได้กล่าวมาแล้ว

ในชั้นสืบพยาน โจทก์และจำเลยนั้น ในทางปฏิบัติ ในวันนัดวันแรกไม่ว่าจะเป็นวันนัดพร้อม วันนัดชี้สองสถาน หรือวันนัดสืบพยาน ศาลจะสอบถามคู่ความว่าคดีสามารถตกลงกันได้หรือไม่ หากไม่สามารถตกลงกันได้ถนัดแรกเป็นวันนัดพร้อมหรือเป็นวันนัดชี้สองสถาน ศาลจะกำหนดวันนัดสืบพยานในนัดหน้าก็ให้นำพยานมาสืบ ในทางปฏิบัติในวันนัดครั้งแรกไม่ว่าจะเป็นการนัดพร้อม นัดชี้สองสถาน หรือสืบพยานก็ตาม คู่ความไม่ว่าจะเป็น โจทก์หรือจำเลยมักไม่นำพยานมาในวันนัดแรกและจะมีการเลื่อนคดีอยู่เสมอ และนัดถัดจากนัดแรกไม่ว่าศาลจะกำหนดหน้าที่ในการนำสืบให้ตกเป็นของ โจทก์หรือจำเลยก็ตาม ในทางปฏิบัติมักจะกำหนดวันนัดสืบพยานห่างถัดออกไปอีก 2-3 เดือน และการนำพยานมาสืบในแต่ละวันนัดนั้น คู่ความแต่ละฝ่ายมักจะนำพยานมาสืบครั้งละ 1 ปาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะปัญหาจากทางด้านทนายความ เช่น ไม่มีเวลาเพียงพอในการเตรียมพยานและเตรียมเอกสารในการถามพยาน หรือความไม่พร้อมของพยานเนื่องจากการกำหนดวันนัดนั้น ในทางปฏิบัติทนายจะไม่ทราบวันว่างของตัวความล่วงหน้า ซึ่งในวันนัดสืบพยานตัวความอาจมีธุระ หรือมีธุระที่จะต้องทำหรือมีวันนัดอยู่ก่อนแล้ว ไม่สามารถมาศาลได้ จึงทำให้ต้องมีการเลื่อนคดีอยู่เป็นประจำ หรืออาจจะเกิดขึ้นจากปัญหาของศาลพิจารณาคดีแต่ละนัดที่มีการนัดสืบพยานในแต่ละนัดมากกว่าหนึ่งคดีขึ้นไป ศาลบางแห่งนัดพิจารณาคดีในวันและเวลาเดียวกัน 5-6 คดี ทำให้ในแต่ละนัดการสืบพยานมีเวลาอันจำกัด ทำให้ต้องสืบพยานแต่ละปากหลายครั้ง

หากข้อเท็จจริงเป็นไปตามสมมุติฐานข้างต้นว่า ในคดีนั้นมีการสืบพยานโจทก์และจำเลยรวมกันเพียง 3 ปาก แม้ในการดำเนินกระบวนการพิจารณาในศาลแพ่งไม่ว่าฝ่ายใดจะมีการใช้เทคนิคในการประวิงคดี อย่างไรก็ตาม เชื่อว่าหากศาลจะควบคุมเวลาการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดี โดยกำหนดให้นำพยานทั้ง 3 ปากมาสืบให้เสร็จนัดเดียวโดยที่ศาลไม่นัดสืบพยานในคดีอื่น หรือหากไม่สามารถนำพยานมาในนัดเดียวได้เนื่องจากมีคำซักถามพยาน คำถามค้าน และคำถามดิงจำนวนมากก็สามารถนัดให้พยานมาเบิกความได้นัดละ 1 ปาก โดยกำหนดวันนัดสืบพยานรวดเดียวไว้ 3 ปาก หากเป็นกรณีเช่นนี้จะเห็นว่าการดำเนินกระบวนการพิจารณาโดยการสืบพยานของทั้งสองฝ่ายจำนวน 3 ปากนั้นสามารถที่จะทำให้เสร็จสิ้นได้อย่างรวดเร็วภายใน 3 เดือนนับแต่วันนัดครั้งแรก และอย่างช้าภายใน 1 ปีโดยสรุป

โดยสมมุติข้อเท็จจริงดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่า การดำเนินกระบวนการพิจารณาในศาลแพ่งหากมีพยานมาสืบเพียง 3 ปาก ก็สามารถดำเนินกระบวนการพิจารณาในชั้นสืบพยานให้เสร็จสิ้นได้ภายในระยะเวลาที่น่าจะไม่เกิน 1 ปี และเมื่อคดีเสร็จการพิจารณาในศาลชั้นต้น คู่ความอาจอุทธรณ์ฎีกาต่อไปได้ ซึ่งต้องใช้เวลาพิจารณาอีก 2-4 ปี (ศูนย์วิจัยกฎหมายและการพัฒนา คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ม.ป.ป., หน้า 31-33, ธีระพล อรุณะกสิกร, 2549 ข, 19-264)

2.2 การดำเนินกระบวนการวิธีพิจารณาคดีแพ่งของศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ

ศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศกลางได้จัดตั้งขึ้นและเปิดทำการเมื่อวันที่ 1 ธันวาคม 2540 ตามพระราชกฤษฎีกากำหนดวันเปิดทำการศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศกลาง พ.ศ.2540 โดยแบ่งออกเป็นศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศกลาง และศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศภาค ตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศและวิธีพิจารณาคดีทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ พ.ศ.2539 มาตรา 3 แต่เนื่องจากในขณะนี้ ยังไม่มีพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศภาคออกมา ศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศภาคจึงยังไม่ได้มีการจัดตั้งขึ้นไม่ว่าในภาคใดของประเทศ ไทย ศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศกลางคงเป็นศาลเดียวที่ได้จัดตั้งขึ้น ดังนั้นศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศกลางจึงเป็นศาลที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศเหนือเขตพื้นที่ตลอดทั้งราชอาณาจักร ทั้งนี้โดยอาศัยบทเฉพาะกาลในพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลทรัพย์สินทางปัญญาฯ พ.ศ.2539 มาตรา 47 ซึ่งบัญญัติให้ศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศกลางออกไปทำการไต่สวนมูลฟ้องนั่งพิจารณาและพิพากษาคดี ณ ศาลจังหวัดแห่งท้องที่นอกเขตศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้า

ระหว่างประเทศกลาง ได้ตามที่ได้เห็นสมควร และอาจขอให้ศาลจังหวัดแห่งท้องถิ่นนอกเขต ศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศกลาง ที่โจทก์ยื่นคำฟ้องไว้หรือศาลจังหวัดอื่นใดดำเนินกระบวนการพิจารณาใดๆ อันมิใช่เป็นการวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาทแห่งคดีได้ตามความจำเป็น นั้นก็เพื่อความสะดวกแก่คู่ความที่ไม่ต้องเดินทางมาดำเนินกระบวนการพิจารณาในศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศกลาง โดยวิธีพิจารณาคดีนั้น จะต้องเป็นไปตามกฎหมายเฉพาะ อัน ได้แก่ พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ พ.ศ. 2539

สำหรับอำนาจพิจารณาพิพากษาของศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ นั้น ตามมาตรา 7 แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศและวิธีพิจารณาคดีทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ พ.ศ.2539 บัญญัติให้ศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีดังต่อไปนี้

1. คดีอาญาเกี่ยวกับเครื่องหมายการค้า ลิขสิทธิ์ และสิทธิบัตร
2. คดีอาญาเกี่ยวกับความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 271 ถึงมาตรา 275
3. คดีแพ่งเกี่ยวกับเครื่องหมายการค้า ลิขสิทธิ์ และคดีพิพาทตามสัญญาถ่ายทอดเทคโนโลยี หรือสัญญาอนุญาตให้ใช้สิทธิ
4. คดีแพ่งอันเกี่ยวเนื่องมาจากกระทำความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 271 ถึงมาตรา 275
5. คดีแพ่งเกี่ยวกับการซื้อขาย แลกเปลี่ยนสินค้า หรือตราสารการเงินระหว่างประเทศ หรือการให้บริการระหว่างประเทศ การขนส่งระหว่างประเทศ การประกันภัยและนิติกรรมอื่นที่เกี่ยวข้อง
6. คดีแพ่งเกี่ยวกับเลตเตอร์ออฟเครดิตที่ออกเกี่ยวเนื่องกับกิจกรรมตามคดีแพ่งเกี่ยวกับการซื้อขาย แลกเปลี่ยนสินค้า หรือตราสารการเงินระหว่างประเทศ หรือการให้บริการระหว่างประเทศ การขนส่งระหว่างประเทศ การประกันภัยและนิติกรรมอื่นที่เกี่ยวข้อง การส่งเงินเข้ามาในราชอาณาจักรหรือส่งออกไปนอกราชอาณาจักร ทรัสต์รีซีท รวมทั้งการประกันภัยเกี่ยวกับกิจกรรมดังกล่าว
7. คดีแพ่งเกี่ยวกับการกักเรือ
8. คดีแพ่งเกี่ยวกับการทุ่มตลาด และการอุดหนุนสินค้าหรือการให้บริการจากต่างประเทศ
9. คดีแพ่งหรือคดีอาญาที่เกี่ยวกับข้อพิพาทในการออกแบบวงจรรวม การค้นพบทางวิทยาศาสตร์ ชื่อการค้า สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ ความลับทางการค้า และการคุ้มครองพันธุ์พืช

10. คดีแพ่งและคดีอาญาที่มีกฎหมายบัญญัติให้อยู่ในอำนาจของศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ

11. คดีแพ่งเกี่ยวกับอนุญาโตตุลาการเพื่อระงับข้อพิพาทตามข้อ 3 ถึง 10 (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2548, หน้า 326-337)

ศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศกลาง จัดเป็นศาลชั้นอุทธรณ์เพื่อรองรับคดีทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ ซึ่งลักษณะคดีนั้น มีความแตกต่างไปจากคดีอาญาและคดีแพ่งทั่วไป เนื่องจากมีลักษณะเฉพาะ และมีความซับซ้อนต้องการความชำนาญเฉพาะด้านดังที่กล่าวไว้ในข้างต้น จึงจำเป็นต้องมีผู้พิพากษาที่มีความชำนาญการพิเศษและมีความรู้เกี่ยวกับกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาและกฎหมายการค้าระหว่างประเทศเป็นผู้ตัดสินคดี และยังมีผู้พิพากษาสมทบซึ่งมีความรู้ความสามารถและประสบการณ์ในการทำงานทางด้านกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศนั้นพิจารณาเป็นองค์คณะด้วย ทั้งนี้เพื่อให้การพิจารณาพิพากษาคดีเป็นไปโดยสะดวก รวดเร็ว และเที่ยงธรรม โดยองค์คณะของศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศนั้น จะต้องประกอบด้วยผู้พิพากษา 2 ประเภท คือ ผู้พิพากษาประจำและผู้พิพากษาสมทบ ซึ่งแม้จะใช้ว่าค่าว่าผู้พิพากษาสมทบ แต่บทบาทอำนาจหน้าที่ก็แตกต่างไปจากผู้พิพากษาสมทบในศาลชั้นอุทธรณ์อื่นๆ เช่น ศาลเยาวชนและครอบครัว ศาลแรงงาน เป็นต้น เพราะบทบาทของผู้พิพากษาในศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศนั้น มีบทบาทหลักในการพิจารณาคดี จำเป็นต้องเป็นผู้มีความรู้ความเข้าใจในด้านของทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศอย่างแท้จริง

การดำเนินกระบวนการพิจารณาของศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศนั้น จะเริ่มต้นจากการที่ผู้ถูกโต้แย้งสิทธิยื่นฟ้องเป็น โจทก์ต่อศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ ซึ่งปัจจุบันมีเพียงศาลเดียวคือ ศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศกลาง ณ ปัจจุบันศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศกลางจึงมีเขตอำนาจทั่วราชอาณาจักร เมื่อโจทก์ยื่นคำฟ้องต่อศาลแล้ว ขั้นตอนในการนำส่งหมายเรียกและสำเนาคำฟ้องให้แก่จำเลยก็เป็นไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งเช่นเดียวกับคดีแพ่งสามัญ ในการส่งหมายเรียกและสำเนาคำฟ้องให้แก่จำเลยต้องใช้เวลาประมาณ 2-4 สัปดาห์ จึงจะทราบผลการส่งหมายเรียกและสำเนาคำฟ้องให้แก่จำเลย เมื่อได้รับหมายเรียกและสำเนาคำฟ้องแล้ว จำเลยมีหน้าที่ในการที่จะต้องยื่นคำให้การตามระยะเวลาที่กฎหมายกำหนดไว้ กล่าวคือ หากเป็นกรณีที่จำเลยรับหมายเรียกในกรณีธรรมดาทั่วไปจะต้องยื่นคำให้การภายใน 15 วัน นับแต่วันที่ได้รับหมายเรียกและสำเนาคำฟ้อง หากเป็นกรณีส่งหมายแบบพิเศษ กล่าวคือ เป็นการปิดหมายหรือประกาศหนังสือพิมพ์ จำเลยมีหน้าที่ต้องยื่นคำให้การภายใน 1 เดือน นับแต่วันที่ปิดหมาย ขึ้นตอน

นับตั้งแต่การยื่นคำฟ้องจนถึงการยื่นคำให้การนั้นจะมีลักษณะที่เหมือนกับคดีแพ่งสามัญตามที่ได้กล่าวมาแล้ว เพียงแต่จะแตกต่างกัน ในทางปฏิบัตินั้นเจ้าหน้าที่ศาลจะไม่ได้กำหนดวันนัดไว้ในขณะที่โจทก์ยื่นคำฟ้อง แต่จะรอคู่ก่อนว่าจำเลยยื่นคำให้การหรือไม่

ในกรณีที่จำเลยในคดีทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศไม่ได้ยื่นคำให้การภายในระยะเวลาที่กฎหมายกำหนดไว้ โจทก์ไม่มีหน้าที่จะต้องยื่นคำแถลงเพื่อขอให้จำเลยขาดนัดยื่นคำให้การ ศาลมีอำนาจที่จะสั่งให้จำเลยขาดนัดยื่นคำให้การได้เอง เมื่อจำเลยขาดนัดยื่นคำให้การแล้ว ศาลจะส่งหมายนัดให้โจทก์นำพยานไปสืบ แต่ถ้าหากจำเลยยื่นคำให้การศาลจะส่งหมายนัดให้โจทก์และจำเลยไปศาล โดยกำหนดเป็นนัดพร้อมเพื่อให้โจทก์และจำเลยนั้นได้ตกลงกำหนดแนวทางในการดำเนินกระบวนการพิจารณาไว้ล่วงหน้า

ที่ว่าให้โจทก์และจำเลยกำหนดแนวทางในการดำเนินกระบวนการพิจารณานั้นเนื่องจากศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศกลางนั้นเป็นศาลชำนาญพิเศษที่ต้องการความสะดวก รวดเร็ว และเที่ยงธรรม เช่นเดียวกับศาลแรงงานและศาลภาษีอากร แต่กระบวนการพิจารณาของศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศกลางที่มีความแตกต่างและเป็นพิเศษกว่าศาลอื่นอย่างเห็นได้ชัดก็คือการให้คู่กรณีนั้นสามารถกำหนดแนวทางในการดำเนินกระบวนการพิจารณาได้ กล่าวคือ คู่กรณีอาจตกลงกันส่งบันทึกถ้อยคำเป็นลายลักษณ์อักษรของพยานให้แก่ฝ่ายตรงข้ามก่อนวันสืบพยานตามที่ตกลงกันไว้ นอกจากนี้ศาลจะกำหนดประเด็นพิพาทและหน้าที่ของแต่ละฝ่ายไว้ในวันนัดพร้อมและกำหนดวันนัดพิจารณาล่วงหน้า เช่น การสืบพยานโจทก์ โจทก์มีพยานจำนวน 2 ปาก ให้นำมาสืบในวันที่ 1 กับวันที่ 2 และให้จำเลยนำพยานมาสืบในวันที่ 3 และ 4 โดยศาลจะกำหนดวันสืบพยานของโจทก์และจำเลยล่วงหน้านับหลังจากวันนัดพร้อมไปอีก 3-6 เดือน เพื่อให้โจทก์และจำเลยมีเวลาในการเตรียมบันทึกถ้อยคำเป็นลายลักษณ์อักษรของพยานเพื่อนำส่งศาล และพยานที่ส่งบันทึกถ้อยคำเป็นลายลักษณ์อักษรจะต้องมาศาลในวันนัดเพื่อยืนยันบันทึกถ้อยคำและตอบคำถามค้านของทนายความฝ่ายตรงข้าม หลังจากสืบพยานเสร็จแล้ว ศาลจะนัดฟังคำพิพากษาโดยเร็ว เนื่องจากคดีที่อยู่ในเขตอำนาจของศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ คู่ความเป็นจำนวนมากเป็นชาวต่างประเทศ ศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศมีข้อกำหนดที่รองรับการสืบพยานของบุคคลซึ่งอยู่ต่างประเทศไว้ในข้อกำหนดข้อ 31 และ 32 ข้อ 31 นั้นเป็นเรื่องการสืบพยานบุคคลโดยการส่งบันทึกถ้อยคำแทนการสืบพยานส่วนในข้อ 32 นั้นเป็นการสืบพยานบุคคลโดยระบบการประชุมทางจอภาพ

ในกรณีสมมุติข้อเท็จจริงดังกล่าว หากมีพยานของโจทก์และจำเลยรวม 3 ปากที่จะต้องสืบในศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศนั้น เชื่อว่าคดีสามารถที่จะสืบพยานของ

คู่กรณีทั้งสองฝ่ายให้เสร็จได้ภายในระยะเวลา 6 เดือน (ศูนย์วิจัยกฎหมายและการพัฒนา คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ม.ป.ป., หน้า 37-39)

ส่วนกระบวนการพิจารณาคดีชั้นอุทธรณ์นั้น พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลทรัพย์สินทางปัญญา พ.ศ.2539 ได้บัญญัติถึงการอุทธรณ์คดีทรัพย์สินทางปัญญา ไว้โดยเฉพาะในมาตรา 38 ซึ่งให้คู่ความอุทธรณ์โดยตรงไปยังศาลฎีกาภายในกำหนด 1 เดือนนับแต่วันที่ได้อ่านคำพิพากษาหรือคำสั่งนั้น ไม่ต้องอุทธรณ์ไปยังศาลอุทธรณ์หรือศาลอุทธรณ์ภาคอย่างคดีแพ่งหรือคดีอาญาสามัญทั่วไป ส่วนผู้แก้อุทธรณ์ต้องยื่นคำแก้อุทธรณ์ภายในกำหนด 15 วัน นับแต่วันส่งสำเนาอุทธรณ์ตามพระราชบัญญัติดังกล่าว มาตรา 38 ประกอบประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 237 สำหรับในศาลฎีกา มาตรา 43 แห่งพระราชบัญญัติดังกล่าวก็บัญญัติให้ประธานศาลฎีกาจัดตั้งแผนกคดีทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศขึ้นเพื่อพิจารณาคดีดังกล่าวที่อุทธรณ์ขึ้นมาและให้ศาลฎีกาแผนกคดีนั้นมีคำพิพากษาหรือคำสั่งโดยเร็วเช่นกัน

สำหรับเหตุที่กฎหมายลดขั้นตอนการอุทธรณ์ โดยให้คู่ความอุทธรณ์โดยตรงไปยังศาลฎีกานั้น เป็นเพราะคดีทรัพย์สินทางปัญญาหรือการค้าระหว่างประเทศได้รับการพิจารณาพิพากษาจากผู้พิพากษาซึ่งมีความรู้ความชำนาญเฉพาะทางด้านดังกล่าวแล้ว เพื่อให้การพิจารณาคดีเป็นไปโดยรวดเร็ว และมีประสิทธิภาพ ก็ให้คดีนั้นได้รับการพิจารณาพิพากษาศาลฎีกาแผนกคดีทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ ซึ่งประกอบด้วยผู้พิพากษาที่มีความรู้ความชำนาญพิเศษด้านนี้ อีกเพียงศาลเดียว ซึ่งเดิมกระทรวงยุติธรรมในอดีตตั้งเป้าหมายไว้ว่าให้ผู้พิพากษาศาลทรัพย์สินทางปัญญาฯ เกิดความรู้ ความชำนาญในด้านทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศอย่างแท้จริง โดยให้ผู้พิพากษาปฏิบัติงานในศาลดังกล่าวเป็นระยะเวลานานโดยไม่ต้องขึ้นเป็นผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ และเมื่อมีอาวุโสพอก็ให้ขึ้นมาเป็นผู้พิพากษาศาลฎีกาในแผนกคดีทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ แต่ปัจจุบันนี้เมื่อศาลยุติธรรมแยกจากกระทรวงยุติธรรมและมีการปรับระดับชั้นผู้พิพากษาใหม่เป็น 3 ระดับ กล่าวคือ เป็นผู้พิพากษาในระดับศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์ และศาลฎีกา ศาลทรัพย์สินทางปัญญาฯ ถือเป็นศาลชั้นต้นตามมาตรา 11 แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลทรัพย์สินทางปัญญาฯ พ.ศ.2539 ผู้พิพากษาศาลทรัพย์สินทางปัญญาฯ ที่มีอาวุโสอยู่ในระดับผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์จึงต้องขึ้นไปเป็นผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ การพัฒนาผู้พิพากษาให้เกิดความชำนาญพิเศษด้านนี้จึงสะดุดไป

2.3 การดำเนินกระบวนการวิธีพิจารณาคดีแพ่งของศาลล้มละลายกลาง

ศาลล้มละลายกลางเปิดทำการตั้งแต่วันที่ 18 มิถุนายน 2542 จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลล้มละลายและวิธีพิจารณาคดีล้มละลาย พ.ศ.2542 โดยรูปแบบของศาลล้มละลายกลางในประเทศไทยนั้นเกิดขึ้นตามรูปแบบของประเทศสหรัฐอเมริกา

สำหรับคดีล้มละลายนั้น หมายความว่า คดีตามกฎหมายว่าด้วยการล้มละลายและให้ รวมถึงคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีล้มละลายด้วย ซึ่งแบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ คดีตามกฎหมายล้มละลายว่าด้วยการล้มละลาย, คดีตามกฎหมายล้มละลายว่าด้วยการฟื้นฟูกิจการ และคดีอาญา ความผิดเกี่ยวกับการล้มละลายตามพระราชบัญญัติล้มละลายฯ มาตรา 161-175

เดิมการพิจารณาคดีในส่วนของการอุทธรณ์ในคดีล้มละลายทั่วไปกับคดีฟื้นฟูกิจการของ ลูกหนี้มีความแตกต่างกัน โดยคดีล้มละลายทั่วไปจะเริ่มต้นที่ศาลล้มละลายกลาง และหากมีการ อุทธรณ์ก็ให้เป็นไปตามส่วนที่ 12 การอุทธรณ์ ตามมาตรา 90/79 แต่ต่อมามาตรา 90/79 ได้ถูก ยกเลิกโดยมาตรา 11 แห่งพระราชบัญญัติล้มละลาย (ฉบับที่ 7) พ.ศ.2547

ส่วนคดีฟื้นฟูกิจการของลูกหนี้ รวมทั้งคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีฟื้นฟูกิจการ การอุทธรณ์ นั้นให้อุทธรณ์ไปยังศาลฎีกาภายในกำหนดหนึ่งเดือนนับแต่วันที่ได้อ่านคำพิพากษาหรือคำสั่งนั้น โดยไม่ผ่านการพิจารณาของศาลอุทธรณ์ ตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลล้มละลายและวิธีพิจารณาคดีล้มละลาย พ.ศ.2542 มาตรา 24

ซึ่งในส่วนของคดีล้มละลายทั่วไป แม้ว่าบทบัญญัติมาตรา 90/79 ในส่วนที่ 12 ว่าด้วยการ อุทธรณ์จะ ได้ถูกยกเลิกไป แต่การอุทธรณ์ในส่วนนี้ ก็ให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาล ล้มละลายและวิธีพิจารณาคดีล้มละลาย พ.ศ.2542 มาตรา 24 เช่นเดียวกับคดีฟื้นฟูกิจการของลูกหนี้ ซึ่งเป็นระบบการพิจารณาที่กฎหมายบัญญัติมาเป็นพิเศษ โดยใช้ระบบการพิจารณาเช่นเดียวกับศาล ชำนาญพิเศษอื่น คือศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ ศาลภาษีอากร และศาล แรงงาน กล่าวคือ ใช้ระบบการพิจารณาสองชั้นศาลและมีกลไกของกฎหมายที่จะทำให้กระบวนการ พิจารณาคดีเสร็จโดยเร็ว

สำหรับข้อกำหนดคดีล้มละลาย พ.ศ.2542 นั้นเกือบจะเรียกได้ว่าถอดแบบมาจาก ข้อกำหนดของศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศกลาง กล่าวคือ การรับฟังบันทึก ถ้อยคำของพยานเป็นลายลักษณ์อักษรแทนการถามพยาน การส่งบันทึกถ้อยคำแทนการสืบพยาน บุคคลของผู้ให้ถ้อยคำที่อยู่ต่างประเทศ การสืบพยานบุคคลโดยระบุนการประชุมทางจอภาพ การรับ ฟังข้อมูลคอมพิวเตอร์ ศาลล้มละลายกลางล้วนแต่ นำหลักการของศาลทรัพย์สินทางปัญญาและ การค้าระหว่างประเทศมาใช้ มีแตกต่างกันในเรื่องเกี่ยวกับข้อกำหนดในการรับฟังพยานบอกเล่า ตามข้อกำหนดข้อ 22 ศาลล้มละลายกลางอาจรับฟังพยานบอกเล่าเป็นพยานหลักฐานประกอบ พยานหลักฐานอื่นได้

การดำเนินกระบวนการพิจารณาของศาลล้มละลายกลางเป็นไปด้วยความรวดเร็วมาก ที่ห้อง พิจารณาของศาลล้มละลายกลางจะมีระเบียบของศาลเกี่ยวกับการเลื่อนนัดของทนายหรือตัวความ

ในคดีปิดไว้หน้าห้อง โดยศาลได้ระบุเหตุที่ไม่สามารถอ้างเพื่อเลื่อนคดีเอาไว้ เช่น การที่จะอ้างว่า หมายป่วยหรือติดว่าความที่ศาลอื่น ศาลจะไม่อนุญาตให้เลื่อนคดี เป็นต้น

เมื่อมีการยื่นฟ้องหรือร้องขอฟื้นฟูกิจการ ศาลจะกำหนดวันนัดพิจารณาโดยเร็ว โดยนัดแรกนั้นก็กำหนดเป็นวันนัดพร้อมเช่นเดียวกับวันนัดพร้อมเพื่อกำหนดแนวทางในการดำเนินคดี ในศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศกลาง โดยศาลล้มละลายกลางนั้นจะกำหนดประเด็นที่จะต้องมีการนำสืบ จำนวนพยานของคู่กรณีแต่ละฝ่าย รวมทั้งกำหนดวันล่วงหน้าในการ สืบพยานของทั้งตัวโจทก์ หรือผู้ร้องกับตัวจำเลย หรือผู้คัดค้านเอาไว้ล่วงหน้าเป็นจำนวนวันที่ แน่นนอน และจะให้พยานของคู่กรณีทั้งสองฝ่ายส่งบันทึกถ้อยคำยืนยันข้อเท็จจริงเป็นลายลักษณ์ อักษรให้แก่ศาลล่วงหน้าเพื่อให้อีกฝ่ายหนึ่ง ได้มีการศึกษาบันทึกถ้อยคำและนำมาถามค้านในวันนัด พิจารณา การดำเนินกระบวนการพิจารณาเป็นไปด้วยความรวดเร็ว

ในกรณีข้อเท็จจริงที่สมมุติข้างต้น หากโจทก์และจำเลยในคดีล้มละลายมีพยานรวมกัน เพียง 3 ปาก ศาลสามารถที่จะสืบพยานให้เสร็จสิ้นได้ภายในไม่เกิน 6 เดือน หรืออาจเร็วกว่านั้น (ศูนย์วิจัยกฎหมายและการพัฒนา คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ม.ป.ป., หน้า 39-40)

2.4 การดำเนินกระบวนการวิธีพิจารณาคดีแพ่งของศาลภาษีอากร

เนื่องจากคดีภาษีอากรนั้นเป็นข้อพิพาทระหว่างรัฐกับเอกชน โดยรัฐได้อำนาจตามกฎหมายมหาชนอันได้แก่ การบังคับจัดเก็บภาษีตามอำนาจที่กฎหมายกำหนดไว้ ดังนั้น จึงสมควรที่จะจัดตั้งศาลภาษีอากรขึ้นเป็นศาลที่มีลักษณะพิเศษเพื่อให้การพิจารณาคดีเป็นไปอย่างรวดเร็ว นอกจากนั้น คดีภาษีอากรยังมีลักษณะยุ่งยากกว่าคดีพาณิชย์โดยทั่วไป คดีดังกล่าวหากได้รับการ พิจารณาโดยผู้พิพากษาที่มีความรู้ความเข้าใจในปัญหาด้านภาษีอากร โดยเฉพาะก็จะเป็นการอำนวยความสะดวก ยุติธรรมให้กับประชาชนได้เพิ่มขึ้น ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทั้งต่อรัฐและประชาชนผู้เสียภาษี อากร

ศาลภาษีอากรที่ตั้งขึ้นมานั้นจัดเป็นศาลชำนาญพิเศษ ซึ่งตั้งขึ้นมาจากศาลแรงงาน สำหรับเหตุผลในการจัดตั้งศาลภาษีอากรก็เพื่อให้การดำเนินคดีภาษีอากรเป็นไปได้อย่างรวดเร็ว ยิ่งขึ้น ซึ่งการที่คดีภาษีอากรสามารถดำเนินไปได้อย่างรวดเร็วย่อมเป็นประโยชน์ทั้งฝ่ายเอกชนและ ฝ่ายรัฐ โดยทำให้ทั้งสองฝ่ายสามารถประหยัดทั้งเวลาและค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีได้มาก อีกประการหนึ่งในกรณีที่รัฐเป็นฝ่ายชนะคดีก็จะทำให้รัฐสามารถเก็บภาษีได้รวดเร็วยิ่งขึ้น และฝ่าย เอกชนแม้จะเป็นฝ่ายแพ้คดีก็เพื่ออย่างไม่ต้องเสียเวลามากและค่าใช้จ่ายก็จะเสียน้อยกว่าเดิมด้วย

สำหรับเหตุผลที่มีการจัดตั้งศาลภาษีอากรขึ้นเนื่องจากคดีภาษีอากรเป็นคดีที่มีลักษณะ พิเศษแตกต่างไปจากคดีแพ่งโดยทั่วไป เพราะเป็นข้อพิพาทระหว่างเอกชนกับรัฐอันเนื่องมาจากการ ประเมินหรือจัดเก็บภาษีอากร ซึ่งหากได้รับการพิจารณาโดยผู้พิพากษาที่มีความรู้ความเข้าใจใน

ปัญหาทางด้านภาษีอากรโดยเฉพาะ ก็จะทำให้การพิจารณาคดีภาษีอากรเป็นไปด้วยความรวดเร็ว ยิ่งขึ้น วิธีพิจารณาคดีได้ถูกบัญญัติขึ้นมาเป็นพิเศษ ตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลภาษีอากรและวิธีพิจารณาคดีภาษีอากร พ.ศ.2528 ซึ่งได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ เล่ม 102 ตอนที่ 120 ลงวันที่ 5 กันยายน 2528 เพื่อยกเว้นขั้นตอนและวิธีการต่างๆ ที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งบางอย่างเพื่อให้เกิดความคล่องตัวยิ่งขึ้น

ในปัจจุบันศาลชั้นต้นของศาลภาษีอากรนั้นแบ่งออกเป็น 2 ศาล คือ ศาลภาษีอากรกลาง และศาลภาษีอากรจังหวัด ซึ่งปัจจุบันมีศาลภาษีอากรกลางเพียงแห่งเดียวที่พิจารณาพิพากษาคดีพิพาทเกี่ยวกับภาษีอากร ส่วนศาลภาษีอากรจังหวัดยังมีได้เปิดทำการเนื่องจากคดีภาษีอากรในต่างจังหวัดยังมีจำนวนน้อย หากเปิดทำการจะไม่คุ้มกับงบประมาณค่าใช้จ่าย ประกอบกับมาตรา 33 แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลภาษีอากรและวิธีพิจารณาคดีภาษีอากร พ.ศ.2528 ก็ได้บัญญัติเป็นบทเฉพาะกาลไว้ว่า “ในระหว่างที่ศาลภาษีอากรจังหวัดยังมีได้เปิดทำการในท้องที่ใด ให้ศาลภาษีอากรมีเขตอำนาจในท้องที่นั้นด้วย โจทก์จะยื่นฟ้องต่อศาลจังหวัดแห่งท้องที่ที่จำเลยมีภูมิลำเนาก็ได้ให้ศาลจังหวัดแจ้งไปยังศาลภาษีอากรกลาง” (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช, 2547ข, หน้า 443-444)

สำหรับอำนาจในการพิจารณาพิพากษานั้น ศาลภาษีอากรมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีแพ่งในเรื่องต่อไปนี้

1. คดีอุทธรณ์คำวินิจฉัยของเจ้าพนักงานหรือคณะกรรมการตามกฎหมายเกี่ยวกับภาษีอากร
2. คดีพิพาทเกี่ยวกับสิทธิเรียกร้องของรัฐในหนี้ค่าภาษีอากร
3. คดีพิพาทเกี่ยวกับการขอคืนค่าภาษีอากร
4. คดีพิพาทเกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่ตามข้อผูกพันซึ่งได้ทำขึ้นเพื่อประโยชน์แก่การจัดเก็บภาษีอากร
5. คดีที่กฎหมายบัญญัติให้อยู่ในอำนาจศาลภาษีอากร(มหาวิทยาลัยสุโขทัย-ธรรมราช, 2547ข, หน้า 448-450)

กระบวนการวิธีพิจารณาของศาลภาษีอากรนั้นก็ยังมีขั้นตอนเหมือนกับคดีแพ่ง แต่ที่พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลภาษีอากรและวิธีพิจารณาคดีภาษีอากร พ.ศ.2528 และข้อกำหนดคดีภาษีอากร พ.ศ.2539 บัญญัติและกำหนดแตกต่างไปจากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ได้แก่ มาตรา 19 ของพระราชบัญญัติได้ให้อำนาจศาลภาษีอากรมีอำนาจยื่นหรือขยายเวลาตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติ หรือตามที่ศาลภาษีอากรกำหนดได้เพื่อความจำเป็นและเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม หรือมาตรา 22 เมื่อศาลภาษีอากรแจ้งกำหนดนัดพิจารณาให้คู่ความฝ่ายใดทราบแล้ว คู่ความฝ่ายนั้นไม่มาศาลภาษีอากรตามกำหนดนัด ให้เป็นหน้าที่ของคู่ความฝ่ายนั้นมารับทราบ

กำหนดนัดต่อไปจากศาลภาษีอากรเอง หากไม่มารับทราบให้ถือว่าคู่ความฝ่ายนั้นได้ทราบกำหนดนัดต่อไปแล้ว

นอกจากนี้ข้อกำหนดคดีภาษีอากรข้อ 16 ในวันชี้สองสถานให้คู่ความมาศาลและให้ศาลตรวจคำคู่ความและคำแถลงของคู่ความแล้วนำข้ออ้างข้อเถียงที่ปรากฏในคำคู่ความและคำแถลงของคู่ความเทียบกันดู และสอบถามคู่ความทุกฝ่ายถึงข้ออ้าง ข้อเถียงและพยานหลักฐานที่ยื่นต่อศาลว่าฝ่ายใดยอมรับหรือโต้แย้งข้ออ้างข้อเถียงนั้นอย่างไร ข้อเท็จจริงใดที่คู่ความยอมรับกันก็เป็นอันยุติไปตามนั้น ส่วนข้อกฎหมายหรือข้อเท็จจริงที่คู่ความฝ่ายหนึ่งยกขึ้นอ้าง แต่คู่ความฝ่ายอื่นไม่รับเกี่ยวเนื่องโดยตรงกับประเด็นพิพาทตามคำคู่ความ ให้ศาลกำหนดไว้เป็นประเด็นข้อพิพาท และกำหนดให้คู่ความฝ่ายใดนำพยานหลักฐานมาสืบในประเด็นข้อใดก่อนหลังก็ได้ ซึ่งบัญญัติในข้อนี้ดูผิวเผินแล้วก็ไม่แตกต่าง

บทบัญญัติเรื่องการชี้สองสถานในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ในทางปฏิบัติ นั้น จะเห็นได้ว่าศาลพิเศษหากสามารถที่จะชี้สองสถานและกำหนดประเด็นและหน้าที่นำสืบของคู่ความได้ก็มักจะปฏิบัติเสมอ ในขณะที่ศาลแพ่งทั่วไปมีคดีเป็นจำนวนมากที่ไม่มีการกำหนดประเด็นข้อต่อสู้ไว้ให้แน่นอน ศาลแพ่งทั่วไปจะกำหนดประเด็น โดยเฉพาะคดีที่เห็นว่ายุ่งยากเท่านั้น ทำให้มีคดีเป็นจำนวนมากที่มีการสืบพยานยืดเยื้อและใช้เวลานาน

ตามข้อกำหนดคดีภาษีอากรข้อ 19 เมื่อได้กำหนดประเด็นข้อพิพาทและหน้าที่นำสืบแล้ว ให้ศาลกำหนดจำนวนวันสืบพยานของคู่ความทุกฝ่ายตามหน้าที่นำสืบ โดยคำนึงถึงคำแถลงของคู่ความ จำนวนพยาน เนื้อหาสาระที่พยานแต่ละคนจะเบิกความตามที่สอบถามจากคู่ความ ถ้าหากพิจารณาให้ดี ข้อกำหนดข้อนี้จะถูกกำหนดไว้ในข้อกำหนดของศาลชั้นอุทธรณ์พิเศษศาลอื่นด้วย ซึ่งทำให้มีผลต่อความรวดเร็วในการสืบพยานมาก ที่สำคัญซึ่งได้นำไปใช้เป็นที่แพร่หลายในศาลอื่นก็คือข้อกำหนดคดีภาษีอากรข้อ 22 ที่ว่าในการสืบพยานบุคคล ศาลจะอนุญาตให้พยานนำบันทึกช่วยจำหรือบันทึกถ้อยคำของพยานที่บันทึกไว้ล่วงหน้ามาใช้ประกอบการเบิกความก็ได้

การที่มีข้อกำหนดให้อำนาจศาลรับฟังบันทึกถ้อยคำของพยานที่ทำกันล่วงหน้าทำให้ประหยัดเวลาในการถามพยาน และการนำเสนอข้อเท็จจริงเป็นไปอย่างมีระบบและมีระเบียบ ซึ่งหลักการเดียวกันนี้ได้นำมาใช้ในศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศกลาง และศาลล้มละลายกลางในปัจจุบัน

ในกรณีที่สมมุติข้อเท็จจริง หากมีการสืบพยานโจทก์และจำเลยรวม 3 ปาก เมื่อพิจารณาตามหลักการของศาลชั้นอุทธรณ์พิเศษที่มุ่งเน้นให้กระบวนการพิจารณาเป็นไปด้วยความสะดวก รวดเร็ว และเที่ยงธรรม เชื่อว่าศาลภาษีอากรจะใช้เวลาในการสืบพยานทั้ง 3 ปากเสร็จภายในระยะเวลา

ไม่เกิน 1 ปีหรืออาจเร็วกว่านั้น (ศูนย์วิจัยกฎหมายและการพัฒนา คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ม.ป.ป., หน้า 35-37)

และในกรณีที่ศาลภาษีอากรได้มีคำพิพากษาหรือคำสั่ง หากคู่ความไม่พอใจย่อมมีสิทธิที่จะอุทธรณ์ต่อศาลฎีกาได้ภายในกำหนด 1 เดือน นับแต่วันที่ได้อ่านคำพิพากษาหรือคำสั่งนั้น เว้นแต่จะเป็นกรณีต้องห้ามอุทธรณ์ตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลภาษีอากรและวิธีพิจารณาคดีภาษีอากรฯ หรือตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง

คดีที่ต้องห้ามอุทธรณ์ตามพระราชบัญญัติดังกล่าวก็คือ คดีที่ราคาทรัพย์สินหรือจำนวนทุนทรัพย์ที่พิพาทไม่เกิน 50,000 บาท และผู้พิพากษาที่นั่งพิจารณาคดีนั้นในศาลภาษีอากรมิได้ทำความเห็นแย้ง หรือมิได้รับรองว่ามีเหตุอันควรอุทธรณ์ได้ หรืออธิบดีผู้พิพากษาศาลภาษีอากรกลงไม่ได้อนุญาตเป็นหนังสือให้อุทธรณ์ได้ การห้ามอุทธรณ์นี้ ห้ามเฉพาะอุทธรณ์ในปัญหาข้อเท็จจริง ส่วนปัญหาข้อกฎหมายไม่ต้องห้าม เว้นแต่ข้อกฎหมายนั้นไม่เป็นสาระแก่คดีอันควรได้รับการวินิจฉัย เพราะไม่ต้องห้ามตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 249

ขอให้สังเกตว่า คดีที่ไม่ต้องห้ามอุทธรณ์นั้น คู่ความจะต้องอุทธรณ์ต่อศาลฎีกา มิใช่อุทธรณ์ต่อศาลอุทธรณ์หรือคดีแพ่งธรรมดาโดยทั่วไป ซึ่งการที่ไม่ต้องอุทธรณ์ผ่านศาลอุทธรณ์นี้ทำให้การดำเนินคดีภาษีอากรเป็นไปโดยรวดเร็วยิ่งขึ้น นับได้ว่าสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการตั้งศาลภาษีอากร

อย่างไรก็ตาม คำสั่งของศาลภาษีอากรในเรื่องต่อไปนี้จะต้องอุทธรณ์ต่อศาลอุทธรณ์และศาลฎีกาตามลำดับ จะอุทธรณ์ตรงไปยังศาลฎีกาไม่ได้

1. คำสั่งให้จำคุก กักขัง หรือปรับผู้ใดตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง เช่น เรื่องละเมิดอำนาจศาล
2. คำสั่งเกี่ยวกับวิธีการชั่วคราวก่อนพิพากษา หรือคำสั่งเกี่ยวกับการบังคับคดีตามคำพิพากษาหรือคำสั่ง

ตัวอย่าง เช่น ในระหว่างพิจารณา ศาลภาษีอากรได้ลงโทษจำคุกโจทก์ฐานละเมิดอำนาจศาลมีกำหนด 1 เดือนตามที่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 33 ได้ให้อ่านจำไว้ ดังนี้ ถ้าโจทก์จะอุทธรณ์คำสั่งจำคุกของศาล โจทก์จะต้องอุทธรณ์ต่อศาลอุทธรณ์ มิใช่อุทธรณ์ต่อศาลฎีกา

สำหรับคดีที่อุทธรณ์ต่อศาลฎีกาได้นั้น แผนกคดีภาษีอากรในศาลฎีกาซึ่งประธานศาลฎีกาเป็นผู้ตั้งขึ้นจะเป็นผู้พิจารณาพิพากษา และในกรณีที่ประธานศาลฎีกาเห็นสมควรจะให้มีกรณินิจฉัยปัญหาข้อกฎหมายใด ในคดีศาลภาษีอากรใด โดยที่ประชุมใหญ่ของศาลฎีกาแล้วประธานศาลฎีกาก็มีอำนาจสั่งได้

อนึ่ง ในการพิจารณาและชี้ขาดตัดสินคดีภาษีอากรในศาลฎีกานั้น ให้นำบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลภาษีอากรและวิธีพิจารณาคดีภาษีอากรฯ และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาคความแพ่งว่าด้วยการพิจารณาและชี้ขาดตัดสินคดีในชั้นอุทธรณ์และฎีกามาใช้บังคับโดยอนุโลม

2.5 การดำเนินกระบวนการวิธีพิจารณาคดีแพ่งของศาลแรงงาน

เดิมข้อพิพาทระหว่างบุคคลในแวดวงแรงงานซึ่งส่วนใหญ่เป็นเรื่องระหว่างนายจ้างกับลูกจ้างในประเทศไทยนั้นมียุทธวิธีที่น้อยมาก ทั้งนี้เพราะขนบธรรมเนียมประเพณีที่สั่งสมความคิดอันสืบเนื่องมาจาก ผู้ที่เป็นเจ้าของงานหรือที่เรียกว่า “นายจ้าง” นั้น เป็น “นาย” มีอำนาจที่จะสั่งงานและลงโทษได้ และผู้ที่ทำงานหรือที่เรียกว่า “ลูกจ้าง” นั้น มีฐานะเป็น “ลูก” อันจะต้องปฏิบัติตามคำสั่งตลอดจนต้องยอมรับประโยชน์เพียงเท่าที่ผู้เป็นเจ้าของงานจะกำหนดให้เท่านั้น

เมื่อระบบอุตสาหกรรมเข้ามาสู่วงการแรงงานไทย ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าของงานกับผู้ทำงานที่เคยใกล้ชิดอย่างคนในครัวเรือนเปลี่ยนไป แนวความคิดอย่าง “นาย” กับ “ลูก” ก็เปลี่ยนไปด้วย ประกอบกับรัฐได้ออกกฎหมายที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้างกับลูกจ้างหลายฉบับ เช่น กฎหมายคุ้มครองแรงงาน กฎหมายแรงงานสัมพันธ์ เป็นต้น ข้อพิพาทเกี่ยวกับผลประโยชน์ตลอดจนสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมายจึงมีมากขึ้นเป็นลำดับ (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2532, หน้า 833)

จนกระทั่งเดือนสิงหาคม พ.ศ.2519 คณะรัฐมนตรีในสมัยนั้นได้มีมติมอบให้กระทรวงยุติธรรมเป็นเจ้าของเรื่องพิจารณากร่างกฎหมายว่าด้วยศาลแรงงานขึ้น คณะกรรมการที่ดำเนินการกร่างมี 15 คน ประกอบด้วยปลัดกระทรวงยุติธรรม นายจำรัส เขมะจารุ นายมาโนช เพียรสนอง ผู้แทนกระทรวงมหาดไทย ผู้แทนกรมอัยการ ผู้แทนกรมแรงงาน ผู้แทนสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา นายสุวรรณ รื่นยศ ดร.ไพศิษฐ์ พิพัฒน์กุล นายอบ วสุรัตน์ ร้อยตำรวจโทชาญ มนุชธรรม นายสนั่น วงศ์สุริ นายทนง เหล่าวนิช นายไพศาล กุมลย์วิสัย และนายเฉลิม การปลื้มจิตต์ เมื่อได้กร่างเสร็จแล้วก็ได้เสนอต่อกระทรวงยุติธรรม กระทรวงยุติธรรมเสนอต่อคณะรัฐมนตรี คณะรัฐมนตรีลงมติรับหลักการ และเมื่อส่งให้สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาตรวจพิจารณาแล้ว คณะรัฐมนตรีก็เสนอร่างพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ..... ต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติ และในที่สุดสภานิติบัญญัติแห่งชาติก็เห็นชอบและให้ประกาศใช้เป็นกฎหมายได้ โดยมาตรา 1 ของพระราชบัญญัติดังกล่าวให้เรียกว่า พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ.2522

ซึ่งเหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ ปรากฏตามหมายเหตุท้ายพระราชบัญญัติว่า

เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือ โดยที่คดีแรงงานเป็นคดีที่มีลักษณะพิเศษแตกต่างไปจากคดีแพ่งและคดีอาญาโดยทั่วไป เพราะเป็นข้อขัดแย้งระหว่างนายจ้างกับลูกจ้างตามสัญญาจ้างแรงงาน หรือเกี่ยวกับสิทธิของนายจ้างและลูกจ้างตามกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองแรงงานและกฎหมายว่าด้วยแรงงานสัมพันธ์ ซึ่งข้อขัดแย้งดังกล่าวควรได้รับการพิจารณาโดยผู้พิพากษาซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้และความเข้าใจในปัญหาแรงงานร่วมกับผู้พิพากษาสมทบฝ่ายนายจ้างและฝ่ายลูกจ้าง ทั้งการดำเนินคดีควรเป็นไปโดยสะดวก ประหยัด รวดเร็ว เสมอภาคและเป็นธรรม เพื่อให้คู่ความมีโอกาสประนีประนอมยอมความและสามารถกลับไปทำงานร่วมกันโดยไม่เกิดความรู้สึกเป็นอริต่อกัน จำเป็นต้องยกเว้นขั้นตอนและวิธีการต่างๆ ที่บัญญัติในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งหลายกรณีด้วยกัน เพื่อให้เกิดความคล่องตัวยิ่งขึ้น จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้

มาตรา 2 แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ.2522 กำหนดให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป พระราชบัญญัติฉบับนี้ ประกาศในราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ เล่ม 96 ตอนที่ 76 วันที่ 11 พฤษภาคม 2522 ดังนั้นพระราชบัญญัติฉบับนี้จึงมีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 12 พฤษภาคม 2522 เป็นต้นมา (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2532, หน้า 835-836)

ซึ่งตามเหตุผลที่ปรากฏตามหมายเหตุท้ายพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ.2522 ดังกล่าว จึงสรุปได้ว่า หลักการของศาลแรงงานนั้น คือ ประหยัด สะดวก รวดเร็วและเที่ยงธรรม

หลักการแรก คือประหยัดนั้น หมายถึง คู่ความไม่ว่าโจทก์หรือจำเลยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายทั้งในศาลและนอกศาล กล่าวคือ ไม่ต้องเสียค่าฤชาธรรมเนียมใดๆ ในศาล ไม่ว่าจะยื่นคำขึ้นศาล คำอ้างเอกสาร และคำร้องใดๆ

ส่วนที่ว่าสะดวกนั้น หมายถึง คู่ความอาจดำเนินคดีได้โดยไม่ต้องยุ่งยากวุ่นวาย เช่น ฟ้องด้วยวาจาก็ได้ ให้การด้วยวาจาก็ได้ และผู้ฟ้องอาจฟ้องยังศาลที่ตนมีภูมิลำเนาอยู่ หรือศาลที่อีกฝ่ายหนึ่งมีภูมิลำเนาอยู่แทนการฟ้องคดีในศาลที่มูลคดีเกิดขึ้นได้

สำหรับรวดเร็วนั้น หมายถึง การดำเนินคดีตั้งแต่ฟ้องจนถึงคดีสิ้นสุดจะใช้เวลาสั้นกว่าคดีธรรมดาตามปกติ กล่าวคือ อาจฟ้องได้ทันทีที่เกิดเหตุ และเมื่อศาลมีคำสั่งรับฟ้องแล้ว ศาลจะนัดพิจารณาโดยเร็ว โดยการสั่งให้ส่งสำเนาคำฟ้อง หมายถึงเรียกจำเลยมาศาล และสั่งให้โจทก์มาศาลในวันเวลาเดียวกันด้วย เพื่อจะได้สืบพยานไปโดยเร็ว และพิพากษาโดยเร็ว โดยลดขั้นตอนต่างๆ ลงเพื่อให้สามารถพิจารณาคดีได้เร็วขึ้น โดยในการพิจารณาคดีแรงงานนั้น ถ้าคู่ความไม่มาศาล ศาลอาจมี

คำสั่งให้จำหน่ายคดี หรือสั่งว่าจำเลยขาดนัดแล้วแต่กรณี ซึ่งคู่ความอาจขอให้พิจารณาคดีใหม่ได้ในกรณีที่ศาลสั่งจำหน่ายคดี โจทก์อาจฟ้องคดีใหม่ได้ภายในกำหนดอายุความ ส่วนการอุทธรณ์ก็จะมีข้อจำกัด กล่าวคือ อุทธรณ์ได้เฉพาะปัญหาข้อกฎหมายเท่านั้น ข้อเท็จจริงอุทธรณ์ไม่ได้ และการอุทธรณ์ก็อุทธรณ์ไปยังศาลฎีกา มิใช่ศาลอุทธรณ์ โดยจะต้องยื่นอุทธรณ์ภายใน 15 วันนับแต่วันที่อ่านคำพิพากษาหรือคำสั่งนั้น และศาลฎีกาก็จะมีคำพิพากษาหรือคำสั่งในคดีแรงงานโดยเร็วด้วย

สำหรับการอ่านคำพิพากษาหรือคำสั่งนั้น ตามปกติต้องอ่านต่อหน้าคู่ความทั้งสองฝ่ายตามวันเวลาที่นัดหมายไว้ ถ้าคู่ความฝ่ายใดไม่มาศาลก็เป็นความผิดของฝ่ายนั้น และถือว่าอ่านให้คู่ความฝ่ายนั้นฟังแล้วด้วย หรือถ้าคู่ความทั้งสองฝ่ายไม่มาศาล ศาลจะงดการอ่านคำพิพากษาหรือคำสั่งก็ได้ เมื่อศาลได้บันทึกหมายเหตุการณงดการอ่านไว้ในรายงานแล้ว ก็ถือว่าได้อ่านคำพิพากษาหรือคำสั่งนั้นแล้ว ดังนั้น การนับกำหนดระยะเวลาการยื่นอุทธรณ์ ถ้าไม่มีการอ่านคำพิพากษาหรือคำสั่ง ต้องนับแต่วันที่ถือว่าได้อ่านคำพิพากษาหรือคำสั่งตามนัยดังกล่าวด้วย

ในกรณีที่มีการยื่นคำร้องขอแก้ไขเพิ่มเติมอุทธรณ์ จะต้องกระทำภายใน 15 วัน นับแต่วันที่ได้อ่านคำพิพากษาหรือคำสั่งนั้นด้วย

ส่วนคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลแรงงาน ให้อุทธรณ์ไปยังศาลฎีกา ตามที่พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ.2522 มาตรา 54 วรรคแรก บัญญัติไว้ ซึ่งตามปกติการพิจารณาคดีของศาลในประเทศจัดเป็น 3 ชั้น คือ ศาลชั้นต้น ซึ่งรวมทั้งศาลแรงงาน ศาลอุทธรณ์ และศาลฎีกา ศาลอุทธรณ์เป็นศาลสำหรับพิจารณาพิพากษาคดีซึ่งศาลชั้นต้นได้พิพากษามาแล้ว ศาลฎีกาเป็นศาลสำหรับพิจารณาพิพากษาคดีซึ่งศาลอุทธรณ์ได้พิพากษาแล้วแต่คดีแรงงานเป็นคดีที่มีลักษณะพิเศษ ซึ่งการดำเนินคดีสมควรที่จะเสร็จไปโดยรวดเร็วกว่าคดีแพ่งธรรมดา จึงได้ตัดขั้นตอนการพิจารณาคดีโดยศาลอุทธรณ์ออกไป ทำให้ลดเวลาในการพิจารณาของศาลสูงออกไปได้ชั้นศาลหนึ่ง

แต่ข้อที่ว่ามีให้อุทธรณ์คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลแรงงานไปยังศาลฎีกานั้น ไม่รวมถึงการอุทธรณ์คำสั่งของศาลแรงงานที่สั่งลงโทษบุคคลใดในฐานะละเมิดอำนาจศาลตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 3 เนื่องจากคดีความผิดฐานละเมิดอำนาจศาลมิใช่คดีแรงงาน จึงไม่อยู่ในบังคับพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ.2522 มาตรา 54 แม้คำสั่งลงโทษผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดฐานละเมิดอำนาจศาลจะเป็นคำสั่งของศาลแรงงานกลาง ผู้ถูกกล่าวหาก็ต้องอุทธรณ์ไปยังศาลอุทธรณ์ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 223 ประกอบด้วยมาตรา 31 แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522

และหลักการสุดท้ายคือเที่ยงธรรมนั้น หมายถึง การพิพากษาคดีที่มีองค์คณะเป็นไตรภาคี ประกอบด้วยผู้พิพากษาซึ่งเป็นข้าราชการตุลาการที่มีความรู้และความเข้าใจในปัญหาแรงงาน ผู้พิพากษาสมทบฝ่ายนายจ้าง และผู้พิพากษาสมทบฝ่ายลูกจ้าง โดยผู้พิพากษาศาลแรงงานนั้น จะมีจำนวนตามที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมกำหนด แต่ผู้พิพากษาสมทบฝ่ายนายจ้างและผู้พิพากษาสมทบฝ่ายลูกจ้างนั้น จะต้องมีจำนวนฝ่ายละเท่าๆ กัน ทั้งนี้ตามที่พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ.2522 มาตรา 17 บัญญัติไว้ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงลักษณะพิเศษของศาลแรงงานในเรื่องการพิจารณาพิพากษาคดี กล่าวคือ การพิจารณาพิพากษาคดีใดๆ ในศาลแรงงาน จะต้องเป็นผู้พิพากษาทั้งสามฝ่าย ซึ่งได้แก่ ผู้พิพากษาศาลแรงงาน ผู้พิพากษาสมทบฝ่ายนายจ้าง และผู้พิพากษาสมทบฝ่ายลูกจ้าง ร่วมกันพิจารณาพิพากษา (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2532, หน้า 842)

สำหรับกระบวนการพิจารณานอกจากการนั่งพิจารณาและพิพากษาคดีแล้ว ผู้พิพากษาของศาลแรงงานต้องเป็นข้าราชการตุลาการ และมีอำนาจกระทำเพียงคนเดียวได้ตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรม มาตรา 21 ย่อมมีอำนาจที่จะออกคำสั่งหรือลงชื่อในฐานะผู้พิพากษาในคดีนั้นได้ โดยชอบ เช่น การตรวจคำฟ้องที่ยื่นต่อศาล การสั่งรับคำฟ้อง (แต่การสั่งไม่รับคำฟ้องเป็นการวินิจฉัยคดีอย่างหนึ่ง ในทางปฏิบัติในศาลแรงงานกลางจะให้ผู้พิพากษาสมทบทั้งสองฝ่ายร่วมพิจารณาและลงชื่อในคำสั่งด้วย) การสั่งคำร้อง คำขอต่างๆ ที่ยื่นต่อศาล การออกหมายเรียก หมายนัดคู่ความ หรือออกคำสั่งเรียกบุคคลหรือเอกสารมาเป็นพยาน รวมทั้งการออกคำสั่งบังคับให้จำเลยปฏิบัติตามคำพิพากษา เป็นต้น อย่างไรก็ตาม แม้ผู้พิพากษาของศาลแรงงานจะมีอำนาจกระทำหรือออกคำสั่งใดๆ ได้ แต่ก็อาจให้ผู้พิพากษาสมทบร่วมกันพิจารณาหรือออกคำสั่งได้ โดยจะต้องร่วมกันทั้งสองฝ่าย จะให้ฝ่ายใดฝ่ายเดียวมาร่วมไม่ได้

อนึ่ง ในการอ่านคำพิพากษาให้คู่ความฟังนั้น โดยปกติผู้พิพากษาทั้งสามฝ่ายก็ควรออกนั่งและอยู่ร่วมในการอ่านคำพิพากษาดู เพราะถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการ “พิพากษาคดี” แต่พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ.2522 มาตรา 50 บัญญัติว่า “ผู้พิพากษาสมทบหากได้ลงลายมือชื่อในคำพิพากษาหรือคำสั่งแล้ว จะไม่อยู่ร่วมด้วยในเวลาอ่านคำพิพากษาหรือคำสั่งก็ได้” บทบัญญัติดังกล่าวจึงเป็นข้อยกเว้นไว้เป็นพิเศษ ทั้งนี้ก็เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้พิพากษาสมทบซึ่งมิใช่ข้าราชการประจำ จะได้ไม่ต้องมาศาลในวันที่มีแต่การอ่านคำพิพากษาคดีนั้นเพียงประการเดียว (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2532, หน้า 850)

จากหลักการทั้ง 4 ประการดังกล่าวจะเห็นได้ว่า ระยะเวลาในการพิจารณาที่ต้องรวดเร็วถือเป็นหลักการสำคัญ ฉะนั้น ขั้นตอนในการนำเสนอหมายเรียกและสำเนาคำฟ้อง รวมทั้งการสืบพยานในศาลแรงงานกลางนั้นจะเป็นไปด้วยความรวดเร็วและกระชับมากกว่าคดีแพ่งธรรมดา

กล่าวคือ ในการยื่นคำฟ้องนั้น ศาลแรงงานกลางได้กำหนดแบบฟอร์มคำฟ้องให้ลูกจ้างหรือนายจ้างที่จะฟ้องคดีต่อศาลแรงงานเอาไว้ นอกจากนี้ยังมีมติกรอຍให้ความช่วยเหลือในการให้คำปรึกษาและฟ้องคดี การบรรยายฟ้องก็ทำได้โดยการกรอกข้อความลงไปแบบฟอร์มของศาล โดยแบบฟอร์มคำฟ้องของศาลนั้นก็คือ แบบฟอร์มคำฟ้อง รง.1 เมื่อผู้ถูกโต้แย้งสิทธิในคดีเกี่ยวกับสัญญาจ้างแรงงาน กฎหมายคุ้มครองแรงงาน และกฎหมายว่าด้วยแรงงานสัมพันธ์ เป็นต้น ได้ยื่นฟ้องต่อศาลแรงงานกลางแล้ว ศาลแรงงานกลางก็จะกำหนดวันนัดพิจารณา โดยจะกำหนดวันนัดพิจารณาและสืบพยานโจทก์ภายในระยะเวลา 1-2 เดือน นับแต่วันที่ยื่นคำฟ้อง เมื่อยื่นคำฟ้องแล้วก็จะต้องมีการส่งหมายเรียกและสำเนาคำฟ้องให้กับจำเลย ซึ่งต้องใช้เวลา 2-3 สัปดาห์ กว่าจะทราบผลการส่งหมายและเมื่อจำเลยได้รับหมายเรียกและสำเนาคำฟ้องแล้วต้องยื่นคำให้การก่อนวันนัดพิจารณา

จะสังเกตได้ว่ากำหนดระยะเวลาในการยื่นคำให้การนั้นกำหนดให้เพียงยื่นคำให้การก่อนวันนัดพิจารณาเท่านั้น จำเลยจะต้องรีบยื่นคำให้การเร็วกว่าคดีแพ่งสามัญ ในการส่งหมายเรียกและสำเนาคำฟ้องตลอดจนขั้นตอนในการสืบพยานนั้นจะคล้ายกับคดีแพ่งสามัญ แต่จะมีความกระชับและรวดเร็วกว่า ในนัดสืบพยานนัดแรกนั้น ศาลแรงงานกลางจะพยายามไกล่เกลี่ยให้คู่ความสามารถตกลงกันได้ และเมื่อตกลงกันไม่ได้ ศาลแรงงานกลางก็จะกำหนดประเด็นและกำหนดวันนัดสืบพยานโดยเร็ว การที่กำหนดให้ศาลแรงงานกลางกำหนดประเด็นในการสืบพยานนั้นเพื่อความกระชับและรวดเร็ว ซึ่งในทางปฏิบัติจะเห็นได้ว่าคดีแรงงานนั้น หากไม่สามารถตกลงกันได้ ศาลแรงงานกลางจะกำหนดประเด็น และหน้าที่ในการนำสืบพร้อมสอบถามคู่ความฝ่ายใดต้องการนำสืบพยานประมาณกี่ปาก เพื่อให้ทราบถึงกำหนดระยะเวลาของคดีนั้น โดยสังเขป

นอกจากนี้ในทางปฏิบัติศาลจะพยายามให้คู่ความทั้งสองฝ่ายนั้นรับข้อเท็จจริงในส่วนที่คู่ความไม่ได้โต้แย้งกัน ทำให้ประเด็นที่คู่ความทั้งสองฝ่ายต้องสืบต่อสู้คดีกันนั้นเป็นไปด้วยความกระชับ ระยะเวลาโดยทั่วไปในการสืบพยานของศาลแรงงานกลางจะอยู่ในช่วงประมาณ 3-6 เดือน นับแต่วันนัดครั้งแรก โดยศาลจะกำหนดวันนัดสืบพยานแต่ละนัดห่างกันโดยทั่วไปไม่เกิน 1 เดือน หรืออาจเร็วกว่านั้น

ในกรณีสมมุติข้อเท็จจริง หากมีการสืบพยานโจทก์และจำเลยรวม 3 ปากเท่านั้น ขั้นตอนในการสืบพยานและระยะเวลาในการดำเนินกระบวนการพิจารณาของศาลแรงงานกลางจะมีความรวดเร็ว กล่าวคือ ศาลแรงงานกลางจะกำหนดให้นัดหนึ่งเป็นวันสืบพยานโจทก์ และวันนัดอีกวันหนึ่งเป็นวันสืบพยานจำเลย ถ้าหากเป็นกรณีเช่นนี้จะเห็นได้ว่า ในคดีแรงงานนั้นสามารถที่จะสืบพยานโจทก์และจำเลยรวม 3 ปากให้เสร็จสิ้นภายในระยะเวลาไม่เกิน 3 เดือนได้

นอกจากนี้ การสืบพยานในศาลแรงงานนั้น กฎหมายกำหนดให้ศาลแรงงานนั่งพิจารณาคดีติดต่อกัน โดยไม่ต้องเลื่อน และการถามพยาน ศาลมีอำนาจที่จะเป็นผู้ถาม (มาตรา 45 พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงาน และวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ.2522) การถามความแบบยึดเชื้อเพื่อประวิงคดีจึงไม่อาจเกิดขึ้นในศาลแรงงานกลาง ซึ่งจะทำให้คดีเสร็จไปได้โดยเร็ว (ศูนย์วิจัยกฎหมายและการพัฒนา คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ม.ป.ป., หน้า 34-35)